KRUAL... STRAŽ...

GOD. XV. BROJ 1.

Tiskarski umjetnički zavod „Miriam“ Rijeka.

...e uredništva.

... Iznosite razloge, s kojih u Hrvatskoj nije ...kol. pokret i vjerujete u moć kršćanskih načela. ...vo, nu nije pravo, što ste neustrpljivi. Očevidno zabo...e, da se uplivu kršć. načela najviše protive ljudske strasti i osobni interes. Sjetite se, koliko su muke imali pok. Pavlinović i drugovi u Dalmaciji, dok su ondje hrvatski puk oteli od talijanštine i doveli do hrvatske svijesti. To nije išlo glatko, ni u jedan decenij. Još očevidniji primjer pruža nam Istra, kako to dugo traje ondje narodno okupljanje. I Vi bi htjeli, da kat. pokret „odmah" uspije! Per multas tribulationes treba da ide svako djelo Božje; treba da ima svoje undulacije gore i dolje, u koliko je u ljudskim rukama i izmed ljudskih suprotnosti; treba nekoliko decenija, dok jedan pokret zahvati veće dimenzije.

Pokrajac. Istra. — Jao, gdje neko „zajaši" nad jednom kat. organizacijom. Tu mora da dođe do suprotnosti. Takova je organizacija osuđena ili na smrtni mir (= nerad) ili na rasulo. Svi su u našim organizacijama jednaki radi demokr. načela, pročelnici su samo primi inter pares. Toliko vrijedi osoba, koliko razlozi dotične osobe. Namećanja ne smije da bude izmed nas, još manje svojeglavosti. Razlažimo i hladan razum i interes vjere treba da nas vodi, ne isticanje. Stoga ne odobravamo, da se ma u kome našem društvu već unapred agitira za ovaj ili onaj tôk skupštine, jer je to početak razdora.

V. Bosna. — Pitate nas glede politike. Evo našeg odgovora: Kat. pokret pušta svojim pristašama, da pripadaju svakoj političkoj stranci, koja je hrvatska i kršćanska. Ako jedna stranka ima u programu koje protukršćansko načelo ili je negativna u vjeri, očevidno ne može katolik pripadati takovoj stranci. Ako se pak koja kršćanska stranka pripoji drugoj, koja stoji na protukršć. programu, tada katolik valja da istupi iz te stranke, dokle se ne ocijepi od navedenog spoja. U Banovini bi moglo doći, da se obe pravaške stranke ili još koja stave na kršć. program, te tada može katolik pripadati po volji i sklonosti jednoj takovoj „kršćanskoj" stranci, jer u jednoj zemlji može biti više (n. pr. u Českoj) kršć. stranaka.

28079

† Car i kralj Franjo Josip I.

Iza 68 godina vladavine preminu okrijepljen sakramentima svoje kat. vjere. Uzišao je na prijestolje posred nemira, umro je u sredini svjetskog požara.

Kratko se može označiti njegov život u obitelji: mnogo je trpio. Jedinca je sina izgubio u naponu snage, ženu mu ubiše, pok. nadvojvoda Ferdinand i supruga padoše žrtvom sarajevskog atentata. Trpio je mnogo, ali u duhu kršćanskih načela.

Svagda je, osobito za bolesti, pokazivao štovanje spram sv. Euharistije, tog zaloga hapsburške kuće. To je zasvjedočio i prigodom međunarodnog euharističkoga kongresa u Beču.

Za slobodu se je kat. crkve zauzeo odmah pri nastupu svoje vladavine. 4. marta 1849. je odredio, da svaka u državi priznata vjeroispovijest može slobodno urediti svoje nutrnje odnošaje; 23. aprila 1850. dozvoljava potpunu slobodu biskupima u općenju s Rimom, te im je podvrgnuo vjersku obuku u školama, g. 1852. je započeo pregovore s papom upogled konkordata. Doduše je iza 15 g. opstanka pao konkordat žrtvom stranci, kojoj je bilo pošlo za rukom da vladaru nametnu za savjetnike svoje ljude. Nu on je ipak spriječio otvoreni sukob, te liberalni zakoni ostadoše bez uporabe.

Velikom vladaru od srca želimo **pokoj u nebu!**

1917.

Adiutorium nostrum in nomine Domini!

Isus je bio kamen smutnje. Tri je godine javno radio «dobro čineći», pak se ipak digoše odmah protiv njega *svi*. Činovništvo, svećenstvo, vojska, učeni krugovi, puk: sve je zahtjevalo na Veliki petak, da ga uništi. I učenici ga ostaviše, i najvjerniji se apostoli posakrivaše. A Isus? Taj dan visi na križu! Strašna je to kriza, kakove nije doživio još niko niti kakav pokret.. I gle! Isus uskrsniva iz groba i *privlači* k sebi — *cio svijet*. Isus dobiva većinu.

U tome je krasna pouka za nas katolike.

U katoličkom pokretu često izgleda da će vode liberalizma nadjačati malu našu ladu. Mnogi nas od naših užih suradnika ostave u odlučnoj zgodi na uzburkanom moru i priključuju se liberalnoj većini... i čak grde katoličke pobornike.

Osamljenost je teška i u toj osamljenosti fantazija povećava neugodnosti, te u životu svakog katoličkog radnika nije rijedak čas, u kome bi pero i mač odbacio od sebe i povukao se s ratišta u tišinu poput tolikih ipak «uglednih» katolika. Ali svjetlost, nada, okrepa, pomoć dolazi s neba s porukom: *Kršćanska manjina mora postati sutrašnja većina.*

Pokojni je Lueger u svojoj kršćanskoj politici imao silnih poteškoća sa strane liberalnih učenjaka i liberalnih kapitalista. I k tima su se amo ili tamo pridruživali i loši ili konservativni svećenici. Ogromni je dio katoličke aristokracije i starijeg sve-

ćenstva za decenij stajao postrance. Doskora se je dakako promijenio položaj, netom je u izbornoj borbi iznio priličnu većinu; odmah je pasivna katolička većina navrnula u Luegerove redove kao rijeka, koja prevali od nabujalosti korito.

Ko zdvaja, nije za javni rad, najmanje za naše katoličke redove. Taj kvari rad i planove. Bog je u St. Zavjetu smrću kaznio one, koji su o kananskoj zemlji iznosili neistinite vijesti i tako plašili israelski narod. I Isus kori ona dva učenika na putu u Emaus, jer su kolebali glede njegova uskrsnuća. Što bi Isus rekao o ljudima, koji bilježe na svoj raboš samo neuspjehe, uvrede, osobne progone ili prigovore, te svako malo vremena stanu jadikovati kao Esau nad izgubljenom baštinom ili Jeremija nad razvaljenim Jeruzolimom?

Ko ne zna trpjeti, mnogo trpjeti pak i udarce sa strane onih, koji bi morali raditi za katol. stvar, nije za Božje djelo, za katolički naš pokret. Takav plačidrug ne očekuje uspjeh za djelo Božje, nego za svoju osobu, a takovi ne pripadaju školi Isusovoj.

Visoko dignimo zastavu Isusovu i u novoj godini. Isus je s nama u svojoj katoličkoj crkvi, On ide s nama uz svoju zastavu i vodi nas preko pape i crkv. učiteljstva k sigurnoj pobjedi svog mesijanskog kraljevstva na zemlji, k pobjedi svojih načela.

Vazda naprijed! Vazda s Kristom!

Split, 25. I. 1917.

Iza smrti grofa Stürgkha digoše glavu njemački političari. Združiše se sve njem. političke stranke u jedan savez. I Körber je kratko vladao. Novine su pronosile, da je pao radi njemačkih zahtjeva, jer nije htio da oživotvori njemačke zahtjeve bez parlamenta. Nadošao je Spitzmüller. I taj pade još prije nego je i ustao na noge. I sada je ministar predsjednik Clam-Martinic. I sada? Navesti ćemo niže zahtjeve njem. saveza, te kako su se na to udružile i nenjemačke narodnosti. Neke su njem. novine ipak početkom godine pisale, da je osigurano ispunjenje njemačkih zahtjeva, dočim sudeći po činima novog ministarstva izgleda, da je i u politici lako skuhati i uzavreti juhu, ali je teško koga servirati sa skroz vrelom juhom. To se razabire i odatle, što gradačka «Tagespost», bečka «Reichspost» i socijalistička «Arbeiterzeitung» raspravljaju o novoj uredbi administrativnoj u Češkoj po okružjima. Da su Nijemci sigurni za oživotvorenje glavnih svojih tačaka u monarhiji, ne bi se gubili u deklamacijama o malenim okružjima. I shvatljivo je, da svaka vlada mora računati na ravnopravnost prolivene krvi svojih državljana, dosljedno i uzdržati političku ravnopravnost svih naroda. I Austriju nijesu vijekovi učinili drukčijom državom, nego da bude «država narodâ». U takvoj je pak državi moguća snošljivost i povoljan razvoj samo na temelju ravnopravnosti svih naroda, kako to jamči i naš temeljni zakon.

U Translitaviji je svrhom godine obavljeno svečano krunjenje kralja Karla IV. u Pešti. Novi je kralj pri tome upotrebio ispravljenu zavjernicu, kako su željeli hrvatski delegati. Iza ovih svečanosti jenjala je ratobornost ugarske opozicije proti

Tiszi. Rasprave izmed austrijskih i madžarskih ministara vode se sada o hrani i nagodbi, te još vazda naprama vani ne izbijaju narodnosna pitanja kao u našoj poli monarhije. Odgovor je entente i ondje, kao uopće kod središnjih vlasti, svrnuo sve brige na daljno žilavo vođenje rata.

Nu ententin odgovor, kojim je odbila ponudu mira, ne zadovoljava ni neutralce. Ovih je dana Wilson opet iznio neka načela o miru. U načelu je dobro, da barem neka država govori i raspravlja o miru, jer su to ipak nekakovi preliminari. Švicarska se sada najvećma boji, da joj se ne bi dogodilo kao Grčkoj. Nu i inače neutralci živu o krušnim i inim obročnim kartama kao i mi u ratujućim državama, te su i oni — quasi belligerentes. I ententa? Odgovorna je za daljno prolijevanje ljudske krvi, jer je morala barem čuti konkretne predloge središnjih vlasti, a ne ovako naprosto i a priori odbiti i saslušaj o tim predlozima.

—o—

Vratimo se opet k nutarnjoj politici.

Austrijski se Nijemci miču. Svoje želje iznesoše u brošuri «Forderung der Deutschen zur Neuordnung nach dem Kriege». Tu traže:

1. Njemačku prevlast u Austriji, zato treba svijesne njemačke vlade i jake njemačke većine u carevinskom vijeću; a da se zadnje postigne, nek se ocijepi Galicija, Bukovina i Dalmacija.

2. Njemački jezik mora da postane državni jezik i s toga se njemački mora uvesti u sve pučke škole, za djecu njemačkih činovnika moraju se svugdje podići njemačke škole; škole se za nenjemačke manjine smiju podići, ako to zahtijevaju roditelji, koji stanuju u općini već od deset godina, ako dokažu za 50 godina natrag da bi taku školu pohađalo 50 djece i da nema druge škole u daljini od 4 klm. s dotičnim naukovnim jezikom.

3. Nijemcima se mora napraviti prost put do Jadrana; u tu se svrhu moraju ojačati njemački otoci u južnim pokrajinama, ustanoviti jaka njemačka opirališta na željezničkim prugama, što vode k moru; mjesta u prometnoj službi moraju zapremiti njemački činovnici.

4. I kod činovništva mora vodiljna uloga njemačkog naroda dobiti primjeran izraz, i gdje predvlađuju činovnici drugih narodnosti moraju se otpustiti.

5. Vojničko, političko i gospodarsko združenje s Njemačkom.

Nama Slovencima i Hrvatima je jasno poslije takovih izjava, što moraju naši zastupnici zahtjevati, prije no što se zakonitim putem Galiciji dade autonomija:

1. Svi narodi u Austriji su jednakopravni.

2. Članak XIX. osnovnih zakona o jezičnoj ravnopravnosti mora ostati nepromijenjen.

3. Svakomu se narodu mora zajamčiti u okviru monarhije narodni i gospodarski razvoj.

4. Austrija mora ostati potpuno samostalna i vojnički i politički; prava vladarske Habsburgske kuće netaknuta.

5. Katolička je vjera austrijske države, pa kao takovoj pripadaju osobita prava.

U austrijskom je parlamentu sada 516 zastupnika. Za spomenute preinake putem parlamenta nužne su dvije trećine glasova. Nenjemačkih je pak zastupnika bez Poljaka 199, a to znači da su spomenute preinake nemoguće, ako na to ne privole nenjemački narodi. Dobro je u djelu «Austria nova» naglasio njemački mislilac Kralik, da je prva kulturna zadaća Austrije pokazati, kako je moguća sretna i pravedna država, koja nije država jedne narodnosti. I tako su odobravali i kršćanski socijalci, dok nijesu 9. nov. poprimili program nj. «Nationalverbanda», koji zahtijeva gospodarsku, političku i vojničku usku vezu s Njemačkom, te njemački uredovni jezik i parlamenat bez galicijskih zastupnika. Ovo sve sili, da se moraju usko združiti i Slaveni. U br. 262 prošle godine zgodno je pisao «Slovenec»: «Škoda! Škoda, da so krščansko-socialni politiki tako prezrli misel, ki so jo še pred par tedni svetu razglašali, misel o Avstriji — državi narodov. Ali da bi vsaj ne bili zastopnikov drugih narodov tako hladno potisnili v stran! Sporazumno delo bi imelo mnogo več upanja, da doseže srečen uspeh za blagor države. Sedaj drugim narodom ne preostaja drugega, kakor da se družijo tudi sami in si sami začrtajo svoj avstrijski program».

I tako je na političkom polju došlo već do okupljenja svih čeških stranaka u jednu svezu; isto kod Slovenaca i kod hrvatskih stranaka u Dalmaciji (12. tek.) na temelju kooperacije, ne fuzije ili kompromisa. I tako će u budućem parlamentu morati pasti nacrt Njemaca ili idemo u susret novoj borbi izmed njem-

stva i nenjemačkih naroda. Posljedice bi bile vrlo štetne u ovom zadnjem slučaju po državu, pak moramo očekivati, da će ipak prevladati ljubav i razum.

—o—

Današnji je rat pokazao, da vanjska kultura ne usrećuje čovjeka. — O tome su i prije bili uvjereni naši katolički krugovi. Nu oslanjajući se na tu istinu počeše ti isti krugovi, da umuju i ovako: Imali smo toliko socijalnih organizacija, u kojima se je radilo s toliko požrtvovnosti, a posljedica je bila ovaj fiasko vanjske kulture. Što koristi sav socijalni rad! Moramo gojiti nutrnju kulturu, moramo poboljšati čovjeka u nutrnjosti. Stoga je korisnije, ako katolici polože važnost svog djelovanja u nutrnju obnovu naroda, u vjerski odgoj i pouku. Mješte da se grade i pomažu socijalne organizacije bolje je širiti i pomagati udruženja s vjerskim ciljem. Stvorite bolje ljude, onda stvarate i bolja vremena. — Ovo znači, da mnogi katolik u socijalnom radu osjeća umornost. Stoga je u svesci nov. (1916.) u «Soziale Kultur» objelodanio Dr. Otto Müller, praktičan socijalni političar u München-Gladbach, krasan članak pod naslovom: Aufgaben und Schwierigkeiten der katholisch-sozialen Bewegung. Što on veli? U glavnome kaže: Socijalno djelovanje ide za time, da usavrši naravni temelj ljudskih okolnosti, da na njemu onda sagradi što višu duševnu kulturu. U «negativnom» pogledu socijalno djelovanje odstranjuje zapreke idejne kulture. Stoga se opravdano kaže: Stvorite za obitelji brojne djece dobre stanove, te ćete se manje tužiti na opadanje poroda; pobrinite se za diobu spola pri radnji, te će se umanjiti nećudorednost radnica. I tako je u svakom socijalnom radu. I «positivnu» stranu ima socijalno djelo. Zato se i drže predavanja u socijalnim udruženjima, da se tako svaki čovjek zadube u duh kršćanstva, da se očuva površnog shvaćanja i ne bude tražio zadovoljstvo u alkoholu i bludu, da bude sklon na dobro (krepost). Stoga nemamo udruženja, da o njima svijet govori; ne dajemo predstave, da nam ljudi ne pođu drugamo; ne držimo predavanja, da članove zabavimo. Ne, to bi bili sitni ciljevi. Socijalno je djelovanje *proširenje duhovne pastve.* I ta hoće da uvede u svijet kršćansku kulturu, kršćansko usavršivanje. I za to djelo ne smije biti kod katolika umornosti.

—o—

Pokvarenost je mladeži postala socijalna bolest. Zato su po Austriji počeli da uvode zabavišta za mladež u doba praznika, učitelji pokazuju posebnu skrb, te zabraniše mladeži pohadanje javnih mjesta, kina. Školska se vlast miče. Jeli to dovoljno? Tešku se bolest ne ozdravi, ako bolesnik pije čaj i maže raznim ljekarijama tijelo. Dokle se ne odstrani *uzrok* bolesti, ta ostaje vazda u tijelu. Bez dubokog vjerskog odgoja sve je krparija. I taj odgoj valja da mladež crpi u roditeljskoj *kući, školi* i *javnosti.* — Alban Stolz piše u svojoj «Erziehungskunst» zgodno: «Za majku, koja je nereligiozna, vrijede riječi: Bolje bi joj bilo, da bi objesila mlinski kamen o vrat i potopljena ležala na dnu mora, nego da je postala mati». Zato je dužna i država, da odaleći bezvjerstvo u obitelji. Država je bez religiozne obitelji mrtvo truplo, jer je i njoj kao i pojedincu duša, izvor življenja, vjera. Zato su u srednjem vijeku i smatrali bezvjerstvo kao najveći zločin i za državu. Stoga valja da država zatvori usta bezvjerskih učitelja na sveučilištu i srednjim i svim školama. Tečajeve, pouke o pravom odgoju valja davati roditeljima i javnosti. Paziti treba strožije na kino, novine, javne knjižnice.

Struje u katoličkom taboru.

Piše: **Dr. Ante Mahnić - Krk.**

1. O čemu se radi?

Čim smo se hrvatski katolici, onamo od deset petnaest godina, počeli osvješćivati i organizovati na temelju čisto katoličkog načela, ove najčvršće veze jedinstva i sloge, već se evo pojavljuju plašivice, pokazujući na oprečne struje, što izbijaju u našem taboru: «Uzaludu! i među nami doći će do raskola! Nema sile, koja bi bjesne valove ukrotila i navrnula u zajedničko korito!»

Mi smo šta takva već davno očekivali. Ništa nova pod suncem. Tko zaviri u povijest Kristove Crkve, ne će ga ovakvi pojavi ni najmanje iznenaditi. Na svakoj se drugoj strani crkvene povijesti opetuje, u raznim oblicima, evandeoski prizor Isusa gdje ide po vodi. Videći Petar Gospodina, kako se učenicima u ladi približuje po uzburkanom moru, osokoli se i on, te na zapovijed Isusovu izađe iz lađe, da dođe k njemu. No videći vjetar veliki uplaši se i počevši se topiti povika: Gospode, izbavi me! A Isus pruživši ruku uhvati ga i mu reče: Malovjerni, zašto si posumnjao? (Mat. 14).

I mi smo na zapovijed Gospodina izašli pod barjakom kršćansko katoličkog načela na uzburkano more Bogu i Crkvi otuđenog vijeka, da obranimo predziđe kršćanstva od neprijateljskih navala i narodu hrvatskome obezbijedimo uslove vjekovite i vremenite sreće u Njemu, što ga Bog postavio na spas i na ustanak narodâ. (Luk. 2, 34). I valja zahvalnim srcem pri-

znati, da je naš dosadanji rad pratio očiti blagoslov Božji. Što se u desetak godina postiglo, prestiže i najsmjelije nade, te bi moralo da nas još više osokoli i potakne na ustrajni rad: Naprijed! On koji u nas učini da hoćemo, dat će da i svršimo što smo započeli. Tko kao Bog?

Vi zdvajate? Malovjerni! Zar da ostane molitva Isusova Ocu: da budu svi jedno, kao ti, Oče, u meni, i ja u tebi? (Iv. 17, 21.) glas vapijućega u pustinji? Apostol veli, da su uslišane molitve, što ih Isus za svoga života na zemlji prinošaše Ocu. (Hebr. 5, 7).

U jedinstvu se postizava ideal zajednice Božje na zemlji, što je Crkva. Zdvajati nad ostvarivošću ovog ideala znači isto što sumnjati o svemogućnosti Božjoj, o istinitosti riječi Duha Svetoga, da valja kraljevati Kristu, dokle ne podloži sve neprijatelje svoje pod noge svoje (I. Kor. 15, 25).

Ne stoji, da *mora* doći do raskola u našem taboru; pa ako bi došlo, krivnja bi bila naša. Crkva nam nudi sva sredstva, potrebita, da se katoličko jedinstvo obezbijedi i utvrdi na vijeke; valja samo ova sredstva upotrebiti otresavši se svake malodušnosti, prinoseći, ako to iziskuje stvar, na žrtvenik jedinstva svaku žrtvu.

Nema zacijelo pitanja, koje bi bilo za mladi naš pokret od odlučnije zamašitosti, od ovoga. To nas i potaklo, da smo ga izabrali predmetom posebne rasprave.

2. Što nas uči crkvena povijest?

Uči nas, da je među katolicima gotovo svake dobe imalo različitih, više manje oprečnih struja na teološkom, na kulturnom i socijalnom-političkom polju, a da se nije uza sve to među njima rušilo katoličko jedinstvo.

Već u apostolsko doba nailazimo na razlikost mišljenja o obvezatnosti Mojsijeva zakona za one, koji prelaze od poganstva na Kristovu vjeru. Na prvom se crkvenom Saboru u Jeruzalemu «po mnogom vijećanju» ovo prijeporno pitanje načelno (de fide) odluči u smislu, da pogani prešavši na Kristovu vjeru nijesu obvezani držati Mojsijev zakon. Što se pak tiče taktike u primjenjivanju ovog načela, opet se pojavile dvije struje: blaža i stroža. Izmedu sama dva prvaka apostolskog zbora, Petra i

Pavla, dode radi toga do očite raspre. (Gal. II). Ipak ostaše Petar i Pavao ne samo katolici, nego i stupovi katoličke Crkve, radeći u bratskoj ljubavi za Isusovu stvar sve do smrti, koja u isti dan, u istom Rimu gradu uslijedi za obadva, kako lijepo sv. Crkva veli: Petrus et Paulus, quomodo in vita sua dilexerunt se, ita et in morte non sunt separati. Divan zaista primjer katolicima svih vijekova!

Nešto slično desilo se opet između Pavla i Barnabe radi Ivana, koga šćaše Barnaba (bijaše mu srodnik) sobom u Aziju. Usprotivi se Pavao, tako da postade «raspra» među njima, te se jedan od drugoga rastaše. (Dj. ap. 15). No Kristova stvar ne samo nije uslijed toga stradala, nego i uznapredovala.

U drugom i trećem vijeku izbiše na polju kršćanske teologije i filozofije dvije struje: istočnjaka (t. zv. katehetska škola u Aleksandriji) i zapadnjačka, koje se dugo među sobom rvaše a katkad i strastveno napadaše, a i to opet ne samo da nije dovelo do raskola, nego je u veliko pospješilo razvoj kršćanske teološke znanosti.

U srednjem vijeku nailazimo na Tomiste i Skotiste. Raspra što se zametnu među tomističkom i skotističkom školom, ticaše se u filosofiji n. pr. pitanja o univerzalijama, u teologiji pitanja o milosti, o čovječjoj slobodi itd. Tu ima i pitanja, za koja je kasnije uslijedila dogmatička definicija Crkve.

Poznate su iz 16. i 17. vijeka teološke kontroverze o milosti, predestinaciji i tako dalje, koje se vodiše između Isusovaca i Dominikanaca; pa opet bojevi o bezgrješnom Začeću između Dominikanaca i Franjevaca.

Kasnije izniješe katolički moraliste pitanje o probabilizmu, u kojem su se teolozi dosta oprečnim pravcima razilazili, a i danas nijesu još svi jedni. Uostalom malo ima filosofsko-teoloških poglavlja, glede kojih bi među teolozima vladala posvemašnja jednodušnost.

A što tek da kažemo o pitanjima prosvjetne ili socijalno političke naravi? U beletristici i lijepoj umjetnosti uopće nekoji zapremaju opće kršćansko stanovište, dok drugi zahtijevaju, da u umjetnosti dolazi do izražaja specifično katolička misao. No tko će, ma da i usvaja potonje stanovište, pristaše prve struje sumnjičiti s krivovjerja? — Na polju se strukovne organizacije onomadne zametnuo žestoki boj između takozvane kölnske i berlinske struje, pa premda se sv. Stolica izjavi u prilog potonje, ona ipak zabrani pristašama prve struje predbacivati, kao da tobože katolički ne osjećaju. — A kako se raznim, često oprečnim pravcima katolici razilaze u riješavanju rimskoga pitanja, kako i u primjeni vjerskih i drugih načela na život, a da se time ipak nije uzdrmalo katoličko jedinstvo.

3. Razlog različitosti poimanja stoji u naravi čovječje spoznaje. Uzajamnost vjerske i umske spoznaje. Sloboda pretresanja na području objave.

Kad bi bio čovjek čisti duh nalik na anđela, on bi jednim spoznajnim činom dokučio svu njemu spoznatljivu istinu s onom evidentnošću, kojom n. pr. spoznamo, da je cjelina veća od dijela, ili da jedan i jedan sačinjava dva. Onda bi među ljudima prestala svaka različitost i oprečnost poimanja pa ne bi bilo više mjesta raznim gledištima i strujama. Ali stvar se ima drugačije. Čovječja je narav sjetilno duhovna. Čovječje se spoznanje zameće u sjetilnosti, odavle polazeći diže se diskurzivno, putem spajanja i odlučivanja, od najjednostavnijih do sve viših i općenitijih pojmova ili ideja. Postupice, ustrajnim i dugotrajnim se naporom čovječje spoznanje razbistruje i utvrđuje, dok nije postiglo one izvjesnosti, koja isključuje svaku dvojbu o protivnosti. Zato treba često čekati vijekove i vijekove, dok se oprečna mnijenja o izvjesnim pitanjima razbistre i izglade tako, te se uzmogne s izvjesnošću ustvrditi, koje od njih je istinito.

Objaviv Bog svijetu istine svrhunaravskog poretka, nije promijenio ljudsku narav niti način naravskog spoznanja. Bog je doduše Crkvi u pohranu povjerio svekoliko blago objavljenih istina, da ih čuva i nepogrješivo tumači; ali Crkva ne tumači objavljene istine u čitavom njihovu opsegu, tako te bi svekolike formalno definirala predloživ izrijekom, jednu po jednu, vjernicima za vjerovanje; nego Crkva pojedine istine vadi iz amaneta božanske objave, ukoliko je to potrebito, kakono nanose prilike ili iziskuju zablude, što se tijekom vijekova pojavljuju. Glede ostalih se objavljenih istina Crkva zadovoljuje, da ih katolici vjeruju uklopno (implicite), uvijek pripravni uzeti ih u onom smislu, u kojem ih Crkva tumači, ili u kojem bi ih slučajno mogla dogmatički definovati. Time se neozlijeđen

čuva formalni princip katoličkog vjerovanja: nešto uzeti za istinu radi ugleda magisterija Crkve.

Sva ostala sadržina božanske objave, ukoliko nije Crkva njezino značenje dogmatički ustanovila, bilo na vanredni svečani način, bilo svagdanjim naučavanjem (propovijedanjem) ili sveopćom predajom, prepušta se slobodnom tumačenju i razlaganju vjernikâ, u prvom redu dakako onih, koji su ispred drugih za to zvani i usposobljeni — teologâ. Tu vrijedi kud i kamo riječ sv. Pisma Starog Zavjeta- ...mundum tradidit disputationi eorum (Eccl. 3, 11.) Da pak pri tome izbiju različita poimanja Božje riječi, da se u razlaganju pojedinih mjesta sv. Pisma ili u drugim pitanjima vjerske naravi teolozi i propovjednici razilaze različitim pravcima: to ne možemo drugačije ni očekivati, uočimo li naravni razvoj čovječje spoznaje. Svrhunaravnom objavom nije Bog tok naravskog razvoja prekinuo: dapače je htio da naravsku spoznaju svede u sklad s vjerskom spoznajom tako, da jedna drugu pospješuje i unapređuje.

I zaista se zavirivanjem u tajne Božje objave umsko poznavanje sve više udubljuje i oploduje. Upravo tomu se ima pripisati nenadmašljivost i sveđernost skolastičke filozofije ispred ostalih filozofskih sustava. Razum opet, rasvijetljen svijetlom riječi Božje i utvrđen u uvjerenju o istinitosti i izvjesnosti umske spoznaje, novom snagom prionjuje uz razmatranje riječi Božje zagreznuvši dublje i dublje u neiscrpivu sadržinu njezinu. Tako se i razum i vjera, uzajmice se podupirući, penju više i više ljestvom jedan naravske, drugi svrhunaravske spoznaje.

Na taj način razum doprinosi svoj dio razjašnjenju i obrazloženju objavljenih istina, koje u svojoj cjelosti Crkva hrani u amanetu vjere. Bogoslovska znanost priprema građu dogmatičkim definicijama. Kad su se putem bogoslovskog razmatranja i istraživanja rastjerale sve dvojbe, suzbili se svi prigovori, zasije objavljena istina kano sunce na nebu. Tada je došao čas, kad će Crkva, ako to smatra potrebitim ili umjesnim, objavljenu istinu svečano proglasiti dogmom. Time dakako prestaje sloboda istraživanja i teoloških rasprava *za* ili *proti;* ali upravo dogmatičkom se definicijom istine obezbijedi prava sloboda, jer se njom zakrči pristup zabludi, koja slobodu umanjuje i obaljuje. Prave slobode nema bez istine. «Poznat ćete istinu, i istina će vas osloboditi», veli Evanđelje. Samo ako nas Sin oslobodi, bit ćemo zaista slobodni. (Iv. 8).

Ako se u tumačenju riječi Božje bogoslovi razilaze raznim pravcima, a da to ne smeta katoličkome jedinstvu: to se može još lakše snositi oprečnost poimanja u pitanjima, koja spadaju na područje naravske spoznaje. Realizam, nominalizam, formalizam n. pr. jesu nazivi različnih struja filosofske naravi, koje su izbile u katoličkim bogoslovskim školama. I u novije se doba, ma kako je Leon XIII. filosofiju Tome Akvinskoga proglasio obvezatnom za katoličke škole, glede poimanja nekojih filosofskih zasada, što duboko zasijecaju u kršćansku dogmu, bogoslovi razilaze. Dosta spomenuti nauku o materiji i formi, o duši kao formi tijela. Škola se Akvinata dijeli na Tomiste i Neotomiste. Pristaše jedne i druge struje obrazlažu i utvrđuju svoje posebno, često u velike razilazeće se shvaćanje pojedinih filosofskih zasada Akvinata, a često dolazi među njima i do žestokih sukoba, dok Crkva to zna i k svemu — šuti. Tako će Crkva i naprijed šutjeti sve do svršetka svijeta, a da se ne izjavi o tolikim i tolikim prijepornim pitanjima, prepustivši ih — disputationi eorum, jer dok stoji svijet, čovjek će ostat čovjekom, a čovjek, dok boravi na ovoj zemlji, kao da ne podnosi svukoliku istinu. Um neodoljivom silom traži neprestano nova pitanja, nove probleme, jer njihovim riješavanjem sve više jača, usposobljujući se za vršenje sve težih i idealnijih zadataka. Kad bi se um najednom našao u posjedu svekolike istine, on se ne bi mogao više snaći na ovoj zemlji. Uživati punu istinu, gledati je licem u lice, sretni je dio blaženih duhova u nebesima.

4. In necessariis unitas, in dubiis libertas! Crkva s onu stranu granica nepogrješivosti.

Iz onoga što izložismo, mogu se uglaviti pravila, koja nam valja opsluživati, hoćemo li da se među nama, uz neuklonivu različnost i oprečnost nazorâ i mnijenjâ, uščuva jedinstvo i sloga. Ova se pravila svode na poznatu formulu sv. Augustina: In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.

In necessariis unitas! Jedintvo u svemu, što se od nas bezuslovno iziskuje, da smo katolici ne samo imenom nego i u zbilji. Katolik mora da vjeruje i drži što Crkva naučava i naređuje uslijed oblasti, koju je primila izravno od Sina Božjega (Mat. 28, 19 s.) Podijelivši Bog Crkvi ovu oblast čini je nepo-

grješivom učiteljicom u stvarima, koje se odnose na vjeru i kršćanski život ili ćudoređe. Nepogrješivost je Crkve napose rimskog Pape, jedna od svečano proglašenih dogmatskih zasada.

Ma kako je to za svakog katolika neosporivo, samo po sebi jasno, teško je ipak u pojedinim slučajevima odsjeći granice crkvene vlasti i nepogrješnosti. Može se tu griješiti, štono riječ, per excessum i per defectum.

Per excessum, pretjerivanjem griješi, ko granice crkvene vlasti i nepogrješivosti proteže n. pr. na čisto znanstvena pitanja, na politiku, i tako dalje, riječju, na poslove, koji se ne odnose na vjeru i ćudoređe ili uopće na kršćanski život. Ovakvim se pretjerivanjem unosi u katoličke redove načelna pometnja, koja urađa kobnim posljedicama, jer se krivo tumači i zlo upotrebljava vjerska dogma. Već je samo po sebi nerazborito, novovijeki razum, koji je i onako zadojen svakojakim racijonalističkim zabludama i predsudama proti Crkvi, da govorimo riječima Apostola, robiti na poslušnost Kristu i Crkvi i u onim stvarima, glede kojih ga ne obvezuje ni Bog ni Crkva. To znači kud i kamo biti katoličkijim i crkvenijim do iste katoličke Crkve!

U drugu se ruku glede poslušnosti, koju su katolici dužni Crkvi, može griješiti per defectum. Nemamo tu na umu one, koji uskraćuju Crkvi poslušnost u stvarima vjere i ćudorednosti; jer to i nijesu više katolici. Nego radi se o katolicima, koji misle, da s onu stranu nepogrješivosti prestaje za njih svaka obveza prema Crkvi tako, te mogu misliti i raditi što im drago, bez ikakva obzira na ono što tu Crkva uči, želi ili naređuje. Svaku izjavu Pape ili biskupâ, koja ne nosi na sebi strogo dogmatičko obilježje, a pogotovo ako se odnosi na pitanja prosvjetne, socijalne, političke naravi, primaju s nepouzdanjem, otklanjajući nekako iz principa. Kako da ne bi mogla tu Crkva kazati a ma nijedne pametne!

Je li zaista tako, da sve što Crkva izjavi s onu stranu granica, koje joj zasijeca nepogrješivost, spada naprosto — u ropotarnicu? Već se katolički pietet opire ovoj pomisli. Katolik, kako rekosmo, tvrdo vjeruje, da je Crkva neprevarljiva u stvarima fidei et morum, jer joj Duh Sveti svojom pomoću prisustvuje, da uvijek, kad nešto u ovom području definira, uči istinu. Je li pak vjerojatno, čim je Crkva prekoračila granice svoje nepogrješivosti, da se isti Duh Sveti daleko od nje udalji, ostavši je u potpunoj tami, dok se valjda naseli tamo gdjegod — nad katedrom kojeg sveučilišnog profesora, ili u uredništvu kojega liberalnog dnevnika, ili u kojem parlamentu nad glavama naših državnika i parlamentaraca, koji svojom poznatom premudrošću usrećavaju narode!!

U velike se vara katolik, misleći, da mu je s onu stranu granica crkvene nepogrješivosti a ma sve dopušteno, kao da može tu uživati neobuzdanu slobodu. Istina sve dok katolik ne pristane uz nauku, koja se izravno protivi katoličkoj dogmi, ostat će katolikom; ali valja prvo znati, da Crkva nauke, koje se ne slažu s objavljenom istinom, ne osuđuje uvijek svečanim «anathema sit», nego to čini ona često na blaži način. Ima zasada, što ih je Crkva osudila kao lažne, erroneae; ove zasade nijesu formalne hereze, jer se ne protive direkte istoj dogmi, nego nauci, koja se izvodi iz dogme. Druge teze Crkva žigoše kao herezi srodne — proximae haeresi, ili kao sumnjive s hereze — de haeresi suspectae; nadalje kao takve, koje odaju herezu — haeresim sapientes; kao bezbožne, pogibeljne, kao sablažnjive — scandalosae; ili kao takve, koje povređuju kršćansko čuvstvo pobožnih duša — piarum aurium offensivae.

Ove i slične osude nijesu istina strogo dogmatičke naravi tako, da bi onaj ko ih ne primi, bio formalni heretik; no odavle ne slijedi, da katolika nikako ne obvezuju, tako da bi ih mogao bez grijeha omalovažiti ili čak javno cenzurirati. Ovakav bi postupak odavao heretičko osjećanje i teško bi povrijedio pietet prema Crkvi. Tim bi se i rušila katolička disciplina, a utro put formalnoj herezi. To se ni na kakav način ne može trpjeti u katoličkim redovima.

Pa i u poslovima se zemaljskog života pokazuje Crkva uvijek još kao najmudrija i najpouzdanija savjetnica. Katolička je Crkva najstarodavnija i najprokušanija uredba na zemlji. Ona čuva u svome krilu tradicije devetnaest vijekova, tradicije utvrđene iskustvom, što ga je stekla u intimnom saobraćaju s narodima svih doba, svih zemalja i kulturnih stepena. Ovo se iskustvo proteže ne samo na spoljašnji, već i na nutarnji duhovni svijet. Ljudska se mudrost crpa iz «lica, koje prolazi»; mudrost katoličke Crkve zraka je mudrosti Božje, koji ispituje srce i utrobe; jer (Ps. 7, 10) je Crkva ovlaštena od Boga, da ispituje taine ljudskog srca. Zato i ona nadvisuje iskustvo i mudrost premudrih ovog svijeta. Vergilije veli: Experto credite!

(Aen. 11, 283). Već s ovog razloga iziskuju savjeti i upute katoličke Crkve, ma kako se odnosili na čisto svjetovne stvari, da ih sa štovanjem primamo i uvažavamo. Sretnih li naroda, kad bi se i u tom pogledu pokazali povodljivijima svojoj svrhunaravskoj Majci! Poznata je riječ inače bezvjerskog oca modernoga konstitucijonalizma, Montesquieu-a: «Čudnovato! Kršćanska vjera, za koju se drži, da joj je jedina svrha, usrećiti čovjeka na drugom svijetu, ipak je utemeljila i sreću čovjeka na ovom svijetu». (Esprit des lois XXIV, 3).

5. Naše pitanje u svijetlu četvrte zapovijedi.

Jednu bi morali istinu da si katolici duboko utisnu u pamet i u srce: da njihov odnošaj prema predstojnicima crkvene oblasti nije nalik na odnošaj podanika prema vladaru, ili sluge prema gospodaru, nego je odnošaj to sina prema ocu. Sv. Pavao podsjeća Korinćane na ovu istinu riječima: «Si decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium evo vos genui». (I. Cor. 4, 15). Isto vrijedi za predstavnike crkvene oblasti. Vjerni ih narod i naziva duhovnim ocima, dočim Crkvu zove majkom. Ovo je očinstvo to svetije i nepovredljivije, jer je očinstvo duhovno, svrhunaravno.

Odnošaj između roditelja i djece uredio i sankcijonirao je Bog četvrtom zapovijedi. Kako je uopće ljubav veza porodičke zajednice, tako se i štovanje, što ga sin duguje ocu, osniva na pietetu ili ljubavi. A naravi ljubavi odgovara i način očinske vlade u porodici. To nije način strogog zapovijedanja pod prijetnjom kazne, nego blagog nalaganja i upućivanja. Otac će namignut očima, ili na koji mu drago ini način očitovati svoju, a sin će drage volje to ovršiti; suviše on će se brižljivo čuvati svega, čime bi se mogao otac uvrijediti. Pa i ako bi mu otac štogod naredio, što nije dužan činiti, ili što ne može odobriti: on ne će ipak ocu uskratiti sinovlje ljubavi i štovanja, makar ne čini što nije dužan ili ne smije činiti.

Tako i mi! Nemojmo se skanjivati čekajuci, dok Crkva ne istupi grozeći se anatemom! Sinovima valja povodljivim srcem primati opomene i upute svojih otaca. Pravi katolik čita iz oka svoga biskupa što on želi. On će njegovoj želji udovoljiti još

prije, nego ju je izrazio u obliku naredbe ili zapovijedi. Ništa nije ocu teže nego zapovijedati pod prijetnjom kazne. Sinovlja susretljivost i spremnost sa strane vjernikâ olakšava biskupima teret njihovih teških dužnosti i odgovornosti, a sve više i učvršćuje vezu ljubavi i pouzdanja između njih i Bogom povjerena im stada.

Ako se pak Papa ili biskup umiješa u bilo koji svjetski posao, istina da je katolik slobodan suditi po svojoj glavi; što više, on se može izjaviti u protivnom smislu, te biskupu naprosto uskratiti poslušnost. No katolik valja da to učini uvijek dužnim pietetom i obzirnošću. Ako naravni zakon zabranjuje sinu tjelesne roditelje javno kuditi i ruglu izvrgavati; koliko više to vrijedi za katolika prema njegovim duhovnim ocima? O opsluživanju četvrte zapovijedi prema predstavnicima crkvene oblasti ovisi u prvom redu ne samo vjekovita, već i vremenita sreća narodâ. Četvrta zapovijed nosi sobom blagoslov i prokletstvo već na ovoj zemlji. Svaka strana crkvene povijesti potvrđuje ovu istinu.

6. Katolička vojska.

Uostalom je teško svaki put ustanoviti, da li nešto, što Papa ili biskupi od nas traže, spada na njihovo područje, pa da li i ukoliko je katolik dužan ih poslušati. No katolici ne će se redovito kajati, ako uvaže riječ svojih duhovnih otaca i u poslovima ili pitanjima, glede kojih bi se moglo posumnjati, da li spadaju na crkveno područje. U ovakvim je slučajevima bolje držati se poznate: Melius abundare quam deficere. Uz to treba uvažiti i jednu drugu okolnost. Katolici sačinjavaju vojsku, s rimskim Papom kao vrhovnim vođem i biskupima kao generalima na čelu. Na ovu vojsku navaljuje neprijatelj lukavo, a često iznenada, zavratno. Zato i često nema mjesta natezanju i prigovaranju, nego treba da se vojnici Kristovi što prije okupe pod barjakom svojih generala bezuvjetno se pokoravaju njihovoj komandi. To iziskuje disciplina i interes svete stvari. Istina moguće je samo na sebi, da Papa ili biskupi ne pogode svaki put što je najpodesnije; ali iskustvo i povijest uče, da su oni u tome obično sretnije ruke, nego li izvjesni katolički demagozi ili bolje katolička uckala, koji u prekomjernom zanosu za slobodom unose u redove katoličke razdor odmećući stado

od svojih pastira u čas, kad im više nego li ikada probitak Božje stvari nalaže slogu i kompaktnost.

Katolicima valja biti na oprezu, da ne zaplove strujom neobuzdane slobode modernističkog demokratizma. Pa ako se radi toga katolicima s protivničke strane predbaciva, da se čine štafažom klerikalizma, neka katolici ne metnu s uma riječi Duha Svetoga: «Vir obediens loquetur victorias». (Eccli 21, 28). Budući se u ovakvim slučajevima konačno više manje radi o interesima kraljevstva Božjega, neka bude katolicima mjerodavna lozinka starih Rimljana: Salus reipublicae suprema lex esto!

7. In omnibus charitas! — Snošljivost.

«A svrhu svega toga obucite se u ljubav». (Kor. 3, 14). Jest, trebalo bi da opet Apostol među nama zapjeva visoku pjesmu ljubavi (I. Kor. 13) pokazavši, kako i najveće žrtve, što ih prinosimo za katoličku stvar, ništa ne pomažu, ako nema u nas ljubavi. Jer «ljubav je sveza savršenstva», pripominje Apostol. Gdje je ova «sveza» olabavila, ondje sve više nestaje jedinstva i sloge. Obucimo se u ljubav!

Ljubav ne misli zlo (I. Kor. 13, 5). Može se desiti, da brat, o kojega ortodoksnosti i iskrenoj pobožnosti ne postoji ni najmanja sumnja, štogod napiše, bona fide, što se po našem shvaćanju ne podudara s naukom Crkve; a za nas, evo nema prećeg posla, nego da udarimo na nj obasipajući ga epitetima, kakovima ni sv. Jeronim ne ožigosa jednog Vigilancija! Kako da bismo imali posla s najokorjelijim krivovjercem! Hereza se definuje kao «error *liber et pertinax* contra fidem». A mi, nalik na oko Božje, čitamo u srce bratovo, kako on tobože naumice uči herezu! Charitas non cogitat malum!

Charitas patiens est... omnia suffert... omnia sustinet! Budimo snošljivi! Slijedimo primjer majke Crkve. Crkva trpi, da u njezinim školama teolozi predavaju i obrazlažu nazore i mnijenja, koja se često oprečnim pravcima razilaze. Na polju akcije Crkva podnosi razne struje, koje njihove pristaše često dovedu u sukob. Koliko puta i u crkveno-političkim pitanjima katolici iznose i zagovaraju teorije i nazore, koji si među sobom protuslove! Sve to Crkva zna, i šuti. Suviše ona ne prestaje pristaše

raznih ili oprečnih mnijenja podsjećati na zakon kršćanske ljubavi, opominjući, da se među sobom snose, da ne sumnjiče jedan drugoga s heterodoksije, da se među sobom ne anatematiziraju! Desilo se opetovno, da se je Crkva izjavila u prilog izvjesne struje, a da nije ipak protivnu struju osudila kao krivu; da je dapače pristašama prve struje zabranila, da sljedbenike druge struje ikako sumnjiče s njihove odanosti sv. Stolici, kao da bi bili katolici drugog reda! Budimo vrijedni sinovi ove blage, razborite Majke! Kako ćemo se usuditi zvati heretikom jednoga, koga Crkva priznaje vjernim katolikom? Ili hoćemo da smo katoličkiji od iste katoličke Crkve?!

8. Umišljatost, tvrdoglavost, nadimanje.

Charitas non aemulatur... non inflatur... non est ambitiosa... Riječ u jednu: Ljubav je ponizna. I za očuvanje je katoličkog jedinstva i sloge poniznost od prijeke potrebe. S poniznošću je nezdruživa umišljatost, tvrdoglavost, nadimanje. Tri rođene sestre! Ima pobožnih, neprikornih katolika, čistih,anđeoske ćudi! No upravo u ovakvih se katolika glavi, ako nijesu na oprezu, često zametne klica umišljatosti i tvrdoglavosti. Kako su oni srcem iskreni, Crkvi bezuvjetno odani katolici, katolici dobre volje; zato misle, da su i umom svojim neprevarljivi. Prisvajaju si — ma kako bona fide — neke vrsti crkvene nepogrješnosti. Teško će se naći katolički pisac, ma kako učenjak, bogoslov i filosof prvog reda, koji će glatko proći, a da ne bi mu imali ovi čudaci štošta prigovoriti ili posumnjati o ispravnosti njegovih nazora. Ovakva naduta tjesnogrudnost i isključivost odbija sve dobro misleće, rada nepouzdanje i ugušuje u zametku svaku inicijativu misli i rada.

Bog je katolicima dao samo jednu neprevarljivu instanciju, a ovoj se instanciji katolik bezuvjetno i drage volje pokorava. Tko se u nadutoj umišljatosti svuda braći nameće za sudiju i anatematizatora, on kao da si prisvaja povlasticu papinske nepogrješivosti.

Mi smo uvijek odvažno i bezuvjetno osuđivali i liberalizam i modernizam i sve ostale zablude, kako i njihove sljedbenike: ali je isto tako pogibeljno za katoličko jedinstvo po našem mišljenju, ako se među rođenom braćom njuši liberalizam i mo-

dernizam i ondje, gdje mu nema traga. Ako tko ne dijeli tvoga nazora o toj i onoj stvari, ako o mnogim dnevnim pitanjima sudi drugačije, ako mu se ne sviđa tvoja taktika, ili način, kojim riješavaš koji kulturni ili socijalni problem; onda promisli sto puta, prije nego se usudiš izreći nad njim: anathema sit! ili mu knjigu staviti na Indeks! Različitosti nazora i struja bilo je među ljudima uvijek a biti će ih sve dok svijet stoji; a ljudi jesu i katolici. I u samom kardinalskom kolegiju ne stoji stvar drugačije. Kad bi svi kardinali bili jednog mnijenja, složili bi se već kod prvog glasovanja za jednog skupnog kandidata. Što ih razdvaja, u prvom je redu različno prosuđivanje savremenih prilika, pa sredstva i taktike, što bi ih valjalo upotrijebiti za njihovo saniranje. U ovu svrhu čini se jednome sposobniji papa filosof, drugome papa diplomat, trećemu papa praktičnih smjerova. Jedan odobrava radikalnu, drugi opet umjereniju taktiku. I t. d.

I u revnovanju za istinu i čistoću načela može se ići predaleko. Ne valja nikad metnuti s uma, da majka svih kreposti, dakle i katoličke revnosti, je ona razboritost, prudentia, koja uči čovjeka u svemu držati mjeru. Nema kreposti bez razboritosti, bez mjere! Revnost, koja prevršuje granice razboritosti, vodi u fanatizam, koji nalik na rijeku, koja istupa iz svoga korita, sve pustoši i uništava.

Nemojmo slomiti štap nad bratom, čim smo naišli na koju riječ, što bi se mogla sama po sebi, izvađena iz konteksta, tumačiti u krivom smislu! Onda ćemo teško naići na jednog samoga, kojega ne bismo mogli osumnjičiti s modernizma. Pa radilo se i o samim biskupima. Zanimivo je što sam čuo iz pouzdanoga vrela o nekom biskupu tamo negdje u Italiji, koga je jedan prerevan katolik svećeničke ruke bio denuncirao pokojnom Piju X. kao modernista. Ovaj tobožnji modernista zvao se Giacomo Della Chiesa — sadanji Benedikto XV!

9. Smutljivci i zlodusi katoličkog jedinstva.

Napokon nemojmo bez potrebe iznašati prijeporna pitanja, koja duhove razdvajaju! Ima ljudi, koji ne mogu živjeti bez vječnog debatiranja i prepiranja. Kao da im je klica prigovaranja svakome i svačemu od iste naravi usađena u srce! Oni u-

pravo uživaju, ako mogu prigovarati i kritikovati. Dalje od nas ovakvi, kakono veli Nijemac — Widerspruchsteufel! Zlodusi katoličkog jedinstva!

Pogibeljno je i nerazborito također kojekakvo prijeporno pitanje, koje se je pojavilo n. pr. među katolicima u Francuskoj, u Njemačkoj, u Italiji ili gdjegod bilo, odmah prenijeti na našu domaću zemlju, kao da je neophodno nužno, kako su se zavadili katolici drugih zemalja, da se oko toga zavadimo i mi! Nije li moguće, da tamo vladaju posvema drugačije prilike, prilike, koje su nekako naravnim putem duhove dovele do načelnih diferencija; dok prilike, koje u nas vladaju, ne iziskuju, da se o tom raspravlja, a kamo li da se radi toga cijepkamo. Kontroverzu o berlinskoj i kölnskoj struji naprosto prenijeti na naše prilike bilo bi isto, što baciti među nas jabuku svađe, te ne samo opasno za naše jedinstvo, već i suvišno. Dosta je konstatovati stanovište, što ga je u tom pitanju zapremila sv. Stolica. Što je više od toga, oda zla je. (Mat. 5, 37). Zar nam nije svima jasno, kako nam valja raditi, kojih se načela držati kod naše katoličke akcije, budi na prosvjetnom, na socijalnom ili političkom polju? I nijesmo li sami dosadanjim složnim radom, koji se je počeo tako divno razvijati, faktično riješili prijeporno pitanje o raznim strujama, zvale se kölnska, berlinska ili kako mu drago? I ne možemo se li tješiti pomišlju, da smo ovo pitanje riješili u smislu uputâ sv. Stolice?

Radimo samo naprijed u pravcu, kako smo započeli, vjerni načelima katoličke vjere, ne obaziruć se ni na desnu ni na lijevu. Sve dok nam naši biskupi ništa ne prigovore, sve dok oni rad naš odobravaju i blagoslivljaju, budimo uvjereni, da smo na pravom putu. Ne dopustimo nikada, da nam se bilo s koje mu drago strane izvana umjetno nameću pitanja, koja su podobna zanijetiti u nas zublju svađe i nesloge. Ako nam se pak, radeći na katoličkoj bazi, zametne koje pitanje prijeporne naravi pretresimo ga svestrano uvažujući jedan drugoga mnijenje u svijetlu nauke Kristove. Ta u Kristu je čisti vječni «Da» (II. Kor. 1, 19), u Njemu su riješena pitanja svih vijekova. Pa ako se ne možemo napokon složiti, podastrimo sa svim pouzdanjem kontroverzu sudu One, koju je Isukrst postavio neprevarljivom Naučiteljicom svoje nauke.

Za jedinstvo i slogu valja da katolici prinesu sve žrtve: srca, volje i — uma. Time završujem.

O uzroku života i smrti.

Piše: **Dr. Lazar Car - Zagreb.**

1. Weismann i vječnost života.

Prije svojih trideset godina došao je čuveni njemački zoolog, August Weismann, do veleznamenitog zaključka, da su najniži jednostanični organizmi, kao n. pr. Infusorii, Amoebe i t. d. kakovi se jednostavnim dijeljenjem razmnožaju: *neumrli.* Tijelo takovog sićušnog živog stvora samo se od sebe jednostavno u sredini prereže i tako nastaju na jedanput dva nova individua. Dašto da je svaki od njih iz početka za polovicu manji, nego što je bio prijašnji, nu doskora dorastu obje polovice do normalne veličine; dotično ako je prednji kraj bio malo drugačiji nego stražnji, izraste jednomu manjkajući prednji dio, a drugome stražnji. Prijašnjeg organizma svakako nije nestalo, nego se je cijeli rastvorio u svoje potomke; ušao je bez ostatka u njihova tjelesa. Kad sad ovi potomci dalje nastavljaju takav način rasplođivanja — naime dijeljenjem — jednako se ništa ne gubi, i prvi individui, ili ako hoćemo jedan jedini prvi individuum neprekidno dalje živi u svojim potomcima. Dakako da ti stvorovi nisu u onom smislu neumrli, da ih se ne bi moglo usmrtiti na umjetan način, n. pr. da ih se sgnječi, peče, otruje i t. d., nego u koliko ne propadaju uslijed ovakove naprasite smrti, živu uvijek i bez prekida dalje. Oni bar, koji od jedne vrsti danas još živu, i oni, koji će još tko zna kako dugo živiti, svakako potiču u izravnoj liniji od prvobitnih roditelja, koji eno

nisu umrli, nego koji u tim svojim potomcima neprekidno bitišu. Naravne dakle smrti za te organizme nema.

Kod svake više i savršenije životinje i biline je to drugačije. Od miliuna sićušnjih stanica, od kakovih se njihovo tijelo sastoji, nekoje se doduše od organizma otkidaju, i ako se pod stanovitim uvjetima sastaju sa drugom takovom stanicom drugoga spola (iste vrsti), stvaraju zametak novoga individua. Ali prvobitno ovakova životinja ili bilina, ako već dakako nije prije na koji drugi način poginula, iza toga, što je izbacila sve svoje klične stanice (jaja ili spermatozoide) i tako porodila veći ili manji broj potomaka, svakako mora da od naravne smrti umre. Organizam se, kako se veli, istroši. Veliki onaj skup stanica, koji je sačinjavao organizam, raspada se i dalje rastvara. Pred nama leži evo lješina. Mnogostanični organizmi, sve više životinje i biline su dakle umrle.

Weismann iz toga izvodi nadalje, da, pošto su se više životinje razvile iz nižih, onih jednostaničnih, i pošto su po tome nastale ove više životinje kasnije, kao historički mlađe, a tek kod njih dolazi do smrti, da smrt prvobitno nije pripadala organskim stvorovima kao takovim, nego se je tek kasnije tekom vremena razvila. Tumači i zašto se je smrt razvila; jer je ta uredba za više životinje postala korisna. U čemu se sastoji ta korist i to razlaže, nu to bi nas za sada vodilo predaleko, a nije za našu temu ni odlučno.

Kako se je ovaj zaključak Weismannov, o neumrlosti jednostaničnih organizama, koji leži doduše na dlanu, ipak činio unogim odviše paradoksnim, nastojaše, taj pojav bolje proučiti, ne krije li se u ovako formuliranom zaključku moguće ipak kakova pogrješka. Nekoji primjetiše, da prvobitni takav Infusorium ipak propada, naime kao individuum, jerbo su dvije njegove polovice dva nova individua; dakle je prvoga kao takovog nestalo. Nu Weismann odvraća, da se o individuumu tuj ne radi, nego o tjelesnoj neumrlosti, a ova da svakako postoji.

Drugi opet podvrgoše sam pojav malo rigoroznijem promatranju, da li naime zasada Weismannova uopće stvarno baš tako nepreporno stoji, te se u tu svrhu latiše eksperimenta. Francuz Maupas pratio je dijeljenje kod jednog Infusoria, Poramaecia, i to kroz više stotina generacija. S početka je stvar tekla normalno, nu napokon su individui zakržljali i pokazivaše sve znakove zastarjelosti, dok najposlije i ne uginoše. Dakle evo na-

ravne smrti, evo lješine, na koju baš Weismann toliku važnost polaže. No taj slučaj ipak ne može da bude normalan, jer odkuda bi onda poticali svi oni Porameiciumi, koji ipak danas još u tolikim barama ovoga svijeta živu?

I ova zagonetka bude daljnim Maupas-ovim eksperimentima riješena. Ako ti Infusori ne zapadaju baš pod tako umjetne prilike, nego ako su sami sebi prepušteni, nadu si oni neki izlaz, neki spas od ove inače neizbježive propasti. Iza mnogobrojnih neprekidnih dijeljenja u istinu degeneriraju, te bi i propali, da se sada dva po dva individua ne spajaju — konjugiraju, pošto su si za toga spajanja — privremenog upravo sraštenja — neke supstancije međusobno izmijenili, opet kao nekako regenerirani na novo raziđu. Ovakvi, rek bi osvježeni individui mogu sad na novo nastaviti svoja običajna beskonačna dijeljenja, dok i opet ne nastupi ponovno perioda nužne konjugacije. I tako bi ipak bila Weismann-ova tvrdnja o neumrlosti tih stvorova spašena, jer, bilo dijeljenje ili konjugacija, svakako u neprekinutom lancu generacija, koje su dovele do momentano živućih individua, nije ispala nijedna karika.

Istina, da su neki proučavajući pomno sam akt konjugacije mogli konstatirati, da se za toga procesa neki dijelovi tijela izbacuju, naime *nucleus*, ovdje t. zv. *macronucleus*, koji se na to ponovno mora izgraditi. Dakle bi ono izbačeno veliko zrno, macronucleus, bila ona žrtva, koju iziskuje spas pred smrću cijeloga individua. To bi bila lješina, neka doduše malena, prikrivena, ali ipak lješina. Svakako mora jedan dio tijela prije izaći, da se ovo usposobi za novi život. Tuj bi dakle začetak novog života i smrt prijašnjeg išli iz ruke u ruku. Međutim zar se smije izmetina i to jednog malenog dijela tijela proglasiti za lješinu?

I Amerikanac Calkins mogao je kod gojenja generacija jedne vrsti Infusoria konstatirati, da s vremenom dalnje generacije oslabe. Ali je pri tom došao do novoga rezultata, da se naime takove generacije, osim konjugacije, mogu još i na drugi način oteti smrti. Može se to postići već i promjenom hrane, a i drugačije. I tako se može jednostavno dijeljenje još mnogo dalje nastaviti, a da Infusori od ostarjelosti ne umru. Jennings-u i Woodruffu pošlo je pače za rukom 2500 generacija odgojiti, a da još uvijek nije nastupila nikakova staračka obnemoglost, a ni potreba konjugacije.

I tako bi Weismann održao pobjedu na svim linijama, pak

on to i u zadnjem izdanju svog velikog djela «Vorträge über Descendenztheorie» slavodobitno ističe. Ujedno uzdržaje i nadalje u kreposti i drugu svoju tezu, koju izvodi iz prve, da se je naime uredba smrti tek unutra organskog svijeta među mnogostaničnim organizmima kao neki korisni «novum» razvila.

To bi bio samo u kratko materialni supstrat, koji će nam služiti za naše dalnje izvode.

2. Vitalizam i vječnost života.

Ako se naime postavimo na neolamarkističko stanovište, ili na još izrazitije, baš vitalističko Bunge-a, Driesch-a i drugih, te uzmemo da je princip života u nećem nematerialnom, u entelechiji ili recimo baš nekoj «duši», a to je i stanovište skolastične filozofije, onda se pita: kako se mogu gore iznešene činjenice dovesti u sklad sa ovim stanovištem?

Po vitalističkoj nauci zadobiva organizam život tek onim momentom, kad bude zametak nekim životnim faktorom oživljen, a umire kad ga ovaj ostavlja. Kad svih mnogostaničnih životinja (a dakako i bilina) bila bi stvar ovako. Za života proniknuti su svi organi, sve do najsitnijih stanica, jest do njihovih atoma, životnim principom. Jedino napušta taj životni princip one dijelove tijela, koji su već svoju funkciju obavili, ili ju još kao mrtvi obavljaju, kao dlake, čaporci, rogovi i t. d., a i neke tekućine, poglavito voda, koja niti nije sva ušla u organiziranu tvar, nego je djelomice služila samo kao transportno sredstvo ili kako drugačije, n. pr. za transpiraciju i t. d. Svakako su sve sočne plasmatičke stanice žive, dakle i klične stanice, jaja i spermatozoidi. Ove zadrže još život i kad su već izašle iz organizma. Ne treba si to predstavljati kao kakav «torpedo» u kojem je inteligencija ljudska sve tako udesila, da još i udaljen od dohvata direktnog utjecaja čovjeka svoju određenu zadaću vrši. Nego životni princip ili duša individua, u kojem je n. pr. spermatozoid nastao, kao nematerialna i neprostorna supstancija, ne mora da djeluje samo na one dijelove tijela, koji se prostorno skupa drže, nego je dosta da tome individuu pripadaju, da od njega potiču. Samo što je u ovakovom slučaju, naime kod prostornog udaljenja — isoliranja, takova stanica posve kratkotrajnoga života, i to već iz fizikalnih razloga. Uzrok života, životni princip sam

ne dostaje, ako nema i potrebitih «uvjeta života»: primjerena toplina, vlaga i t. d. Pače kako najnoviji eksperimenti amerikanskog fisiologa Dra. Carrela pokazuju, može se život ovako isoliranih dijelova tijela još znatno produljiti, mogu isti još dugo izvan tijela same životinje i odgovarajuće funkcije obavljati. Samo je pitanje, da li bi život i ovdje bio, uz još tako zgodne prilike, vječan. Spermatozoidi, a isto tako i jaja, obamru dakle izašli iz tijela, redovito poradi pomanjkanja potrebitih «uvjeta za život.» —

Ako se sad dakle zrelo i dakako još svježe jaje sastane sa isto takovim spermatozoidom, ako bude naime oplođeno, u tom momentu mora da se oslobodi i jedno i drugo od upliva svoga dojakošnjeg životnog principa, i u takav zametak ulazi jedan posve novi, treći životni faktor: nastaje novi *individualni život.* Tako je kod mnogostaničnih životinja i bilina.

A kod jednostaničnih organizama, koji se dijeljenjem razpoduju, mogu u tom pogledu biti po mom nazoru samo dvije mogućnosti. Ili izlazi za dijeljenja iz obiju polovica prijašnji životni faktor, i nastanu dva nova individua, sa dva nova životna faktora; ili ostaje u jednoj polovici stari životni faktor, a samo se druga polovica ponaša kao novi zametak kod mnogostaničnih organizama. Po tome ne bi bile obe polovice ni jednako stare ni od iste vrijednosti, makar da su na oko jednake. Jedna bi predstavljala stari individuum, koji je iz sebe izbacio jedan dio tijela, a druga polovica bila bi taj novi individuum.

Ono, što mi zovemo zapravo smrt (t. j. da životni faktor ostavlja svoje tijelo, koje je do sada oživljavao) predležalo bi u prvom slučaju bezuvjetno. Uzmemo li pako drugi slučaj, imali bi u jednoj populaciji Infusoria vrlo nejednako stare individue: jedne, koji su mnogo puta već izrezali od sebe po jednu polovicu, i druge, baš te polovice kao mlade individue.

Sjetimo se pri tom onih depressija, koje nastaju dugotrajnom kulturom, gdje mnogi individui pogibaju, a jedino se mogu od takove propasti spasiti oni individui, koji se konjugiraju, i tako na neki način regeneriraju. Ne umiru li u tom slučaju u prvom redu baš oni stari individui; dočim su u takovim kritičnim momentima tek mladi individui sposobni za konjugaciju i uslijed toga za regeneraciju? Svakako dolazimo opet do smrti, jer bi u potonjem slučaju iza konjugacije imali pred sobom dva posve nova individua.

Dakako, ako Weismann zahtijeva za obilježje smrti upravo lješinu, onda tuj nema smrti, onda su u istinu njegovi Protozoi neumrli. Ali tko stoji na vitalističkom stanovištu, taj mora te pojave ovako tumačiti, kako ih mi evo tumačimo. Da li pak baš treba da bude tako; ima li vitalizam uopće što za sebe?

3. Prigovori proti vitalizmu.

Glavno, što mu se prigovara, je to, da on znači resignaciju na svako dalnje znanstveno tumačenje, jer da je to najkomotnije nepoznanici dati samo neko novo ime, pak ju smatrati time ujedno i protumačenom. Nadalje da smo i prije mnoge stvari smatrali za neka čuda, dok nije kasnije uspjelo protumačiti ih pomoćju poznatih fizičko-kemičkih zakona. Gdje da je granica ovakovu tumačenju; zašto te zakone prerano odložiti? Sve to uvažujemo, nu jednakim pravom pitamo: a gdje stoji, da se pojavi života baš *moraju i uopće mogu* poznatim fizičko-kemičkim zakonima protumačiti? Mi ne posižemo za drugim principom na laku ruku, nego za to, jer se život, čim dublje u njegove zagonetke prodiremo, baš nikako ne da mehanistički tumačiti. A s druge strane evo nam se baš otvara nova perspektiva, koja je kadra mnogo svijetla na ove pojave baciti.

4. Što kaže Hertwig. Protivno.

Nu prije svega ćemo se još svratiti malo na razlaganje Hertwigovo. Münchenski profesor, a i moj nekadanji učitelj zoologije, Richard Hertwig, u svojem predavanju «Ueber die Ursache des Todes» (Beilage zur Münchener Allgemeiner Zeitung 1906. br. 289), raspravljajući o smrti, dolazi do zaključka, da je «vršenje životnih funkcija, koje dovodi do raspada, te već prema uvjetima, pod kojima se život odigrava, dolazi ili do parcijalne smrti pojedinih staničnih dijelova ili čitavih staničnih grupa, ili do općenite smrti organizma». Jest, tako nam se stvar prikazuje, ali samo na prvi pogled. Živi organizam da se istroši? Ta upravo je karakteristika živoga organizma, da neprekidno novu materiju (sensu vulgo) prima, istroši, t. j. promijeni i promijenjenu izbacuje, i opet na novo prima i t. d. Kako i zašto dakle, da svoje

karakteristično djelovanje, koje se sastoji u neprekidnom gibanju i preradivanju, napušta, da svoju narav izgubi? Mašina se može dugotrajnim radom pokvariti, istrošiti, nu organizam ovakova mala istrošenja, koja su upravo nastala funkcijom života, uvijek na novo sam popravlja. Dakle ovakovo nješta, kao što je izgladenje osi, izbrušenje kotača i slično kod mašine, kod organizma je isključeno. Nu mašina može prestati raditi i ako joj nestaje n. pr. pare, ili uopće one sile, koja ju pokreče. Ako je ta sila sadržana u organizmu samome, ako je ista naprosto kompleks njegove grade, njegove konstitucije, onda se ne može kazati: mašina je prestala raditi, jer joj je nestalo sile, nego bismo morali reći: mašina je prestala biti mašina, ili para je prestala biti para. Razumijeva se da govorimo uvijek samo o naravnoj smrti.

Dakle sa teorijom istrošenja života ne ide. Samo materija, kako vidimo, se istroši, t. j. i ona se zapravo ne istroši, nego tek mijenja. U jednom živom organizmu se materija uvijek na isti način mijenja i prerađuje, i to je baš jedna od glavnih osebina života. Pitanje je dakle, zašto da se jednoj stvari njezino bitno svojstvo gubi. Ražareni ugljen napokon izgori; razvrućeno željezo, ako ga dalje ne grijemo, ohladi i t. d. Nu vatra kao vatra uvijek samo grije, te ako je nešto ohladnulo, onda nije u njemu toplina ohladnula, nego je *nje nestalo*. Ako je jedan organizam prestao živiti, onda je logično, da je iz njega nestalo onog principa, koji ga je oživljavao, i ***koji uvijek i svagdje, gdje je prisutan, samo oživljava***. Eh, da je baš taj princip nevidljiv, netvaran i neprostoran, tome nismo krivi mi, nego je to samo razlog, da mu se tako teško možemo dovinuti.

5. Protozoi.

Nu najbolji argumenat za ovu vašu tvrdnju, da postoji neki životni princip, koji je nematerialan i neprostoran, i da nema istrošenja žive materije, dok je u njoj takav životni princip, bio stari ili novi, pružaju nam upravo ovi Weismann-ovi neumrli Protozoi. Evo kako. Već sam gore razlagao, da u jaje, kad bude oplođeno, ulazi nova jedna individualna duša (duša je uopće uvijek samo individualna) i uslijed toga se bar onaj dio organske supstancije tijela roditeljskog — klična naime stanica — *nije istrošila* i ne mora da (od naravne smrti) umre. Ako pak kod jednostaničnih organizama stanica sama ujedno reprezentira cijelu životinju, jedan individuum, to kod dijeljenja iste ulazi u oba, ili barem u jednu polovicu, nova duša, *život ide dakle iz ruke u ruku, te na taj način dakako ni nema obične slike smrti, naime sa lješinom.*

6. Zaglavak.

U jednom i drugom slučaju predstavlja nam život, obzirom na materiju od koje se sastoji, neprekinuti lanac. Uvijek se novi individuum otkida upravo od tijela prijašnjeg individua. Samo da kod jednostaničnih ne dolazi do lješine, dočim kod mnogostaničnih uvijek samo neke postrane karike, ako i po masi pretežna većina — samo naime tijelo prijašnjeg individua — propada. Rekosmo: život je obzirom na materiju neprekinuti jedan lanac. To se ima tako shvatiti, da novome živomu biću mora da služi za *materijalnu podlogu* barem jedna malena čestica, koja je već bila organizirana, a ne tako, kao da je uvijek jedna te ista tvar, koja se kroz sve generacije vuče. Dakle se ne podržaje zapravo drugo nego *forma*, i to kroz zametak u nevidljivom stanju, a osim toga se ista, naime forma, i za života jednog te istog individua jednako ispunjava novom materijom, koja neprekidno izmijenjuje u svim dijelovima tijela staru.

Ovo, da materija neprekidno teče, kao voda u rijeci, i je razlogom, da ne možemo nju smatrati onim stalnim i postojanim principom života, *nego nešto drugo, što zapravo materijom ravna i što ju formira, a to je taj životni princip ili duša*[1]), koja kad ulazi u već organiziranu materiju, onda ju usposobljuje za novi život, a kad izlazi iz nje, onda životinja umre. Dakle, kao što materija sama za sebe ne sačinjava još život, tako ne može raztrešenje iste biti uzrokom smrti, nego je smrt — kemičko raspadanje materije — posljedica toga, da je organiziranu materiju (t. j. čitavo tijelo) ostavio njezin životni princip iliti duša.

[1]) *Opaska.* — Spisatelj, kao i sv. Toma Akv., uzima riječ «dušu» kao organizatorni prinzip, koji može biti razumno biće ili ne (t. j. besvjesno). Životinjska se «duša» ne diže iznad materije (kao u čovjeku), pak prestaje. — *Uredništvo.*

Svjetski rat i žrtva svijeta.

Piše: **E. Springer, D. I. - Sarajevo.**

Na svijetu nije još nikad bilo toliko boli, koliko je u ovom groznom ratu. On stoji na potoke krvi i suza. Još nikada nije toliko milijuna poginulo, koliko kroz ove zadnje dvije godine i po. Mnoge je od ovih rastrgnula granata ili usmrtila puščana kugla, te su pošli u vječnost, a da se pravo nijesu ni sjetili. Ali su i ovi prije smrti morali pretrpjeti tjeskoba i žrtvovati sebe, a osobe, koje su ljubili, morale su se kod kuće žalostiti. Koliko ih je podleglo smrti nakon neizrecivih muka. Bili su zatrpani i pušteni da leže u snijegu, vlagi, studeni, te su trpjeli na ranama neshvatljivih boli a drhtali su od ognjice i mraza. Koliko li nijesu podnijeli ranjenici, koji su napokon utekli smrti! Toliko ih je izgubilo ruku, nogu, obe noge, vid i sluh, a tolikim su svi živci uništeni. Koliko boli ne uključuje u sebi jedan sami ratni izvještaj, n. pr.: «Naši stoje tu i tamo u žestokom boju», — «Jučerašnja se je žestoka artilerijska vatra povećala». — Pa i radosni izvještaj kakve pobjede, koliko nas je zapao! Tek možemo samo spomenuti mnoge bolesti, koje rat prouzrokuje, premnoge napore i gotovo nevjerojatno oskudijevanje vojnika. A u kući, iza fronte, koliko siromaštva, oskudice i tjeskoba. Najprije onaj rastanak od obitelji, koji ti kida srce, pak onda ona tjeskoba, onda opet vijest, da ga je nestalo, poginuo, zapao u zarobljeništvo. Koliko trpe kod kuće siromasi i bolesnici zbog prekomjerne skupoće, pomanjkanja i oskudice. Čim žalost dulje traje, tim će biti veća, a konac se ne može još predvidjeti. Nego svršio rat odmah ili kasnije, još nije

tačno poznato, kako je naglasio njemački državni kancelar, koliko je rat donio bijeda. Novine o tome ne pišu. Tek ćemo iza rata moći imati sliku, doznati potpunu istinu.

Nije zato ništa čudno, ako se mnogo griješi obzirom na božju Providnost i ako se neprestano pita: Kako može sve ovo Bog gledati, kako može mučke promatrati? Mnogi ne mogu ovu zagonetku odgonetnuti. Samo je jedno riješenje svih sumnja i pitanja, koja su nastala uslijed boli i koje je donio svjetski rat; samo je jedna misao, koja sve razjašnjuje. To je kršćanska ideja žrtve. Naravno, većina će njih ovu veoma malo uvažiti. Naša je religija vjera žrtve. Ovo se malo razumijeva. Po božjem planu moraju se sve boli ovog svjetskog rata sakupiti u veliku žrtvu, u žrtvu svijeta. Ko ovo shvaća, riješiti će sve sumnje i pitanja, koja donosi sobom svjetski rat. Dakako ovo ne diže boli, o kojima govorimo, ali čini, da ih pravo shvatimo. Da ovo dobro razumijemo, pogledajmo: I. Ideju žrtve svijeta; II. Odnošaj svjetskog rata s ovom žrtvom.

I. Žrtva svijeta.

Nije bilo uvijek boli na svijetu. Adam i Eva je nijesu poznavali. I za njihovo potomstvo ona je morala ostati nepoznatim neprijateljem. Tako je htjela neizreciva božja dobrota. To je htio naš ljubezni nebeski otac, čije beskrajno blaženstvo nije pomućeno od ikakve boli. Nije pak isključeno, da Adam nije sagriješio, da ne bi ni životinje bile podložne boli. Zato nije potrebito misliti, kao da se n. pr. lav ne bi bio hranio ostalim životinjama. Životinje su mogle pogibati bez boli osobitim božjim utjecajem. I kod čovjeka, naravno, morao bi biti neprestani božji utjecaj, da ga bol poštedi. Bilo bi i bez grijeha i studeni i vrućine, kao što i sada; mogao bi čovjek pasti i ubiti se i t. d. Dakle morao bi Bog veoma često osobitim utjecajem sačuvati čovjeka od boli. Ako bi dakle On sačuvao čovjeka, kao brižna majka svoju djecu, od svake boli, možda bi On, za volju čovjeka, poštedio i životinje od boli. Kako bi to bilo — objava nam ne govori ništa — stalno je, da bi ljudi bez grijeha bili pošteđeni od svake tjelesne boli i svake duševne tjeskobe. Sve ono što sada tišti čovjeka, tuge, boli, brige, potrebe, smrt i sve ono, što se može nazvati nesrećom, nije bilo u prvobitnom redu, koji je Bo-

žja dobrota stvorila. Ovu je harmoniju najprije uništio grijeh, te je u svijet donio nesklad boli, a to je uzrok čovječje boli u svim tonovima i bojama.

2. Nego božja dobrota traži uvijek, da iz zla učini dobro. Ona je htjela i boli prevrnuti na dobro. Dapače ona je bol učinila sredstvom spasenja. Božji je Sin morao doći na svijet kao jaganjac žrtve, te oni, koji u njega vjeruju, morali su biti uda ovog jaganjca žrtve. Boli ovog jaganjca žrtve morale su biti cijena otkupljenja. Sve su ove boli morale se sdružiti u veliku žrtvu svijeta, kojom bi se iskazala nebeskom Veličanstvu najveća čast, te su Krist i njegovi morali se proslaviti.

3. Kod ove je žrtve Krist uzvišeni jaganjac žrtve. Da On bude jaganjac žrtve, to je, tako rekuć, personalni njegov karakter. Preteča je prikazivo svojoj okolini Mesiju s riječima: «Evo jaganjac Božji, evo onaj koji oduzimlje grijehe svijeta». Tajno otkrivenje sv. Ivana spominje Sina Božjeg, te naglasuje, da je janje koje je zaklano. Život bož. Spasitelja do križa bijaše priprava na smrtnu žrtvu. Marija je u Isusu primila jaganjca žrtve, te ga je porodila i othranila kao takva. Tijelo je Boga-čovjeka već od početka tijelo za žrtvu. Kao jaganjac žrtve rastao je u Nazaretu. Njegova žrtva smrti bijaše temeljna misao i čeznuće njegove duše. Obzirom na ovo On je započeo svoje javno djelovanje. (Ivan 2. 19). Već pri njegovom prvom nastupu porodila se je u duši njegovih neprijatelja misao, da ga smaknu. Ovi se veoma brzo digoše. I tako javno djelovanje bijaše kao prigoda njegove žrtve smrti. Pojam je «žrtve» za nas nerazdruživo spojen s boli. Život našeg jaganjca žrtve bijaše život pun boli. Mi ne smijemo misliti kao da je Krist tobože, za vrijeme muke, bio pošteđen od boli. Ako promislimo, da su grijesi najdublje boljeli preljubeznivo Srce Boga-čovjeka i da je On grijehe čovječanstva, koje je na sebe uzeo, poznavao, tada će nam se ovo prikazati veoma vjerojatnim. Veličina je i dubočina ove boli dakako za nas tajna. Nekim je svecima o tome nešto bilo objavljeno. Oni pak kažu, da se to ne da izraziti ljudskim jezikom. Kako dakle život božanskog Spasitelja bijaše priprava na njegovu žrtvu smrti, tako i svaka bol bijaše priprava na trpljenje, koje je moralo popratiti žrtvu smrti. Ovo nam je trpljenje opisano u Evanđeljima i odatle nam je i poznato. Ali k tome moramo dobro promisliti, da mi možemo tačno prikazati samo tjelesne boli božanskog jaganjca žrtve. Duševne boli, o kojima nam svjedoče krvavo znojenje u maslinskoj gori i onaj bolni vapaj: «Bože moj, Bože moj, zašto si me zapustio», u svojem velikom opsegu, nadilaze jakost naše svijesti. More boli i muka, koje je napunjalo dušu Spasitelja, za vrijeme njegove čitave muke, to je uistinu prava tajna, koja će nam se očitovati tek na nebu, da nas napuni vječnim udivljenjem i prezahvalnom ljubavlju.

Sa smrću Kristovom uistinu prestade žrtva boli. Ali ipak žrtva nije bila dovršena u svakom pogledu, ona ima tako rekuć, i svoj nastavak i to je baš vječni. Životinje za žrtve starog zavjeta bivahu, poslije nego su bile ubijene, spaljene i tako posvećene za nešto duhovnog. I božanski jaganjac žrtve bio je, poslije smrti, Uskrsnućem proslavljen i kao od vatre božanske naravi posve rasvijetljen. Kao što je veliki svećenik staroga zavjeta krvlju životinja ulazio u svjetinju nad svetinjom, tako i Krist proslavljen sa svojom vlastitom krvlju uđe u nebo, da nebeskom Veličanstvu, za svu vječnost, žrtvuje sama sebe, svoje boli žrtve i svoju prolivenu krv. Kroz cijelu vječnost pet rana pokazuju njega kao ubivenog jaganjca žrtve. Uvijek njega zanaša potpuno neograničeni osjećaj žrtve, kao nekoć na zemlji. Sama se je nepojmljiva bol, koja je nekoć bila spojena s ovim osjećajem žrtve, promijenila u nepojmljivo blaženstvo. To je nebeska žrtva. To je slavni nastavak zemaljske žrtve ili dapače nagrada za istu.

4. Krist ne stoji sada kao jaganjac žrtve tamo sam i posve razlučen od nas. Dakako mi ga smatramo, tako često, kao da je od nas rastavljen. Ali to nije teologija, koju nas je On učio. Po ovoj On je glava a mi uda. On čokot i mi mladice. On je u nami i mi u njemu. «Ko jede moje tijelo i pije moju krv, ostaje u meni a ja u njemu». Ovaj unutrnji zajednički sdruženi život odnaša se, naravno, i na žrtvu. Krist je baš jaganjac žrtve a mi njegova uda. Kao što u ostalom, tako i u životu žrtve moramo se upriličiti Sinu božjem (Rim 8. 29). Zato smo mi u krštenju s njim primili križ i zato moramo s njim nositi križ, te ko za njim ne nosi križa, ne može biti njegov učenik i zato moramo trpjeti i mi kao što je Krist trpio. Ako se naše bijedne boli prispodobe s Kristovim bolima, to je kao kaplja u moru: sasma bez boli ne može i ne smije da bude naš život, u koliko ima biti nekako sličan životu božanskog jaganjca.

Ovo je smisao naših boli. Odatle ona svagdanja ponovna potreba da svoju volju zatajimo; stoga protivštine, nesreće, zla

kob, poniženja, bolest, udarci sudbine, mnogo bijeda a napokon i smrt. Sve se ove boli moraju spojiti s bolima Krista i sdružiti se s njim u veliku žrtvu, u žrtvu svijeta. U sv. misi sve ovo biva žrtvovano nebeskom Ocu. Ne žrtvuje se ovdje samo Krist, glava odijeljena od uda, već Krist s udima. Sve naše molitve, sva naša nadnaravna djela, osobito boli, bivaju položena na patenu. Kad se vino pomiješano vodom žrtvuje; — vino naznačuje Krista a voda nas — tu smo dakle i mi i Krist ujedno te kao jedna cijelina bivamo žrtvovani. Naravno ovdje vrijedi, što smo već rekli, ob onima, koji su zbilja živa uda s Kristom kao glavom vezani. Koji su se od njega odalečili smrtnim grijehom, nijesu njegova živa uda, oni nemaju dijela s njim, a nemaju nikakva udjela u zajedničkoj žrtvi. Kao što su u starom zavjetu sve nečiste životinje bile isključene od žrtve, tako i svi oni, koji su se onečistili teškim grijehom, bivaju isključeni od žrtve svijeta, oni i njihova djela. Oni pak, koji su po milosti vezani s Kristom u jednom tijelu, vezani su također s darom žrtve, oni i njihove nadnaravne misli, riječi, djela, a naravno osobito, kao što smo kazali, i njihovo trpljenje. Čim je ko svetiji, tim je tijesnije vezan s Krstom, kao žrtveni dar, pa su zato i obično veće njegove boli. Stoga su i sveci, uistinu, imali da mnogo trpe. Jer je Majka Božja daleko nadvisivala sve svece, sa svojom svetošću i svojim tijesnim ujedinjenjem s Kristom, stoga i njezine boli nadvisivahu one ostalih pravednika, te su bile najbliže Kristovim bolima. Čim je ko bliži Kristu, tim je više označen znakom svetog križa. Nemojmo misliti stoga da nam dobri Bog hoće zla, ako hoće da utisne u našu dušu nešto dublje znak križa; to je dapače osobita milost i čast. Mi često znamenujemo tijelo znakom križa. Mora dakle da bude i u dušu utisnut križ. Naša religija je religija križa i žrtve.

Boli se žrtve Kristove moraju sved nastavljati u njegovim vjernicima. Ako smo mi sdruženi s Kristom u zemalj. žrtvi, jednoć ćemo biti s njim sdruženi i kod nebeske žrtve u blaženstvu i proslavljeni, tim više, čim smo više s njim bili spojeni u boli. Kakva je to prevelika nagrada! Nebesko je blaženstvo i u najneznatijem stupnju nepojmljiva radost. A ova radost nema konca, ona je vječna. Vječna! — Koliko značenja u ovoj riječi! Miliuni i biliuni godina, da, stoljeća i sto stoljeća to je ništa prema vječnosti. Kad bismo mogli napisati jedan broj od jednog kraja zemlje do drugog, ili kad bismo mogli pomisliti jedan niz, koji ide okolo sve zemlje ili da je tisuć puta obade i za tisuć

godina, opet bi ova ogromna duljina vremena iščeznula prama vječnosti. I tako nam svaki sekund boli, koju smo podnijeli po božjoj volji, nosi ne samo milijune ili bilijune godina uživanja, već neusporedivo još više. Radost, koju pobudi Krist u svojim svecima, iz boli je žrtve baš vječna, a vječnost se ne može izmjeriti sa vremenom.

5. Prama tome, što smo rekli, mi smo sa Kristom kao žrtveni dar. Mi smo dapače i oni koji žrtvujemo. Krist je veliki svećenik novog zavjeta. I mi smo kraljevsko svećenstvo, koje u zajednici s njim doprinaša ovaj žrtveni dar. Krist je sebe i nas, u svojoj smrtnoj žrtvi Bogu prikazao i On sved sebe i nas prikazuje, za svu vječnost, nebeskomu ocu. Mi žrtvujemo i Krista i sebe na zemlji nebeskom ocu, a to će se nastaviti kroz svu vječnost i u životu drugih ljudi.

Još smo i u trećem smislu vezani sa Kristom kod žrtve — *u svrsi žrtve.* Krist se žrtvuje za spas svijeta. Pri prikazivanju kaleža, gdje se naznačuje naše simbolično sdruženje s Kristom, (vino se miješa s vodom) molimo «ut pro nostra et totius mundi salute cum odore suavitatis ascendat», za spasenje cjelog svijeta. Tako dakle naša nadnaravna djela, osobito naše boli, kao slavna žrtva, zahvalna, prosna i pomirbena, doprinašaju k spasenju cijelog svijeta. Po sebi se razumijeva, da mi ne možemo, pa ni cijelo čovječanstvo skupa, zaslužiti milost kao Isukrst. Mi nijesmo Bog, nemamo božansku krv, a samo božanska krv bijaše cijena našeg otkupa i dostojna cijena za milost. Ali naše sudjelovanje kod žrtve navodi Boga, da nam udijeli milost, koju je stekao Krist. Mi prouzrokujemo tako, da se voda spasenja, koja je istekla žrtvom smrti Kristove, neprestano izlijeva na zemlju. Mi doprinašamo dobrobiti, raširenju Kristova kraljevstva. Ova nas misao mora oduševiti na veliku srčanost žrtve. Ako vojnik rado žrtvuje svoj život, za dobrostanje zemaljske domovine, jer on zna, da je to zaista u društvu s ostalim potrebito za spas domovine, koliko više mi moramo rado biti pripravni da štogod pretrpimo za božje kraljevstvo, koje se pruža po cijeloj zemlji, i nigdje nema kraja. Mi ovdje moramo slijediti Apoštola, koji piše u svojem sužanjstvu: «Sada se radujem u bolima za vas i popunjujem na mojem tijelu ono, što fali na bolima Krista za njegovo tijelo, što je crkva» (Kol. 1. 24). Kašnje on, iz svog drugog sužanjštva piše: «Stoga sve ja podnašam zbog izabranih, da

i oni sami postignu spasenje, što je u Kristu s nebeskom slavom» (II. Tim. 2. 10).

Mi malo promišljamo, da je žrtva naših oltara, u kojoj se mi s našim nadnaravnim djelima, osobito s našim bolima, žrtvujemo, konac svih milosti i jedini izvor, koji sved vrije za spasenje svijeta. Kako je uzvišena ova žrtva, jer nema dobra, što ne bi iz nje proizlazilo. Koliko su nadasve skupocjene naše boli, koje smo podnijeli u Kristu, jer su one, baš kod ove žrtve teške u punoj mjeri.

Ovim bismo bili iznijeli u kratkom nacrtu sliku žrtve svijeta. Da ovo potpuno dobro shvatimo, treba k tomu da se sjetimo, kako su i pravednici starog zavjeta, osobito pravednici prije Krista, pri toj sudjelovali. Naravno, oni nijesu još bili sdruženi s Upućenom Riječju, budući se Riječ ne bijaše još uputila. Oni nijesu mogli s Kristom sačinjavati jedno tijelo jer Krist nije još imao nikakva tijela. A jer Krist ne imađaše nikakva tijela, nije se mogao još on zbiljski žrtvovati, a ni pravednici ne mogahu to činiti s njim. Žrtva novog zavjeta još nije opstojala. Ali usprkos tomu nadnaravna djela, osobito boli pravednika prije Krista nijesu pošla izgubljena za žrtvu. One bijahu kao sačuvane, da budu poslije prinešene Kristovoj žrtvi. Sada su ovi pravednici također s Kristom spojeni, te oni sada sebe žrtvuju na nebu i sve što su oni jednoć dobra učinili, obzirom, na buduću žrtvu Kristovu, u Kristu, s Njim i po Njemu, nebeskom Veličanstvu. Ako ovi pravednici nijesu još mogli biti dionici žrtve Kristove, to su ipak za tim težili, jer su čeznuli za budućim Spasiteljem i da budu s njim vezani. A Duh Sveti pomagaše u njima (Rim. 8. 26.), neizrecivim uzdisanjem čeznuće za ujedinjenjem i za zajedništvom žrtve, koju su oni sada uistinu postigli.

II. Odnošaj svjetskog rata sa žrtvom svijeta.

1. Prama onom, šo smo istaknuli, možemo lako prosuditi, kako je sadašnji rat u svezi sa žrtvom svijeta. On je, kako smo prije rekli, a sada lako uviđamo, ništa drugo već jedan njezin dio, dakako prilično znatan. Potoke prolivene krvi i prolivenih suza, sve uništene živote, uništeno imanje i dobra, sve to je tražila žrtva svijeta. Ona je zahtijevala grozote ovog rata. Dakako sve

ratne boli ne će biti postavljene na oltar žrtve svijeta. Boli su grješnika, kako smo rekli, isključene. Volja je božja, da spašeni po Kristu, budu i uda jaganjca, i tako budu nađeni dostojni za žrtveni dar. Bog ih je s grozotama rata dosta sjetio na smrt i sud i tako ih je opomenuo na pokoru. Ali oni nijesu slijedili ovaj prvi poziv. Pa zato ne samo njih već je i njihove boli pokvario grijeh, koji sve uništava. Oni trpe kao neraskajani razbojnik kod Krista i kod dobrog razbojnika. Zato njihove boli ne samo što nijesu na spasenje ni njima ni drugima, nego su kazna sa strane Božje Pravde. Ratne boli dobrih odgovaraju nakanama Božje ljubavi; one bivaju postavljene na oltar za spasenje svijeta. Nemojmo se čuditi, da je Božja Providnost ovog puta zatražila tako veliku žrtvu. Svijet je bio otkupljen po žrtvi na Golgoti. On mora uvijek i uvijek biti otkupljen, t. j. plodovi žrtve na križu moraju se uvijek ponovno primjenjivati po euharističnoj žrtvi, što je obnovljenje žrtve križa. A da ova bude pravom plodonosna, moraju boli pravednika biti u obilnoj masi uključene. Ako dakle rastuća težina grijeha svijeta traži osobito obilnu žrtvu, to se Božja Providnost stara, da ova shodno dođe. Ona ne potrebuje da prolije samu krv. Zato se staraju, kao na Golgoti, ljudske strasti, koje su uvijek pripravne, a i netražene, da izvrše službu prostog radnika za oživotvorenje božanske ideje žrtve. Nije li težina grijeha svijeta dandanas upravo silno narasla? Misli se na nevjerstvo, koje raste sve to više grijesima svijeta, te je za se prisvojilo mnoge države i javne vlasti. Misli se na bezbožnu znanost koja je i kod nas na sveučilištima previše zastupana, te prijeti da otruje i ostale škole i cijelu pučku nastavu. Misli se k tomu, kako stanovita štampa, koja svijetom vlada, ignorira Boga, Krista, Crkvu ili otvoreno pobija vjeru i moral napada. Misli se na obožavanje samoga sebe, na neobuzdani egoizam, na mekoputnost, na nemoral u svim bojaua i oblicima, koji sve to većma naš javni i privatni život truje i kvari. Mora se reći istinu, da nije bezboštvo u Europi, otkad se je obratila kršćanstvu, nikad bilo tako veliko kao dandanas. Sigurno je i u srednjem vijeku, u moralnom pogledu, mnogo puta bilo veoma loše. Previše ljudski elemenat bijaše uvijek bitno zastupan u ljudskom svijetu i kršćanski ideal nije nikad u njemu bio bar približno oživotvoren. To je posve nadnaravno, a ljudi su, u njihovoj općenitosti, ostali uvijek previše naravni. Može se doduše priznati, da je unutra crkve pravi kreposni život danas življi nego u prvašnjim vreme-

nima. Ali se ovdje radi o svijetu uopće. Mora se reći, da odalečenje od Boga nije bilo nikad tako veliko, poslije propasti poganstva, kao dandanas. Stoga ni nevjerstvo ne bijaše nikad tako veliko, opće i konsekventno kao danas. Nevjerstvo je pak najveći grijeh, jer uništava zadnji temelj pravog života, što ne čini nijedan grijeh. Ovaj najveći grijeh postaje sve više i više grijehom naroda. Novo poganstvo istiskuje kršćanstvo, «apostasia gentium» prokrčuje sebi put. Ova apostazija, koja se sastoji u novom poganstvu, gora je nego staro poganstvo, jer je veća suprotivnost milosti. Staro poganstvo bijaše napustilo praobjavu i ostavilo riječ Božju, koja poslije moraše postati put. Novo poganstvo pak bori se proti Riječi, koja je postala put, proti njezinoj vlasti u crkvi i proti potpunoj svjetlosti Evanđelja.

Djelo je spasenja, koje se mora izvesti, nadasve veliko i zato mora da bude i žrtva velika i s tim samim ono može biti izvedeno. Ovo je zadnji razlog svjetskom ratu. On je sa svom svojom tragikom, kao Golgota, jedna objava ne samo Božje pravde nego i božjeg milosrda. Mi se uhvamo, da se namjera Božje ljubavi u tome potpuno ispunja. I mi doprinašauo, prama silama k tomu, da se bolje upoznade prava religija i religija žrtve i da se sudjeluje dobrovoljno i mnogobrojno žrtvi svijeta; što će donijeti mir i trajno će ga utemeljiti. Ako nevjerstvo, bezboštvo, grijesi, koji su krivi ovom ratu i njegovom dugom trajanju, bude i nadalje slobodno vladalo, kao prije, opet će se doći do još groznih ratova. Bog mora baš tražiti u tmini oluje ono što se njemu niječe u mirnoj svjetlosti. Christus regnat, i on mora kao kralj i kao veliki svećenik vladati nad srcima i njih sobom spojiti u veliku žrtvu svijeta, na slavu Oca. On bi želio to činiti uvijek u miru i hoće da ih sakupi na svojoj svetoj gori, gdje po Izaiji (11. 6), stanuje vuk kod janjca, gdje počiva ris sa kozlićem a tele, lav i ovca zajedno pribivaju. Ako ljudi nikako neće, tada ih vuku za Njim, koji stupa kao pobjednik da pobjedi, tri ostala apokaliptička viteza, koji jašu: rat, glad i smrt. Oh da bi krv plemenitog kneževskog para, koja je prolivena u Sarajevu, te se je mnoga krv za njom prolila, skupno sa Kristovom krvlju djelovala, da Krist nad nami brzo, trajno u miru vlada!

2. Kao zaključak moglo bi se ovdje ustvrditi, da je u potresnoj smrti austrijskog prijestolja Nasljednika i njegove supruge, koja je bila predigra i povod svjetskog rata, ideja žrtve došla do očitog izražaja. Ovo se je malo shvatilo, ali je ipak isti-

nito. Plemeniti su se kraljevski supruzi žrtvovali i Bog je primio žrtvu. Umoreni prijestolja Nasljednik svagdano je molio s obitelju: «Ja primam smrt iz tvoje ruke, Bože, sa svim tjeskobama, kad ti hoćeš, gdje hoćeš i kako hoćeš». Ovo bijaše ozbiljno i veoma ozbiljno zasnovano. Mi živimo u doba atentata, a prijestolonasljednik, kao takav i ne manje zbog njegovih čisto katoličkih osjećaja imao je pogibeljnih neprijatelja. Nekom župniku, kod koga se je on ispovijedao, te se ovaj čuđaše, da on tako često pristupa sakramentima, jednom reče: «Ja kao ovakav moram biti uvijek pripravan umrijeti». Tako je bila prinesena žrtva iz srca. I Bog, koji je pojmljiv u nizu znamenitih odredaba, očevidno je pružio svoju ruku, da primi tu žrtvu. U vojničkom je osjećaju dužnosti prijestolonasljednik odlučio, da prisustvuje vojnim vježbama u Sarajevu. On je slutio pogibelj, te što se je više približavao odlazak, tim je većma želio da dođe slučaj da ga onemogući. Ali takva zapreka nije došla. Zbog pogibelji hotio je ostaviti barem vojvotkinju. Kad bi za vrijeme prolaska kroz grad bili učinili špalir mnogobrojni vojnici, koji su se tada nahodili kod vježbi u blizini, veoma bi teško bilo došlo do atentata ili ne bi atentat bio uspio. Ali se je htjelo njima priuštiti mira, jer se nije slutilo na veličinu pogibli. A kad se je došlo u općinu, poslije neuspjelog atentata, na Apelovoj obali, kod kojeg je jedan komad bombe samo ranio adjutanta zemaljskog poglavice oberstleutnanta Merizzi, zemaljski poglavica svjetovaše da se ne povlači preko Apelove obale već naokolo u bližnji konak, u stan. Da se je ovo učinilo, vjerojatno bio bi atentat izostao. Ali je prijestolja nasljednik htio natrag u bolnicu, e da se izvijesti o stanju onog, koji je radi njega bio ranjen. Vojvotkinja je imala da ostane. Tako barem ne bi bila poginula. Ali je ona htjela u ovom zadnjem času, uz svaku cijenu, biti na strani svog supruga. I tako je morala i ona pasti uz njega. Zaključilo se je barem ne udariti prije već određenim putem, ne krenuti iz Apelove obale u Franje-Josipovu ulicu nego direktno poći po Apelovoj obali, jer se tako nije moglo slutiti na drugi atentat. Da se je tačno izveo plan, vjerojatno bio bi izostao ponovni atentat. Ali u smetnji i uzrujanosti, izgleda, da je chauffeur zaboravio naredbu i zakrenuo u pobočnu ulicu Franje-Josipa. Upozorilo ga se je i htio je 3 ili 4 metra da natrag vozi. Tu se je baš automobil za kratko vrijeme zaustavio, gdje se je bio postavio ubojica, koji se je četvrt sata prije, bio postavio na jedno drugo mjesto. Grof je

Harrach, pratio visoki par pri povratku; bio se je postavio na lijevo stopalo automobila pred njima, da tako zaštiti svog gospodara. To bi bilo u onom pogibeljnom momentu zapriječilo atentat, da je ubojica stajao na lijevoj strani, ali je on bio na drugoj strani, te je imao neočekivanu dobru prigodu da izvede svoj grozni plan. I tako je čudno, da se je atentat izveo takvim uspjehom. Ubojica je bio u najvećoj uzbuđenosti, kako je kašnje priznao. On je htio ubiti samog prijestolja nasljednika. On je mogao samo dva hica da ispali. Ali od tih dvaju jedan pogodi prijestolja nasljednika u vrat, a drugi Vojvodkinju u prsa tako, kao da je najbolji anatom ili veoma vrijedni ciljač, s najvećim mirom, ciljao. Obojica bijahu odmah mrtva. Pa kako bilo grozno djelo ubojice, Božja Providnost se je poslužila kao sredstvom za žrtvu, koja je njoj veoma dobro došla. Ma kako bolan bio nami gubitak, Bog je, tom žrtvom, imao svoju svetu namjeru. To će svaki vjerujući kršćanin priznati, pa nalazio se i u neprijateljskom taboru.

Mi možemo poći i korak naprijed i pitati: Da nije ovo grozno krvno djelo ujedinilo narode Austrije, da je neprijateljska rabota još dugo ostala u djelu, da su neprijatelji svoj napadaj izveli tek onda nakon što su dvije godine naoružavali svoje sile, bi li se bila okrenula pobjeda na stranu vlasti, koje su uz saziv Božjeg Imena stupile u borbu?

Jan Hus.

Piše: **Dr. Fran Binički - Senj.**

1. Hus u Hrvatskoj.

Odavno su se i u Hrvatskoj mnogi ogledali za tuđim kruhom, jer im omrznula katolička pogača. Mnogi su se zaželjeli i Husove brašnenice. A nije im bilo dosta, da uživaju sami, van je uzeše lomiti i dijeliti drugima.[1]) U posljednje se vrijeme osobito napreže iz petnih žila, da omraze katoličku pogaču, a raširе što više Husovu brašnenicu. Husa prikazuju najumiljatijim šarama ko uzor-čovjeka, učenjaka, učitelja, mislioca, reformatora, mučenika; njegove nazore kao novo evanđelje, koje je preporodilo češki narod, a može jedino preporoditi i Hrvatsku. Ko odgrne zavjesu sa života i nauka Husova, pa počne suditi trijezno i nepristrano, lako će vidjeti, koliko je istine u svemu tome. Ne će moći osporavati Husovih lijepih strana i velikih zasluga za češki narod, ali će vidjeti, da su ti vedri traci sakriveni maglušti-nom poroka i slabosti, koje se to više vide, što se više čovjek zagleda u pravu Husovu sliku.

2. Husov život.

Hus se rodio 6. srpnja 1369. u Husincu blizu Prachatica. Čestiti ga roditelji nastojahu lijepo uzgojiti, a to nastojanje u-

[1]) Isp. Hrv. Str. I, 286. 423. sl. II. 117. V, 200.

rodi i dobrim plodom. Svršivši školu u Prachaticama pode 1387. u Prag u sveučilište. U Pragu bijaše u ono doba dosta zla i pokvarenosti, ali bijaše i kreposnika, koji su mladića mogli utvrdivati u dobru. Prijatelj Husov Jerolim Praški svjedoči, da Hus ni u zreloj dobi ne bijaše ni pijanac ni raspojas, van da je vršio katoličke dužnosti, išao k sv. misi, ispovijedao se i pričešćivao. Enea Silvio Piccolomini, kasniji papa Pijo II., ističe, da je Hus bio na glasu s čista života (Hist. boh. c. 45), a isusovac Balbinus naglasuje njegovu čednost, strogo vladanje i neprijekorni život. (Ep. rer. boh. 4, 5). U rujnu 1393. postade Hus baccalaureus slobodnih umjeća, 1394. bakalaur bogoslovije, a 1396. u siječnju magister in artibus. Nakon dvije godine poče predavati filosofiju, 1400. bi zaređen u svećenika, u listopadu 1401. bi izabran za dekana filosofijskoga fakulteta, a nakon godinu dana i rektorom universe. Te iste godine postade i propovjednikom u betlemskoj kapeli, koju sagradiše češki rodoljubi vitez Ivan iz Milheima i građanin praški Križ s nakanom, da se u njoj propovijeda češki. Husov govornički dar, neporočni život i rodoljublje učini betlemsku kapelicu središtem reformnih težnja i pothvata. Na njegove propovijedi nagrnu narod i daštvo, građanstvo i plemstvo, dvorjani i svećenici, pa i sama kraljica Sofija, koja uze Husa za svojega ispovjednika.

3. Prilike u Češkoj.

U to se doba pokazaše kobne posljedice avignonskoga sužanjstva. Papinski ugled poče padati, među klerom nestade stege, a klonu i pravi svećenički duh. Potaknuti spletkama francuskoga dvora i netaktičnošću Urbana VI. izabraše kardinali 20. IX. 1378. protipapu Roberta Ženevskoga, koji se prozva Klemenat VII. Crkva se katolička rascijepi, planuše smutnje, nesklad, nered. Svagdje se živo osjećala potreba i sloge i reforme, pa tako i u Češkoj. A tu se i radilo o reformi, napose o reformi svećenstva. Na tom se polju ističe već prvi praški nadbiskup Arnošt iz Pardubica (1343.-1364.), pa njegovi nasljednici Jan I. Očko iz Vlašime (1364.-1379.) i Jan II. iz Jenštejna (1379.-1396.). I među svećenstvom se digoše vatreni propovjednici, koji kazahu mane i poroke i nastojahu probuditi pravi duh Isusov među svojom braćom. Od njih se istakoše napose Konrad Waldhauser, Jan

Milič iz Kromjeriža i Matej iz Janova. Nego naskoro uperi reformacija u Češkoj stazom revolucije, što je pokazao John Wiclif. Otkad se sestra kralja Vaclava udala za Rikarda II., bijaše živi saobraćaj među praškom i oxfordskom universom. Već za živa Viklifa dopriješe u Češku njegovi filosofijski i praktički spisi, a 1401. i 1402. bijahu poznati i teologijski, od kojih prve donese u Češku po svoj prilici Husov prijatelj Jerolim Praški.

4. Viclif i Hus.

Hus je već 1398. sam priznao, da tumači filosofiju prema velikome oxfordskom učenjaku i filosofu Viklifu. U betlemskoj kapeli prekoravaše sve oštrije mane i nedostatke pojedinih staleža, naročito duhovnika, a već isprvice nabacivaše i neke Viklifove nazore. U universi se za njegova rektorovanja raširiše Viklifove zablude. Kad 1403. postade rektorom Bavarac Harrasser, nastojaše s pomoću duhovne oblasti zaustaviti bujicu viklifovštine. Kaptolski vikar pozva sve učitelje praške universe, da osude Viklifove zablude. Već 1382. bijaše londonski sabor osudio 24 izreke Viklifove. Sad posabra Šležanin Ivan Hübner još 21 izreku, pa tri narodnosti: bavarska, saska i poljska, uz prosvjed češke narodnosti, osudiše svih 45 izreka i odlučiše, da ih ne smije niko ni javno ni tajno priznavati ni širiti, da ne navuče na se kazne za krivokletnike.

Prem Hus nije već tajao svoje sklonosti prema Viklifovim nazorima, imenova ga novi nadbiskup Zbinek Zajić iz Hasenbuka sinodskim propovjednikom. I u sinodima je Hus odviše oštro korio mane pojedinaca, a šibao je u duhu Viklifovu osobito duhovništvo u betlemskoj kapeli. Zato ga i tužiše papi Inocentiju VII. da širi viklifovštinu. Malo ga poslije tužiše nadbiskupu, da raspiruje i buni narod. I to malo pomože. Trebalo je da posegne i papa Grgur XII., koji pozva nadbiskupa, da zapriječi Viklifove zablude u Češkoj. Među tim se kralj Vaclav zaželio carske krune, pa uzeo pregovarati s papom Grgurom XII. Nu trebaše mu prije dokazati, da u Češkoj nema krivovjerja. Stoga pozva i češku narodnost na universi, koja 1408. zabrani, da nijedan ud češkoga naroda ne smije držati, učiti ili braniti koju od onih 45 Viklifovih izreka *u smislu krivovjernom ili sablažnjivom.*

5. Hus i papa.

Hus već bijaše stekao lijep glas i svojim književnim radom i svojim žarom za češku stvar. Mjesto tudega sintetičkog pravopisa uvede diskritički. Naskoro mu se pruži prilika, da još više poveća ugled. Kršćanski se svijet bijaše zasitio raskola. Kad ne pomože nikakvo sredstvo, uskratiše kršćanski vladari posluh obama papama. I Vaclav uskrati posluh zakonitome papi Grguru XII. na ponuku franceskoga dvora i kardinala, koji se sastadoše u Pisi na tobožnjem općenom saboru. Vaclav htjede, da i njegovi podanici uskrate posluh Grguru XII., ali ne htjede ni nadbiskup ni tri nečeške narodnosti na universi. Zato izradi Hus, te kralj izdade t. z. *Kutnohorski dekret,* kojim dobi češka narodnost na universi tri glasa, a sve ostale samo jedan. Tako eto 18. l. 1409. pretegnuše Česi, koji sve dotada bijahu tuđinci u svojoj kući, na svojoj universi, što je podiže slavi «otec vlasti» Karlo IV. Njemački se učitelji i učenici, koji bijahu dovde u većini, iseliše to u Leipzig, to u Beč, u Krakov, u Heidelberg i u Erfurt. Iz zahvalnosti izabraše Česi Husa za rektora, a on sad započe otvorenu borbu s višim duhovništvom, ponajprije s nadbiskupom Zbinjkom. Kad vidje nadbiskup, da ne može Husa obuzdati, pristade i sam uz papu Aleksandra V., koji bijaše izabran na saboru u Pisi. Aleksander naredi posebnom bulom, da nadbiskup sabere sve spise Viklifove i istrijebi Viklifove zablude, a zabrani propovijedi u kapelama. Zbinjek izvrši papinsku naredbu i spali 200 svezaka Viklifovih djela. Kad je Hus ustao protiv Zbinjkova postupka i prizvao od pape rdavo poučena na papu koji se ima bolje poučiti, te usuprot zabrani propovijedao i dalje u betlemskoj kapeli, udari papa izopćenjem njega i njegove pristaše. Hus se ne dade smesti, jer mu stajaše u zaledu sam slabić Vaclav, koji zahtijevaše, da Zbinjek plati spaljene Viklifove knjige. Zbinjek obavijesti i nasljednika Aleksandrova Ivana XXIII. o Husovoj revoluciji, a papa naredi kardinalu Otonu Colonni, da sve ispita.

U veljači 1411. proglasi Colonna pred papinskim dvorom, da je Hus izopćen, a po njegovu nalogu proglasi to isto nadbiskup u Pragu 15. ožujka. Kasnije udari i Prag interdiktom. Husu je sve devedeset deveta. Istina, pisao je papi i ispričavao se neiskreno, da ne uči zabluda; ali je naskoro pokazao, što misli.

6. Husovo krivo stanovište.

Ivan XXIII. raspisa oprost, da uzmogne voditi rat protiv Vladislava Napuljca. Kralj i novi nadbiskup Albik iz Muščova dopustiše pasovskome dekanu Tiemu, da propovijeda o oprostu i sabire novce. Hus ustade proti papine bule o oprostu i u propovijedima i u disputama, a njegovi prijatelji pogrdiše i spališe bulu. U Pragu planuše nemiri. Praški se župnici obratiše na papu. Hus bi iznovice izopćen, njegovo boravište udareno interdiktom. Hus prizva od pape na Isukrsta, pravu najvišu glavu crkve. Kralj ga isprvice zakriljivaše, nu konačno ga prinudi, da ode iz Praga, a on pođe na Kozi Hradek pa na Krakovec, gdje nastavi žestoke navale na biskupa, na papu i na čitavu crkvu. Propovijedaše svuda ne mareći za zabrane ni za izopćenje. K tome pisaše češke i latinske spise, a na neko se vrijeme vrati i u Prag, gdje opet propovijedaše. Tu se njegovi pristaše naganjahu s protivnicima, a slabi ih nadbiskup Konrad iz Vechte ne mogaše smiriti.

Da se može pravo prosuditi dosadanji postupak Husov, ne smije se zaboraviti, da je Hus bio katolički svećenik. Kao svećenik je morao poznavati ustanove i zakone crkve katoličke. Morao je znati, da se mora pokoravati zakonitoj vlasti. A on je krenuo stazom revolucije. Htio je reformovati crkvu, napose kler. A prezreo je crkvene zakone, zanemario je pravu podlogu svake reforme — poniznost. Mjesto poboljšice je bacio zublju razdora. Htio je koristiti svome narodu, a skrivio je, da je češki narod osumnjičen s hereze.

7. Hus u Kosnici.

Uto je kralj Sigismund sklonio Ivana XXIII., da sazove općeni sabor u Kosnicu, a pozvao je i Husa i ponudio mu provodni list. Hus se izjavi spremnim, pa javnim oglasima pozva sve, koji ga prekoravaju s hereze, neka pođu u Kosnicu i tamo pred papom i pred saborom iznesu i dokažu svoje tužbe. Izrično naglasi: «Ako mi ko dokaže, da sam u bludnji i da sam učio što protivno vjeri, drage ću volje podnijeti koju mu drage kazan krivovjernika». Prije nego dobi provodni list od Sigismunda, krenu Hus iz Krakovca u Kosnicu. Vaclav mu dade tri dvorjanika, slabić

nadbiskup, pače i inkvizitor praški svjedodžbu, da ga ne drže krivovjercem. U Kosnicu dode 3. studenoga 1414., a istom 5. studenoga dobi Sigismundov provodni list. Ivan XXIII. skide s njega izopćenje, ali ne suspenzije. Hus je znao, da suspendovani svećenik ne smije misiti, a ipak je misio i propovijedao svoje stare zablude. U jednu stoga, u drugu jer se pročulo, da kani pobjeći, bi zatvoren najprije u dvoru nekoga kanonika, a poslije u dominikanskom samostanu. Tu se razbolje, pa dobi bolju sobu, a njegovahu ga liječnici Ivana XXIII. Češka se gospoda pritužiše Sigismundu, da je sabor pogazio njegov provodni list, a Sigismund zahtijevaše, da Husa puste iz zatvora, jer će inače sam otići iz Kosnice. Kad ga bolje uputiše, popusti. Kako bijahu došli i tužitelji (glavni bijahu Stjepan Paleč, dekan Tiem i Mihovil de Causis), započe se protiv Husa kanonski postupak. Papa imenova povjerenstvo, koje će pretresti Husove spise i preslušati svjedoke. Iz Husovih spisa izvadi Paleč 42 članka, koji biše predani Husu, da se izjavi o njima. Hus pripisa uza svaki članak svoje primjedbe.

Međutim Ivan XXIII. pobježe iz Kosnice 20. III. 1415. Kosnički biskup prevede Husa u tvrdu Gottlieben, gdje ostade 73 dana. Sabor izabra novo povjerenstvo, koje će istražiti Husovu parnicu. Češka i poljska gospoda zahtijevahu, da se Hus posluša javno, i sabor im učini po volji. Hus bi preveden u franovački samostan i javno preslušan 5., 7. i 8. lipnja 1415. Za tih preslušaja pokuša Hus, da saborsku sudnicu promijeni u dvoranu za javne disputacije. Gdje se ne mogaše izvući s pomoću sofizama, zahtijevaše, da ga pouče iz sv. pisma. Već je time očito pokazivao, da ne stoji na crkvenom stajalištu. Sabor je bio na čistu, da se nauka Husova kosi s katoličkom, jer je tu nauku pretreslo preko 60 doktora. Hus je morao prema crkvenim ustanovama ili opozvati ili biti osuđen. Saborski oci napregoše sve sile, da Husa sklone na opoziv. I kralj Sigisuund i prijatelji Husovi nagovarahu Husa, da popusti i poreče one zablude, što ih je priznao svojima. I zbilja se Hus poče približavati katoličkome stajalištu. Nu kad sabor osudi na lomaču njegove spise, vrati se i njegova tvrdoglavost. Svi napori odoše u tutanj. Dne 6. srpnja uvedoše Husa u crkvu i proštiše mu 30 njegovih članaka tražeći, da ih poreče. Iza pojedinih članaka uze Hus stavljati svoje primjedbe, želeći opet raspravljati, nu sabor mu ne dopusti. Kad ne htjede opozvati svojih zabluda, osudiše ga kao krivovjerca,

degradovaše i predadoše svjetovnoj oblasti. Kralj ga Sigismund nastojaše još zadnji čas nagovoriti, da se odrekne svojih zabluda, a kad mu trud bijaše uzaludi, predade ga prema svjetovnim zakonima na lomaču. I Ivan Hus bi spaljen, a pepeo mu baciše u Rajnu.

8. Hus krivovjerac.

Husa nije spalila crkvena oblast van svjetovna po svjetovnim zakonima, koji su u ono doba bili stroži i bezobzirniji nego danas. Baš se u životu Husovu čita, da su na lomaču osuđivali patvarače šafrana. Heretike su svjetovni vladari kažnjivali od vajkada kao i veleizdajnike. Friderik II. odredi, da se imadu spaljivati. U vrijeme Husovo bijaše ta kazna obična i samome Husu dobro znana. Prije polaska se u Kosnicu sam Hus izjavio spremnim podnijeti svaku kaznu protiv heretika. Znao je dakle dobro, što ga čeka. Mogao je znati, da ga ni provodni list ne može očuvati. Sigismund mu nije mogao jamčiti, da ga sabor ne će osuditi s hereze. A uglavljena heretika nije mogao zakriljivati ni braniti. U najboljem ga je slučaju mogao otpratiti u Češku, gdje bi ga Vaclav bio morao spaliti po državnom zakonu. Sabor je kosnički postupao s Husom posve po pravnim ustanovama. Sam ga je Hus priznao zakonitim. Tužba je predana po zakonu; predistraga se po zakonu obavila, Hus je i javno tri puta preslušan. Suci su pokušali sve, ne bi li ga spasili. Zabacili su i svjedočanstva i sve ostalo, što je moglo izazvati i malu sumnju, a sudili su samo zbog onih članaka, što ih je Hus priznao svojima, a nije ih konačno htio poreći. A ko i malo pozna kršćansku objavu, na prvi mah može vidjeti, da neki od tih članaka kopaju grob i crkvi i državi, da su i heretički i anarhijski.

Husu je crkva društvo predodređenih. Predvideni (zabačeni) nisu i ne mogu biti članovi crkve, još manje njezini poglavari. Sam je Isukrst vrhovni glavar crkve, a nije ni Petar ni njegovi nasljednici. Papinstvo su podigli rimski carevi. Crkveni se posluh protivi sv. pismu, koje je jedini izvor objave. Crkvene su kazne iznašašće antikrstovo. Svaki poglavar, i duhovni i svjetovni, smrtnim grijehom gubi svoju vlast i mora se odreći službe. Svaki čovjek smrtnim grijehom gubi pravo na imetak, dok pravednici imaju pravo na sve. Sva su djela kreposnikova krepo-

sna, dok opaki griješi, pa radio što mu drago.Nevrijedni svećenik ne može ni dopušteno ni valjano dijeliti sakramenata. Posljedice su tih nazora jasne. Jer niko ne može znati, ko je predodređen, ko je u milosti, ko li predviđen i u grijehu, očito je, da se ne zna, ko je član crkve, još manje, ko je poglavar. Dakle se nismo dužni pokoravati nijednome poglavaru. Ne možemo znati, da li nas svećenik valjano odrešuje, jesmo li u grijehu ili u milosti. A čemu nam onda dobra djela, čemu dobar i moralan život? Husova je nauka grobarica crkve i države, grobarica prava i morala, grobarica mira duševnoga i svakog napretka.

Uostalom je dokazano, da je Hus sve posudio od Viklifa. Samo nije išao do skrajnih granica kao Viklif, koji je zapao u panteizam. U mnogim stvarima nije Hus Viklifa ni razumio, u mnogima je opet kolebao. Očito je, da Hus nije umro za istinu, pa ni za svoje uvjerenje. Nije umro za česku misao ni za neprolazna načela. Umro je za tuđe zablude, za Viklifovo krivovjerje. Umro je za nazore, koji vode do potpune anarhije pesimizma i nihilizma. Je li bio svijestan svega toga? Bog znade. Nu bio ili ne bio svijestan, jasno je, da Hus nije bio mučenik, da nije bio uzorni velikan već osrednji čovjek, koji je možda htio koristiti svome narodu, a strmoglavio ga u more krvi. Naši husovci mogu i moraju znati, kamo vode nazori Husovi, bolje Viklifovi. I stoga se ne mogu nikako ispričati. Naši su husovci grobari sreće hrvatskoga naroda, najveći narodni zlotvori.

Walace contra Hume

ili o sigurnosti spoznaje o nadnaravnim pojavama.

Piše: **Dr. A. Alfirević - Split.**

I.

Locke († 1704.) je u svojem djelu pobijao «Essay concerning human unterstanding» i ustao protiv Descartesovih urođenih ideja, te se bacio na intelektualni empirizam, t. j. ograničio je ljudsku spoznaju na iskustvo. George Barkeley († 1734.) uzeo je kao ishodište spoznaje vanjsko iskustvo, ali je došao do protivnoga, t. j. akosmizma idealističnog (jer da tijelo djeluje na nas pomoću kvaliteta, koji da nije realan i zato da su realne samo u nama; nu pošto u nama ne postoje materijalne, mora da se nahode u božanskom biću tako). David *Hume* (1711.-1770.) nije se poveo za ovim anglikanskim biskupom, nego je proveo Lockeov empirizam do skepticizma. To se zrcali osobito u njegovom djelu «Treatise on human nature». U glavnome ovako dolazi do svog cilja: Vanjske stvari djeluju na naša čutila. Ali te impresije pretpostavljaju da idejama izvan nas odgovaraju objekti, dosljedno djelovanje i uzrok. Odnošaj uzroka i djelovanja je samo subjektivna predodžba i jedino se temelji na subjektivnome običaju. Dakle sa sigurnošću nikada ne možemo spoznati vanjske predmete, t j. ne možemo sigurnošću odlučiti, da li impresije čutilne potječu od predmeta ili od našeg subjektivizma ili stoga i zato je jedino skepsa opravdana. Vjera? Ona se (veli Hume) temelji na čudesima, ali baš njih ne može niko sigurnošću spoznati.

Alfred Russel *Wallace* videći da i danas još vazda djeluju sofizmi Humeovi na englesku inteligenciju, iznio je pred *Dialektično društvo* u Londonu sve argumente Humea i drugova u nakani, da se ponovno ispitaju. Nedavno je izišla ova rasprava Wallaceova s njegovom radnjom o čudesima i modernom spiritualizmu i u tal. jeziku pod naslovom «*I miracoli ed il moderno spiritualismo*».

Wallace je bio prijatelj K. Darwina, nu nije pristaša materijalizma i zastupa ideju, da se čovjek nije razvio iz majmuna bez pomoći nekog višeg bića. Pristaje kao prirodoslovac poput fizičara Croockesa uz spiritističke pojave. God. 1904. je izdao djelo «Položaj čovjeka u svemiru», gdje zastupa nazor, da se naša zemlja nalazi u centrumu svemira. Stvar je izveo vrlo duhovito. Häckel i materijalistički su se darviniste rugali (kao kakovoj basi) antropocentričnom nazoru biblije. Gle! Glasoviti naturalista XIX. vijeka i član kraljevskog društva u Londonu zastupa stari nazor biblije, da je svemir ograničen! Eto moderni učenjak ruši Häckela, koji u svojim «Welträtsel» stavlja našu zemlju u kut tobože neograničenog vječnog svemira. Na to Häckel i njegovi predbacuju[1]) Wallacu, da je *ostario* i upao u stare nazore (poput Kanta, Baera, Virchova, Wundta)! Wallace je u 14 godini života (kako sam priznaje u Predgovoru) bio potpuni skeptičar i uživao je u spisima Volteira, Straussa i Vogta i osobito Spencera; jedino je vjerovao u materiju i silu. Kako je došao do spiritualizma? Evo njegove ispovjedi:

«Ispočetka probudiše svoju znatiželjnost nekoji maleni pojavi, ali neprotumačivi «konstatirani u obitelji jednog prijatelja: želja za znanjem i ljubav k istini potaknuše me, da proslijedim istraživanjem. Činjenice postadoše sve jače, različitije, sve udaljenije od onoga što uči moderna znanost ili koliko je savremena filosofija raspravila. Uvjeriše me; prisiliše me da ih priznadem kao *činjenice,* mnogo vremena prije nego li mogoh prihvatiti spiritualističko tumačenje: onda nije bilo mjesta u mome sustavu mišljenju pomoću slične spoznaje. Malo po malo bude i mjesta; ali to nije bila posljedica teoretičnih presuda, nego činjenica za činjenicama, kojih se nijesam mogao riješiti». (str. 9).

Može li se slobodno govoriti?

[1]) Dr. Dennert: Die Weltanschauung des modernen Naturforschers, str. 12.

Nekoć su žalibože zakoni branili neke presude i skeptičar ih nije smio napasti radi pogibelji života. Danas? Postoji metoda, koja je i gora od spomenutih zakona i antifilosofična. Ta metoda, moderna dakako, sastoji u tome, da nevjerovanje u nadnaravno smatraju bitnom svojinom modernog čovjeka i zato ne pripuštaju da se može i malo istraživati aksiome tog nazora. «Došlo je doba» — dovikuje Wallace glasno — «da time obračunamo!»

II.

1. «Svi ljudi moraju umrijeti; olovo po sebi ne može visjeti u zraku, vatra sažiže drvo. Tu je *jednoglasno iskustvo,* koje vrijedi kao *dokaz*».

Tako Hume.

Nu kada bi to bilo istinito — odgovara Wallace — ne bismo mogli dokazati nijednu novu činjenicu, jer bi prvi svjedok i drugi do njega imali protiv sebe općenito, jednoglasno iskustvo. N. pr. ne bi se moglo dokazati ni samu jednostavnu činjenicu, da ima letećih riba. Tu bi morali svi ljudi vidjeti leteću ribu, ako bi htjeli vjerovati novoj tvrdnji.

2. «Ako mi jedan čovjek reče, da je došao iz New-Yorka po brzojavnoj žici, ne vjerujem mu. Ako mi to potvrdi i 50 osoba, ne vjerujem im. I tako, ma koji broj osoba mi to reče. — Ako mi jedan čovjek reče, da je vidio gdje lav u Northumberland-House silazi na trg i pije vodu, neću vjerovati. Niti ću vjerovati, ako mi to kaže i 50 ljudi».

Tu se krije kriva pretpostavka, koju niti je ko dokazao niti može dokazati, t. j. da može veliki broj neovisnih, poštenih i zdravog uma svjedokâ napose i više puta svjedočiti o činjenici, koja se ipak nije nikada zbila. Nu nije tako, jer ovi svjedoči samo jamče o činjenici i tu se ne radi da oni zastupaju kakove presude ili kriva zaključivanja. U ostalom određena činjenica ili je moguća ili nije. Ako jest, onda će nam o njoj jamčiti svjedoci; ako nije, uopće ne će biti ni tih svjedočanstva. Dakako kada se radi o novim činjenicama, onda treba iz opreznosti da tražimo što više svjedokâ.

3. «Spiritualistične su pojave nestalne; nemaju stalnih zakona. Dokažite nam, da su podvržene određenim zakonima kao i druge skupine naravnih pojava i mi ćemo vjerovati».

Kada bi te pojave bile stalne prema odredenim zakonima naravnih pojava, ne bi ovisjele o slobodnim bićima. Upravo to dokazuje da spiritistične pojave ne možemo protumačiti naravski i da je po srijedi nešto što je neprirodno.

4. «O nekim, rijetkim događajima treba da se najprije učenjaci izraze. Dok se ne izraze, oni nijesu dostojni našeg pouzdanja».

A Galilej? Hervey? Jenner? Da, velika otkrića imala su svagda za protivnike svoje savremenike, kojima su te stvari bile nevjerodostojne. Kada je Franklin «Kraljevskom društvu» prikazao izumljeni munjovod, okrstiše ga sanjačem. Young je iznio teoriju o undulaciji svjetlosti, ali savremeni učenjaci ga nazvaše bezumnim. «Časopisa Edimburga» predlagao je željeznu košulju za Tomu Graya, kada je zagovarao oživotvorenje željeznice. Sir Humphry Day je bjesnio kod pomisli, da će London biti rasvjetljen plinom. Kada je Stephenson predlagao vlak u Liverpool-Manchester, učeni ljudi su uvjeravali, da vlak nemože prevaliti više od 12 kilometar u sat. Francuska se je akademija znanosti izrugavala astronomu Aragu, jer je htio raspravljali o električnom brzojavu. Razni su liječnici ruglu izvrgavali otkriće stetoskopija. Bené, francuski geolog, otkrio je god. 1823. čovječji kostur u dubini 80 nogu, te ga pošalje Cuvieru. Ovaj ga je zabacio kao stvar bez ikakove važnosti. Glasoviti geolog Boucher otkrio je oružje iz kamena već g. 1841-46. Nu ne htjedoše vjerovati. Tekar je 10-20 godina kasnije predobio nekoga. Mac-Enery g. 1825. otkrio je umjetno oružje i ostatke izumrlih životinja. G. 1840. Godwin Austen, znameniti geolog, o stvari je prikazao izvješće geološ. društvu. Velik je niz godina prošao, dok se je stvar priznala. U tom slučaju kao i u mnogim sličnim ljudi znanosti, koji su činjenice nijekali, imali su krivo.

III.

Hume je g. 1748. izdao djelo «Enquiry concerning human understanding». To djelo je sam ovako uzvisivao: «Vjerujem, da sam otkrio argumenat, koji, ako je prav, biti će u rukama učenih i oštroumnih ljudi vječna zapreka svakoj praznovjerskoj zabludi, te će dosljedno biti koristan, dokle bude svijeta, jer si predstavljam da će se do svršetka svijeta naći u svakoj povjesti, vjerskoj ili svjetskoj, pripovijest o čudesima.

Očevidno je Hume previše umišljao i laskao samom sebi.

Jasno je i to, da je Wallace vrlo spretno pobio skepticizam Humeov glede nadnaravnih pojava u svijetu.

Dotle je Wallace u svome djelu uspio.

Nu žalibože on se za nadnaravnost u svijetu bori stoga, da dokaže istinitosti te oznake u spiritističnim pojavama. Oko toga se vrti ogromni dio spomenute Wallacove knjige. Tu ga ovdje ne prikazujem, jer to spada na spiritizam i zašao bih u drugo polje, nego li ono, što navedoh u naslovu.

Priroda

Popularni časopis hrvatskog prirodoslovnog društva u Zagrebu. Godina VI. 1916.

Piše: **Dr. Andrija Živković - Djakovo.**

Hrvatsko prirodoslovno društvo u Zagrebu izdaje osim naučnog časopisa «*Glasnika*» i popularni časopis «*Priroda*». Valja priznati, da se unatoč toga, što taj časopis već punih šest godina izlazi i novom godinom u svoje sedmo godište stupa, nije u našoj, a pogotovo katoličkoj javnosti o njemu vodila onako riječ, kako takav pothvat zaslužuje. Danas mi kraj njega ne smijemo neopazice prolaziti u interesu naše kulture, kojoj ne damo, da se svagdje briše kršćanski trag i porijetlo. Znademo dobro, kakav upliv i poguban rad razvijaju u drugim naprednijim zemljama baš populariziranjem prirodnih znanosti u ateističkom, materijalističko-monističkom smjeru, kako pod izlikom, da im je stalo samo do raširenja znanosti i upoznavanja narodnog s praktičnim tečevinama njihovim, redovito, i to ne nesvijesno ili slučajno, nego dobro smišljeno i proračunano, udaraju na kršćanstvo i njegove principe, ruše vjeru a šire bezvjerje i otpad od crkve.

A znademo i to, da su kod nas još izadavna i na tom polju nasljedovali njemačke prosvjetitelje, a bili su im otvoreni pristaše i tumači i ovih zadnjih godina u «*Hrvatskom Đaku*», «*Pokretu*», «*Savremeniku*» i drugim časopisima. Tima našim popularizatorima prirodnih znanosti bilo je poznato samo nekoliko «*velikih*» imena između monističkih i materijalističkih autora,

pa su bez dubljeg razumijevanja iz njih prevodili ono, što je sa stanovišta znanstvene objektivne kritike davno već bilo zabačeno i osuđeno.

Hrvatsko prirodoslovno društvo utvrđuje činjenicu, da je *silan interes* zahvatio šire krugove za njihov časopis. (Br. 10. 1916). Nakladu od 2000 primjeraka povisili su novom godinom na 4000. Ne mogu, da udovolje želji svih onih, koji bi htjeli da imadu sva dosadanja godišta «Prirode». U interesu prirodnih nauka i boljeg procvata «Prirode» dužnost im je, vele, poraditi oko toga, da se njihov list još više raširi, da se ugnijezdi u svakom i najzabitnijem mjestu hrvatske domovine.

*

Engelbert Lorenz *Fischer* pisao je u svom prilično poznatom djelu: *Triumph der christlichen Philosophie,* da je u moderno doba postala prirodna znanost ona, što je nekoć u klasičnom vijeku bila filosofija, pa onda u srednjemu bogoslovija. Valja znati, da je taj sud odjek onog vremena, kad je uistinu interes i oduševljenje za prirodne znanosti bio toliki, da se s pojmom *znanost* identificirao pojam *prirodna znanost*. Sve ono, što nije bilo prirodno-znanstveno — već je bilo neznanstveno. Tko je tako radio i u koju svrhu, znamo. Pa i to je prošlo. Nije ni prirodna znanost mogla da bude išta više, nego što je uistinu bila. Jedna grana ljudskog spoznanja — jedno polje, koje je spretnim i sretnim načinom u novije doba obilno i uspješno obrađeno otvorilo ljudstvu mnogostruke zanimive i nove poglede, potaklo njegov duh na smione pothvate i težnje, razbudilo interes ne samo kod stručnih klasa, nego i u širim slojevima — a da sasvim tim ne bude vrhunac ljudskog spoznanja, jedini ključ k riješenju svih problema, koji znanstveni svijet zabavljaju.

Trebalo je vremena, dok je tu slijepo oduševljenje jenjalo. Znalo se sa strane onih, koji su tečevine prirodnih znanosti nastojali izrabiti za ciljeve *svoga* svjetovnog naziranja, reklamnim hvalospjevima pružati publici sliku nove kulturne epohe u životu ljudskom, što će je stvoriti prirodne znanosti. Ne samo u socijalnom, nego i u ćudorednom i vjerskom pogledu. Prolistajte stranice glasovite Haeckelove knjige «Die Welträtsel» pa ćete vidjeti — dokle su ljudi u svom zanosu za prirodnim znanostima zastranili, na račun istine. Nijesu istina svi kao Haeckel, no mnogi i mnogi, većina prirodoznanaca držaše, da je njihova

znanost pozvana, da preuzme vodstvo u svim životnim pitanjima i da odgoji ljudstvo za novo, znanstveno naziranje. A onda dođe *Brunetière,* pa godine 1896. u «Revue des deux mondes»napiše glasoviti onaj članak o «Bankrotu»...[1])

I širim je klasama znano, da je s tim tečevinama prirodnih znanosti postupano nesavjesno i tendencijozno, da se i danas preko njemačkog monističkog saveza nastoji u prvom redu ubiti u narodu svaki religiozni osjećaj za natprirodno i za nadsvjetno; poznato je, da je samo inteligentnoj klasi, i to ne svake ruke, moguće glede pravog stanja stvari imati dostatan uvid u tu rabotu, a onima ostaliua ostaje poznata samo gorljiva i neutrudiva revnost za raširenjem znanosti i kulture, proste od predradsuda i nastranih mišljenja...

Hoće li hrvatsko prirodoslovno društvo tim i takovim putem među hrvatskim narodom? Hoće li njegov časopis «Priroda» biti ono isto, što je njemački «Kosmos»?

Hoće li i «Popularna biblioteka», koju pokreće u ime društva» Dr. Fran *Tućan,* pod izlikom «izučavanja prirode i njezinih tajni» u hrvatskom narodu zastupati bezvjerje i panteizam, biti samo odjek, ekspozitura njemačkih i franceskih prirodoznanaca i prirodnih filozofa? Hoćemo li mi biti prisiljeni u interesu prave, zdrave kulture hrvatskog naroda, suprotstaviti se nastojanju hrvatskog prirodoslovnog društva i njegovom djelovanju preko časopisa «Priroda», ili ćemo taj rad društva potpomoći i nastojati unaprijediti?

Na ta pitanja ćemo odgovoriti, nakon što kritički pregledama i ispitamo prošlo godište «Prirode» (od godine 1916.), i uvidimo, kakovo je stanovište i kakovi su nazori hrvatskog prirodoslovnog društva odnosno njegovih suradnika.

*

1. «*Priroda*» *naučava evoluciju u najradikalnijem njezinom obliku.* Dr. Fran *Tućan* u članku: «*Pričanje kamenja*« (slike iz daleke dobe naše zemlje) piše br. 9. str. 203. ovako: «...govore nam (vrleti planinske!) o prvoj životinji i o tome, kako se iz te *prve biline* i životinje malo po malo, kroz milijune i milijune vijekova *razvi današnje carstvo biljke i životinje;* kako se malo po malo od neznatna i neugledna bića razvi onaj, od koga nije

[1]) Cfr. St. a. Maria Laach 1911. 2 Heft str. 143.

ništa silnije u prirodi, kako to lijepo reče stari helenski tragik, razvi onaj, koji se domisli glasu krilate riječi — čovjek».

Mi nismo protivnici descendence; šta više — simpatična nam je ta misao. Ali descendenca nije dokazana. Niti ona u umjerenijem obliku, koja uzima i u bilinskom i životinjskom carstvu barem po nekoliko zastupnika vrsta, a kamo li ovako radikalna, koja iz *prve* biline pušta, da razvojem nastane čitavo bilinsko i čitavo životinjsko carstvo. «Priroda» zastupa u ovoj tački stanovište neznanstveno i nekritično; propagira misao monističkih zastupnika Haeckela, Bölschea i dr., koja prema današnjem stanju znanstvenog istraživanja nije nego fantastična žega i objektivnom piscu pristajalo bi za to, da pravo stanje spomene, a ne da zavodi na mišljenje, koje je neispravno.

2. «*Priroda*» *zastupa nazor, da se čovjek razvio od životinje.* Ta je misao izrečena na naprijed spomenutom mjestu (9/203.) u članku urednika Dr. F. Tućana. Istu misao izriče i F. *Koch* u članku «Naša domovina u davno doba» (Br. 1/4). «...a konačno, što je za nas najvažnije — u to doba (diluvijalno) živio je već čovjek, živio *kao v e ć razumno biće* i u našoj domovini». Čovjek nije nikada živio kao nerazumno biće, pa zato nije ni u diluvijalno doba mogao živjeti kao«*v e ć*» razumno biće. Suvišno je spominjati, kako spomenuti nazor grubo vrijeđa istinu, koja mora svakomu, tko za pero hvata, biti prva i jedina vodilica u radu. I sami mnogi ugledni prirodoznanci osuđuju ovakove ispade, jer su samo na uštrb znanosti. «Priroda» se i ovdje povada za modernim materijalističkim i monističkim propagatorima hekelizma i ne odaje ni najmanje kakovom opaskom, da se u tom pitanju valja oprezno izražavati, da se neuki u bludnju ne zavedu.

3. «*Priroda*» *briše razliku između čovjeka i životinje pridijevajući životinjama inteligenciju čovjekovu i analizirajući viša «duševna» svojstva životinja.* Sravni za ovu tvrdnju mjesta: Br. 2. str. 41., str. 43. («imade životinja svoju *sviješt,* nije u nje instinkt tako nizak»), br. 9. str. 211. («mravinja duša») str. 212.; br. 7. str. 157 i do smiješnosti upravo forsiranu pripovijest «Srebrolis» br. 3. str. 50. Neka sam se ne prigovori, da ne znamo, e se u izvjesnom smislu može i gotovo mora govoriti o životinjskoj duši. Ali tu valja izraziti ono, što je istina: *bitnu,* a ne samo *stupnjevnu* razliku između čovječje i životinjske duše. Toga na navedenim mjestima nema. Ono opisivanje kadro je samo uzbu-

diti misao, da je životinjska inteligencija samo neki niži stupanj inače bitno iste inteligencije čovječje. A to je krivo. Sa stanovišta moderne psihologije, koja nema pravog pojma o duši, kao biću duhovnom i principu životnom, mogu se raspravljanja o duševnim stojstvima životinja razumjeti, ali se odobriti nikako ne mogu. Modernu psihologiju možemo bez pretjeravanja nazvati paradoksalno: psihologijom bez duše. «Priroda» se u svojim izvodima stavlja na to stanovište, koje uostalom ni najmanje ne iznenađuje nakon izloženog pod tačkama 1. i 2.

4. *«Priroda» zastupa panteističku misao o vječnom životu, svemoći prirode, i našoj integralnoj pripadnosti k njoj.* «Priroda» ono nešto veliko golemo, što nas odasvud okružuje, što je *u nama* i oko nas, koje *smo dijelovi i mi sami,* zove nas nekim neodoljivim glasom, mami nas, a mi ne možemo, a da ne čujemo taj glas moćan i opojan, dolazimo k njoj da srčemo s *izvora života,* snage i poleta» (Dr. F. *Tućan* u predgovoru knjižice: *Pripovijest* o repatici» knjiga prva popularne biblioteke hrv. prirodoslovnog društva». I Kazimiru *Boškoviću* je priroda *izvorvrelo,* gdje ćemo dušu okrijepiti novim istinama (br. 8. str. 181). Priroda je *svemoćna* br. 6. str. 121.; Branimir *Maleš* piše o «vlakancima *trajnog života,* koja očito *dokazuju* (!) mogućnost besmrtnosti organizma» (br. 5. str. 102).

Izjave ovakove ne bi baš morale uvijek dokazivati ono, za što ih navodimo. Dale bi se u izvjesnim momentima nategnuti možda na ispravno značenje. A imamo li mi kod «Prirode» razloga, da ih tumačimo nasilno t. j. da im ne dajemo onog značenja, kakovo po čitavom duhu, kojim časopis odiše moraju da imadu? Svakako pak moramo da ih istaknemo kao neumjesne i pogubne, kad uzmemo karakter lista pred oči. Od njih nije nego samo posve laki prijelaz u vode čistog panteističkog naziranja, gdje se pojmovima, inače uobičajenima i dobro poznatima, daje značenje, koje im tek u prenesenom ili posve određenom smislu pristaje, a ta je ideja panteizma: priroda je božanstvo i Bog je priroda.

5. *«Priroda» tvrdi nedokazanu egzistenciju živih, šta više i razumnih bića na drugim planetima.* (br. 4. str. 89). «Ne će biti zgorega, da čitatelju prikažemo, kako *stanovnici Venere* vide nebeski svod.» Nemamo ništa proti tome, da se zastupa misao, da naša zemlja nije jedini planet, na kojem buja organski život s čovjekom, kao najsavršenijim bićem. U tom smislu pisano je i

zastupano to mnijenje i sa strane kršćanskih učenjaka, ali uvijek s nekom rezervom. Mi možemo tek da nagađamo, da je tako, da nema nama jasnih razloga, zašto ne bi bilo. Ali ostavljamo znanstveno stanovište onim časom, čim pustimo, da nas mašta vodi i da nam od mogućnosti stvara činjenice. A posse ad esse non valet illatio. Kad pak za «Prirodu» opstoji život na Veneri, koliko li prije ne će opstojati na Marsu, za koji se inače tvrdi, da je najpodesniji da pruži uvjete životu, kakav je otprilike na našoj zemlji.

6. «Priroda» negira opstojnost čuda i ruga se pristašama *takovog mišljenja.* Dr. A. *Heinz* piše u br. 8. str. 173 «Reći ću odmah, da čitav taj događaj nije i ne može da bude kakovo čudo, jer čudesa uopće nemaju realne egzistencije, barem ne za misaona čovjeka, koji je barem toliko napredan, da znade stresti sa sebe verige bilo kakog mu drago dogmatizma». Nije moja svrha, da Dr. A. Heinzu protivno dokazujem. O tom je katolička apologetika za svakog *misaonog* čovjeka mjerodavnija, nego izjave nekompetentnih pojedinaca. Za nas je dosta da ovdje uglavimo, kakove nazore širi «Priroda» među našom omladinom. Koju dobri nastavnici danas svim svojim žarom nastoje da očuvaju od bezvjerja. A jasno je također, čijim stopama stupa «Priroda» izjavljujući se ovako o jednom članku kršćanskog vjerovanja. I kakovim rezultatom može onda da urodi nastojanje vjeroučitelja, da u mladom, inteligentnom svom daku ucijepi ljubav za vjerske njegove svetinje i osvjedočenje za njegovu razumnu potrebu, kad se s druge strane autoritativno protivno uči. Razumije se, da je njegov rad paraliziran uplivom ovakovog štiva, kakovo mu nudaju možda profesori njegovi dajući mu u ruke popularni časopis hrvatskog prirodoslovnog društva «Priroda».

7. *«Priroda» napada značaj našeg vjerskog naziranja izrugujući se dogmatizmu, a uzdižući naprednjaštvo.* Sravni malo prije citirani pasus Dr. A. Heinza br. 8. str. 173. O tom i Ivan *Širola,* ističući br. str. 14., da J. H. *Fabre* ostaje tud svakoj dogmatskoj religiji» — kao da može biti religije bez dogmata, nego je naprotiv skup dogmatskih zasada materijalističko-monističkog svjetovnog naziranja, kako ga je formulirao Haeckel, a kako ga prihvaćaju svi pristaše njegovih tvrdnja. Nego pod dogmatskom religijom ima da se apostrofira kršćanska, specijalno katolička religija, da se i tako neuki ili mladi čovjek zavede i zagrije za religiju, koja nije dogmatska i ne traži od njega onoga, što traži

vjera kršćanska. Protivnici kršćanstva, zapravo katolicizma, rade baš ovako. Ne udaraju na nj otvoreno i odredeno, nego neizravno i sa strane. «Priroda» se u tom, kako vidimo, povodi za neprijateljima kršćanstva i usvaja njihov način borbe.

8. «*Priroda povrjeduje osjećaj moralnosti kod mladeži pišući o tobožnjem preljubu kod životinja.* N. pr. u br. 2. str. 46. «Nevjerna crnoglavka». «A on, bračni drug, osta ojaden, sam, bez pjesme, osta s čemerom u duši... A kad se povratila... donese mu ipak.... «plod ljubavi». Ima i na drugim mjestima ovakovih nezgrapnosti. Svakako opisi ove vrsti nijesu podobni da dobro djeluju. Ne velimo, da se tako šta ne može i ne smije napisati, ali valja znati: gdje i kako.

*

Iznijesmo, što nam se u prošlom godištu «Prirode» ne svida. Napisasmo to da: ili daljnji rad hrvatskog prirodoslovnog društva u tom smjeru zaustavimo ili, ako to ne, prijatelje hrvatske mladeži upozorimo, kakav je taj časopis i kakove nazore zastupa. Oni će znati, što im je onda činiti. Javno i otvoreno takovo pisanje, ako se u novom godištu nastavi, odsuditi i sve ljude dobre volje na nj upozoriti. Časopisu, koji ne će ili ne zna da poštuje osvjedočenje i osjećaje hrvatskog naroda i one njegove inteligencije, kojoj vjera i moral u javnosti nijesu stvari, s kojima se smije i po volji može svatko šaliti — nema mjesta u hrvatskim školama niti u čestitim kršćanskim obiteljima.

Imajući pred očima izneseno — ne će teško biti, odgovoriti si na ona pitanja, što ih na početku ovog izvještaja stavismo. Ako «Priroda nastavi ovako, i ako je to i takav onaj «*novi život, jači i krepči no što je dosada bio, što ima da novim godištem zabruji među štovateljima «Prirode*» (str. 240), onda se od hrvatskog prirodoslovnog društva možemo nadati, da će ovim časopisom pravom uzgoju i oplemenjenju narodnom samo škoditi.

Nek mi se ne rekne, da sam jednostran, jer da samo slabe strane ističem, a onon, što je dobro i korisno prešućujem. Priznajem, da ima u časopisu i gdješta dobroga, ali mi nije svrha bila, da ga s te strane promotrim, pa zato o njoj i ne govorim. Ovo, što sam istakao, bilo je nužno da se znade, kakovom strujom uređivanje časopisa plovi, da se pred pogubnim njegovim djelovanjem hrvatski narod, a osobito hrvatska mladež, koliko je samo moguće, očuva.

Upiti i odgovori.

BOG I RED.

Upit: U teleološkom se dokazu o Božjem opstanku veli, da u svijetu vlada divan i razuman red, a da taj red ne može da bude bez neizmjernog razumnog bića t. j. Boga. Red doduše nemože niko zanijekati, jer ga vidimo u zvijezdama, vazduhu, životinjama i bilinama, svugdje; ali taj red kod nas ljudi prepostavlja razum, nu ne mora to biti u prirodi.

Odg.: To je ljepše prigovorio Hume. On je ovako pisao: Zašto mora da bude čovječji mozak pravilo za svemir? Izmed sitnog dijelka, što je čovjek sa svojom djelatnošću, i sveukupnog svemira nema ni sličnosti ni proporcije.[1]) — Nu, prijatelju, kada bi ova Humeova tvrdnja bila istinita, kamo bismo došli? Onda uopće ne bismo mogli ništa spoznati i jedino bi sumnja svugdje i svemu bila jedino opravdana, a ni pri toj sumnji ne bismo bili sigurni da pametno ili opravdano radimo; onda bi ludak u svojoj crnoj noći bio sretnji od nas. Zato je Hume preteča onog čudnovatog skrajnog idealizma u noetici, koji je uopće shvaćao svemir (vanjski svijet) kao fenomen naših možđana, i ako Hume nije kanio da dode do ove skrajnosti. Nu osobito se ovdje najlakše vidi neopravdanost Humeove tvrdnje po skrajnim i zadnjim posljedicama. A consequentiis disce causam! — Ako o stvarima izvan nas ne možemo da sudimo sigur-

[1]) Dialoge über natürliche Religion, str. 53.

nošću, tada bi svaka znanost bila bez temelja; to bi bio bankrot znanosti. No pred time strepe i materijaliste. I pri dokazu o Bogu zašto da drukčije postupamo nego li pri inoj znanosti? Materijalista tvrdi, da je čovječji um razvitak svijeta, te priznaje da je um savršenost. A taj um? Slobodno (u ograničenoj dakako mjeri) stvara red u zgradama, parkovima, šumama, nakitima itd. Zašto dakle da zaniječemo tu savršenost konačnom uzroku reda u svemiru? Konačni će uzrok dakako imati ogromni stepen veće savršenosti nego li čovječji um, ali nije druge naravi. — Pri našoj spoznaji ne stvaramo istinu, nego je otkrivamo i spoznajemo prema našim nutarnjim zakonima poznaje. Kako opravdano i sigurno spoznajemo dijelove svemira, možemo pomoću te spoznaje zaključiti i o konačnom uzroku svemira. To nije skok u drugu vrst spoznaje, koja s našim razumom nema «sličnosti ni proporcije», kako bi htio Hume. Zato se i Kant zadovoljava u svojoj Kritik der reinen Vernunft (str. 491), da «možda» ova spoznaja nije opravdana upogled Boga. A dokaz? Nema ga.

Dr. Alfirević.

Članak P. Rogulje u Luči „Pred zoru".

I.

I sam je Rogulja želio, da se osvrnemo na taj njegov članak. To je znak, da ne bi ni on želio kat. redovima event. škoditi ili da drži sebe nepogrješivim.

Što da kažemo?

Moramo priznati, da smo se iskreno radovali, što ima naš katolički pokret tako darovitih mladih sila, mladiće, koji su prožeti ljubavlju prema katoličkoj crkvi te gore od želje, da stvore hrvatskome narodu sretnu budućnost, gdje će sva životna pitanja biti riješena u katoličkom duhu. To je sve vrlo lijepo. Ali se nalazi u Roguljinu članku uz pametne primjedbe i štošta krivo, i to baš, gdje se radi o vrlo važnim pitanjima. Pisac žali na jednom mjestu, što vlada nejasnost pojmova. I pravo ima. To je jedno od mnogobrojnih zala, koja imamo da osobito zahvalimo liberalizmu. Treba i pohvaliti ozbiljno nastojanje Roguljino za analizovanjem pojmova, što je dakako teško bez temeljite peripatetičko-školastičke naobrazbe. No što je veća želja članko-pisca, da se razbistre pojmovi[1]) to bi više on jamačno žalio, kad bi se njegovom krivnjom još više pobrkala naša «ideologija».

[1]) Glasnik Djakovačke biskupije piše u br. 23 pr. g. ovo: «No dok preporučujemo koliko poučno, toliko zabavno štivo u ovoj svesci «Luči» moramo da upozorimo na članak Petra Rogulje: «Pred zoru», koji on sam naziva: «prilogom ideologiji katoličkog pokreta u Hrvatskoj». Taj članak ne smatramo onim čim ga P. Rogulja sam krsti, jer je pisan sa stanovišta stranačkog i to onakovog, kakovo ideologija katoličkog pokreta isključuje i proti kakovom se bori od svog početka. To je stanovište ljudi, koji su

Samo ćemo neke stvari istaknuti. — Pisac u «Pred zoru», ili njegov prijatelj, čije si misli svojata, hoće, da se što više čuvamo polemike, da pustimo protivnike katoličke crkve na miru, jer pozitivni rad puno više vrijedi od negativne polemike. Moglo bi se to i u dobrom smislu razumjeti, ali sigurno će se u mnogim mladim glavama roditi zle predrasude. Da je pozitivna naobrazba prvo, a polemika tek drugo, tko će tomu prigovoriti? Ali iz toga ne slijedi, da ne treba polemike. A do toga će krivoga zaključka Roguljino razlaganje dovesti mnoge mlade čitatelje. Ovima treba sasvim drukčije govoriti. *Mi ne ćemo izazvati, ali izazvani moramo odgovoriti.* Navale na vjeru i moral našega katoličkog naroda ne smijemo šuteći trpjeti. To bi bilo i protiv tradicije svih kršćanskih vremena. Kako su veliki crkveni oci i apologeti prvih vjekova skočili na noge, kada se je pojavio literarni protivnik kršćanstva i kršćana! I sv. pismo samo kaže mladiću: «Stude sapientiae, fili mi, ut possis exprobranti respondere verbum». Dakle Duh sveti sam hoće, da se pozitivna naobrazba upotrebi osobito i za obranu istine. Tko ljubi istinu, mora mrziti zabludu te se boriti proti njoj. Dakako mora nam pri tom biti pred očima geslo katoličke tolerancije, ona Augustinova: Occidite errores, diligite errantes. No opet bi bilo posve krivo, kad bismo «iz ljubavi» štedili vuka, da proždre ovce. To je tolerancija stanovitih modernih katolika od smjera Zdziechowskoga i nekih drugih, koji su nam bliži.

S druge strane treba priznati, da se je zadaća katoličke žurnalistike donekle promijenila od onih dana, kad je «Hrv. Straža» prvi put trgnula mač. Ono junačko doba bijaše početak katoličkom pokretu, a danas hvala Bogu nijesmo više na početku. A da je početak bio valjan, tomu je dokaz i to, što je daljnji razvitak u bitnome bio zdrav i jak, premda su i smetale neke bolesti pa i danas dijelom još smetaju. Ne kažemo, da je tak-

gotovo u svemu djelovanju i odredbama gorljivog pape Pija X. nalazili preveliku oštrinu i zamjerali mu revnost za pročišćavanjem načelnih pitanja u strogo katoličkom duhu. Stanovište ljudi, koji uvijek naglasuju ljubav, puštajući protivnika, da pomoću njihove ljubavi svijesno istisne katolicizam iz svakog upliva u javnom životu. Nazori P. Rogulje su u gdjekojim pitanjima u tom članku čista takova nastranost, za koju znamo kod njega još kao urednika «Novina», pa bi bilo u interesu samog katoličkog pokreta, da mu se silom ne namiće ideologom onaj, koji ideja biskupa Mahnića i ostalog hrvatskog episkopata, crpljenih iz odredaba sv. Stolice nije usvojio, niti se s njima sprijateljio. Urednici su pogriješili, što su taj članak uvrstili.

tika prvih vremena u svem bila savršena. I tu vrijedi ona: Nihil perfectum sub sole. I to baš najviše vrijedi, gdje se radi o teškom početku. Za vrijeme one «zore» bilo nam još sve u praskozorju, sve novo, bili smo, barem na hrvatskom bojištu (Slovenci su onda već bili donekle «gotovi») svi bez iskustva. Danas je lako kritizirati pogriješke onoga vremena. No tko danas taktiku onoga vremena zove naprosto «lošom», taj slabo razumije potrebe i zadaće onoga doba. I kobno bi moglo biti, ako bi se zato, jer se nekima ona taktika čini lošom, u protivnome smjeru tražio spas.

Onda onaj dugi niz smjelih tvrdnja o nacijonalcima, integralcima, legitimistima, zastupnicima kölnskog i berlinskog pravca, o rastavi crkve od države i t. d. — kad smo sve to čitali, pala nam je na um jedna riječ iz Schillerova «Wallenstina», što smo jednoć još u gimnaziji čitali:

«Leicht fertig ist die Jugend mit dem Wort,
Das schwer sich handhabt, wie des Messers Schneide».

Tu je dobri pisac doista *mladenački* sudio. Kako se čini, i ne zna, da je o nekim pitanjima, kojih se je tu dotaknuo, sv. Stolica već kazala svoju, i da stoga u crkvi nema više ni mjesta onim raznim pravcima, koje on hoće tu razlikovati. O integralizmu sadašnji sv. otac papa ne će ni da se govori, a među integralce trpa pisac čak i one, proti kojima su se bivši integralci najljuće borili (n. p. isusovce). Kakova će tu zbrka pojmova nastati kod mladića, koji to čitaju! Pa onda, kako mora to izazvati stotine i stotine zaslužnih borilaca za katoličku stvar, kada svećenstvo hrvatskih zemalja i sve katoličke listove, sve bogoslovske zborove i čitavu hrvatsku inteligenciju, sve redom skučuje silimice u ona svoja dva kalupa — nacijonalce i integralce! Sve to pisac jamačno nije promišljao, inače ne bi to činio.

Ono, gdje piše o miru («Mir, potpuni mir») pokazuje, da mnoga filosofijska pitanja nijesu Rogulji bistra. Očevidno treba tu temeljite filosofijske izobrazbe.

Što se nas tiče, mi vjerujemo u njegove dobre namjere, a gdje je dobra namjera, tu ne valja strogo zamjeriti. Ali «Straža» mora stražiti, da ne bude štete uza sve dobre namjere. Inače bi se kod nas u malome moglo nešto slično dogoditi, kao u velikom za vrijeme Montalemberta u Francuskoj. Za takove krize nijesmo mi još dosta jaki. *Uredništvo.*

II.

„Dva sistema".

Pod ovim naslovom iznio je P. Rogulja u najnovijoj «Luči» u članku «Pred zoru» (Prilog ideologiji katoličkog pokreta u Hrvatskoj) neke tvrdnje, koje ne odgovaraju istini. Ne znam, da li je tim P. Rogulja kao bivši urednik «Novina» htio već unaprijed pripraviti teren za svoju obranu proti obećanom Manjarićevu napadaju, no svakako su me iznenadile njegove tvrdnje o dvjema strujama u hrv. kat. pokretu. Ne mogu zanijekati, ta to nam je svima poznato, da u svim pitanjima ne vlada među nama potpuni sklad, nu o dva sistema, s onim glavnim razlikama, mislim, da ne može biti govora. Premda sam pisac veli, da su te razlike nacrtane «dakako vrlo ukratko i vrlo nesavršeno», ipak se ne može dopustiti, da po miloj volji bez faktične podloge u onoj mjeri provada «dijeljenje duhova». Nadam se, da će već uslijediti odgovori s raznih strana, a osobito je poželjno, da u slijedećoj «Luči» presvijetli biskup Mahnić progovori o tom poradi neupućenih i mladih članova hrv. kat. pokreta.

Ovdje ću istaknuti *samo jedan primjer,* kako se nalazi P. Rogulja u opreci s istinom. Ne bih mu htio predbaciti, da je hotimično iskrivio istinu, ali ne mogu shvatiti, kako je došao do ovog zaključka. Razdijelivši nas u nacionalce i integralce[1]) spominje glavne razlike u vjerskim, prosvjetnim, ekonomskim i političkim pitanjima te nabraja pristaše jedne i druge skupine. Sad veli: «Neutralan je vod pokreta biskup dr. Mahnić, u glavnom još «Hrvatska Straža» i «Svećenička Zajednica». — Pitam, na temelju čega može tvrditi, da krčki biskup i spomenuti listovi u

[1]) Mogao bi znati Rogulja, da je Benedikt XV. proti ovom nazivu u katoličkim redovima; mimogred budi spomenuto, kako je nesretno izabrao ovaj naziv integralci i poradi toga, što Isusovce ubraja među integralce. Integralci su bili protivnici ne samo Isusovaca nego čitave štampe, koja je stajala u blizini Isusovaca. Nešto o tom može čitati i u brošuri Isusovca Viktora Kolba: «Offene Antwort auf öffentliche Angriffe» Wien 1914, Verlag Mayer u. Co.

ekonomskim pitanjima idu neutralnim putem između sistema «Kölna» i «Berlina»? Poznato je, koliko se je borilo u Njemačkoj između t. zv. kölnske i berlinske struje u pitanju radničkih strukovnih organizacija. Ista borba i ako ne u istoj mjeri vodila se je i u političkom i književnom životu. Borba je dotle došla, da je blagopokojni Pijo X. najprije naredio silentium obsequiosum i zatim iz vlastite inicijative a i na predlog njemačkog episkopata posegao, da dokrajči i odluči borbu. To je učinjeno u enciklici «Singulari quadam» od 24. rujna 1912. (Cfr. Acta Ap. Sedis IV. 657-662)[2]) obzirom na radničke organizacije, ali indirektno također obzirom na politiku i literaturu, jer se radi o istom načelu. «Singulari quadam» čisto katolička radnička društva (berlinske struje) odobrava («societates operariorum... maximae probandae»), te ih hvali («omni ornamus laude») i najtoplije preporučuje («quod genus omni est ope adjuvandum et provehendum»), jer stoje na čistom i izrazitom stanovištu katoličkom i slušaju Crkvu («religionis catholicae fundamento ducem») Mješovita radnička društva (kölnske struje) sv. Otac ne može nikako odobriti («Neque vero res... foret quae probari ullo modo posset), jer sadrže pogibao za vjeru i ćudoređe katolika («in magnis sane periculis ob societates hujus generis versantur aut certe versari possunt nostrorum et integritas Fidei et justa obtemperatio legibus praeceptisque Ecclesiae»;.... periculа, quae in ejus generis consociationibus inesse diximus»). Ali ih ipak jednostavno ne osuđuje nego iz važnih razloga u posebnim prilikama i uz stalne opreze tolerira i dopušta katolicima, da u njima sudjeluju («declaramusque tolerari posse, et permitti catholicis ut in eis participent»;.... ubi... potestati sacrae visum est Syndicatus hujusmodi... esse permittere...») Takav jedan oprez i to prvi jest, da članovi katolici mješovitih društava budu članovima čisto katoličkih radničkih društava, zvanih Arbeitervereine.

Papinska riječ pokazala je svima katolicima sigurni put i stoga u našem pokretu kölnskom sistemu ne može biti mjesta. To je uvjerenje i nauka i biskupa Mahnića kao i «Hrv. Straže» i «Sveć. Zajednice». Ta nijesu li biskup Mahnić i «Hrv. Straža» uvijek ispovijedali radikalni katolicizam i nepopustivost u kat. načelu ne samo s načelnog nego i s taktičnog stanovišta? Prava

[2]) Vidi hrvatski prijevod u «Katoličkom Listu» 1914. br. 9. str. 103. sq.

je zagonetka, zašto i kojim pravom P. Rogulja njih neutralizira između kölnske i berlinske struje. Nije mi poznato, da je igdje kod nas izašao tako odlučan članak za berlinsku struju osim valjda u splitskom «Danu», kao što je komentar «Singulari quadam» u «Sveć. Zajedn.» 1912. str. 238. pod naslovom «Et facta est lux». Premda je komentar bez potpisa, ipak stil kao i način pisanja odaje pero i odlučnost Mahnićevu. U ostalom to nije ni važno, kad je Dr. Mahnić o istom predmetu jednako pisao u «Hrv. Straži» u zadnjem broju 1914. i prvom 1915. god., kad je raspravljao o «dominanti kölnske struje» (izraz dr. Ušeničnika) o interkonfesionalizmu. Citirat ću neka mjesta iz «Et facta est lux»: «Govor Pija X. jest tako jasan, da ne dopušta ni najmanje dvojbe: Odobrava, hvali i preporuča se berlinska struja; iznosi se — a to je za nas najvažnije — i načelno obrazloženje, kojim se ovaj sud utvrđuje. Za kölnsku struju, naprotiv, veli Pijo X. tolerari posse, može se dopustiti. Tolerira se nešto, što je ili na sebi zlo, ili relativno zlo t. j. manje dobro prema većem dobru. Nitko ne će tvrditi, da se kölnska struja osuđuje u prvom značenju; papinska riječ kölnsku struju samo označuje kao onu, koja manje odgovara katoličkim načelima i želji sv. Crkve, pa i katolike izlaže raznim pogiblima, tako te treba, kako rekosmo, upotrebiti mjere opreznosti, e se mogu te pogibli ukloniti. Papinska riječ svakako znači neke vrsti osudu kölnske struje, osudu dakako u najblažem obliku; pa ako i ne bismo htjeli ovo zvati osudom, za katolike papinska riječ svakako znači jasan kažiput na polju organizacione akcije.

Tim se kažiputom valja da posluže katolički Hrvati, napose mi svećenici, kojima kod organizacione akcije katoličkog naroda pripada glavna uloga. Kako istakosmo već u uvodu, papinskom se okružnicom načelno rješava prijeporno pitanje o «bazama» programa pravaške stranke i uopće programa političkih stranaka i organizacija, pitanje, koje nas hrvatske katolike u zadnje doba zaokuplja više nego ijedno drugo.

Okružnica dakako govori o strukovnim udrugama njemačkih katolika; no načela, koja se tu ističu, vrijede isto tako, ako ne i više, za naše prijeporno pitanje; stoji samo do nas, da ta načela primijenimo na naše prilike; a da to činimo, naša je i dužnost».

Završetak članka glasi: «U ovom je smislu naše glasilo to velevažno pitanje raspravljalo i obrazlagalo već pred godinu dana. (Vidi br. 12. g. 1911., br. 1. g. 912.)[a]) Veseli nas, da smo već onda zauzimali pravo stanovište. Time završujemo. Za nas je kontroverza o «bazama» programa bilo koje političke stranke medu katolicima riješena, a riješena je, nadamo se, i za hrvatsko katoličko svećenstvo». («Sveć. Zajedn.» 1912. str. 242.)

Opet u 11. broju 1913. g. donosi «Sveć. Zajedn.» na prvom mjestu «Katoličtvo — naša lozinka». Ni ovdje nije nitko potpisan, ali na prvi mah vidi se, da tu Mahnić govori. Stoga je dr. Ušeničnik u «Času» g. 1914. broj 1. str. 26. u raspravi o kölnskoj struji u katoličkoj akciji citirajući iz ovoga članka dio o užasnim plodovima interkonfesionalizma napisao, da su to riječi dr. Mahnića. Donosim samo zaključne riječi iz «Katoličtvo — naša lozinka», koje će osvijetliti Roguljin navod. «Svaki dan bolje uviđamo, kako je Pijo X. upravo rasvijetljen Duhom Svetim u svojoj okružnici «Singulari quadam» interkonfesionalizam osudio veleć, da ništa više od njega ne protuslovi nauci Kristovoj, on da sije medu katolicima razdor, rasipava njihove sile, dok se njime okorišćuju jedino protivnici sv. vjere. Gotovo nema iz vladanja Pija X. savremenijeg dokumenta papinske mudrosti nego je pomenuta okružnica. Samo je žaliti, što kod mnogih katolika, medu njima svećenika i redovnika, nalazi zatvorene uši.

Bilo bi ipak iza tolikih gorkih iskustava red, da napokon obračunamo s ovakovim «kršćanstvom», koje zadaje «katoličtvu» i životu njegovu neizlječive smrtonosne rane. Jest skrajnje je vrijeme, da razvijemo rimsko-katolički barjak na svim poljima javnog života: u prosvjetnom i socijalnom radu, u politici, u umjetnosti i lijepoj knjizi, u strukovnoj organizaciji, u narodno gospodarskom radu. Svuda, svuda». («Sveć. Zajedn. 1913. str. 200).

Šta će P. Rogulja odgovoriti na upit, zar nije posve očito i jasno, da je povrijedio istinu, kad je proglasio biskupa Mahnića, «Sveć. Zajedn.» i «Hrv. Stražu» neutralnim između kölnske i berlinske struje? On je ovdje ponovio tvrdnju «Hrvatske» (1912 br. 308.), koja je nakon posve decizivnih i jasnih riječi «Singulari quadam» pisala, da Pijo X. s ovom okružnicom zastupa sredinu između kölnske i berlinske struje. «Sveć. Zajed-

[a]) Pod tim člankom stoji †, što nam daje zaključivati, da mu je auktor biskup Mahnić, jer je on jedini od biskupa poznat kao suradnik «Sveć. Zajednice».

nica» (1912, str. 243.) tada je poručila «Hrvatskoj», da klima glavom nad njezinom objektivnošću i iskrenošću.....

Kad bih htio točno analizirati čitav ovaj dio i kritički ga vagnuti, morao bih se zaustaviti kod mnogih tvrdnja. Ovdje sam samo jednu takovu prikazao u svijetlu istine. Daleko sam od toga, da bi P. Rogulji zanijekao dobru nakanu, ali potrebno je znanje, poznavanje činjenica i opreznost, prije nego se izade s ovakovim tvrdnjama. Inače ovim će se putem lako doći do nepotrebnih razmirica i rascjepa, što bi značilo katastrofalan poraz za naš katolički pokret, koji je tolikim trudom i požrtvovnošću podignut na zamjernu visinu.

Zaključujem s nadom i željom, da se svakako pozvani faktori osvrnu barem na ovaj dio. Barem velim, jer «Pred zoru» i na drugim mjestima donosi koješta, što bi se imalo pretresti i ispraviti.

Dragan Čelik (Sarajevo).

Fiat lux!

„Napredak“ o „Prirodi“.

O tom smo listu već progovorili, kako «data opera» širi protukršćanska načela.

Nu s tim našim sudom regbi ne slaže se naučno-pedagoška smotra u Zagrebu «Napredak» (kome je suradnikom Davorin Trstenjak), jer piše: «U novije doba shvatili su sami naučenjaci, i to baš ponajbolji, da je njihov zadatak nesamo obrađivati nauku, nego i krčiti joj put u najšire slojeve, pa su stoga sami počeli najdublje istine prikazivati načinom i oblikom takvim, da ih može shvatiti svaki obrazovan čovjek a nesamo stručnjak. Tim putem pošlo je u nekim svojim novijim izdanjima i Hrv. prirodoslovno društvo. To je doista bilo potrebno i dobro u današnje doba, gdje se svijet pomamio za čitanjem političkih novina i proizvoda lijepe knjige, koja često upravo i nije lijepa. Već svojim popularnim časopisom «*Priroda*» postiglo je to društvo vrlo lijep materijalni i moralni uspjeh, jer se taj list neobično raširio u našem narodu tako, da su se neki brojevi morali izdati u drugom izdanju».

Mi, iskreno govoreći, ne znamo kako se može govoriti o «moralnom» uspjehu, gdje se širim slojevima uštrcavaju neistine i po tome nemoralna načela. Očevidno se tu izvrće smisao riječima.

Kako smiješnu ulogu igraju ljudi, koji hoće silimice da su prirodne činjenice u protuslovlju s kršćanskom naukom! 26. jula

1916. je umro u Münhenu sveuč. profesor antropologije dr. I. Ranke. On je pri svršetku svog stotog semestra pouke istaknuo, kako je u svome životu činom hotio pokazati da se ne isključuju prirodoslovno istraživanje i kršćanska vjera. I to nije bio pigmejac u prirodoslovnoj nauci. Sam je poznati Virchow kazao o njegovu djelu «Der Mensch», da je to čast društvu «Deutsche Antropologische Gesellschaft», jer ga je napisao tajnik tog društva. Razne su znanstvene akademije odlikovale ovog učenjaka.

„Priroda".

U zadnjoj smo se svesci osvrnuli na cijelo godište 1916., osim na zadnja dva broja. Sada su nam i ovi u rukama. I u ovim ima netačnosti.

Urednik «Prirode» dr. Fran Tućan piše, da nam planine govore, kako se «malo po malo od neznatna i neugledna bića razvi onaj, od koga nije ništa silnije u prirodi, kako to lijepo reče stari helenski tragik, razvi onaj, koji se domisli glasu krilate riječi — *čovjek*» (br. 9). Na slične smo ispade tobožnje znanosti upozorili i u VI svesci našoj 1916.

U 10. br. G. Roux zagovara i životinjsku prirodnu selekciju po Darvinovu receptu ovako: «Ti veliki američki lososi putuju u četama. Oni su međusobom suparnici. Gospodarom ostaje onaj, koji je, kako to hoće *prirodna selekcija,* najsposobniji za rasplod» (str. 230). — «Ta se nevjera tumači tako, da je u tim vrstama organizam vrlo jednostavan, te se leglo može već nakon jednog sata svog života dati na *struggle for life* (borbu za život). Jaja imade u tih riba tako puno, da su stalne za nastavak svog potomstva, pa ni mužjak ni ženka ne treba da se brinu bog zna kako za svoje leglo» (str. 231.)

Na ovaj zakon selekcije svodi «Priroda» i ljudske bračne ustanove. N. pr. «Naprotiv, kod viših riba i u ogranku vodozemaca i gmazova opaža se potpun bračni sporazum među jednim i drugim uzročnikom rađanja, ocem i majkom. Oni se pokoravaju nekomu prirodnom zakonu, što je *sličan zakonu, koji upravlja ljudskim udrugama*» (str. 231). «Bračne veze *slične vezama ljudske porodice* očitije se ističu među pticama» (str. 231). «Vrlo je zanimljivo, što je konstatirao Toussenel. On tvrdi, da ptica imade jače čuvstvo obitelji, pa i očinstva od samoga čo-

vjeka» (str. 231).)Govoreći o madagaskarskoj papigi veli: «Mužjak umire, kad ga njegova ženka zapusti ili kad prestane živjeti. i tako daje *primjer mnogoj ljudskoj porodici*[1]), u kojoj bračno očajavanje ne traje ni jedne cijele godine žalovanja» (str. 234). O životinjskim brakovima napokon piše, da se «vežu i razrješuju, te ne treba ni načelnika, da ih splapa, ni suca, da ih rastavlja» (str. 235), pak da se jedino time «razlikuju od ljudskih». Nije li ovo poruga, što je čas prije pisao, da je «u životinja oblik porodice gotovo vazda proizvod prilika. To je najzad proces prilagodivanja (adaptacije) prema okolini (milieu), prouzročen jedino *prilikama borbe za opstanak*». Dakle u čovječjem braku vidi isto što i u životinjskom, zaboravlja da je čovječji brak podvrgnut svijesti, umu, dakle duši. A životinjski brak? Veli, da je prouzročen borbom za opstanak. To je gornji «struggl for life», «prirodna selekcija».

Nedavno je Oskar Hertwig, direktor anatomsko-biološkog instituta na sveučilištu u Berlinu, izdao djelo «Das Werden der Organismen. Eine Widerlegung von Darwins Zufallstheorie» (Jena 1916). Tu ističe ovo: «Stalno je: Jaje je — ili općenitije govoreći — zametna celula jedina i sama, koja odlučuje kao osnova vrsti jednog organizma» (str. 73). O selekciji piše: «Izraz je «Izbor zgodna u borbi za opstanak» djelovao pola vijeka u svijetu učenjaka i neučenjaka kao čarobnjačka formula, koju si mogao za sve upotrebiti kao tumač. Pomoću dovoljno dugog vremena i malih preinaka, od kojih su vazda najbolje ostale u borbi za opstanak, mislilo se je, da je naden jednostavan ključ tumača za najkompliciranije odnošaje organizacije.

I tako je vazda unaprijed glasio odgovor, kada bi nabacio pitanje o postanku organizama, njihovih organa, njihovih funkcija, o njihovim odnošajima - pomoću selekcije i opet pomoću selekcije i tako jednako u beskonačno» (str. 666). Napokon kategorično izjavljuje o selekciji, da «u nijednome slučaju ne može nas poučiti o toku i o pravim uzrocima prošlosti» (str. 667). Svoje djelo zaključuje, da će se morati napustiti teorija o selekciji (In vielen Beziehungen wird hier ein ernster Wandel eintreten müs-

[1]) Životinje sve rade bez svijesti; tu nema razuma. Stoga se ne bi smjelo upotrebljavati izraze, kojima se čovječje ustanove i svijest pripisuje ili prenosi na životinje, kako je uveo žalbože Büchner i Brehm. I Dofleinu to izbjegne (Das Tier als Glied des Naturganzen, u 4 poglavlju str. 429-512) u Tierbau u. Tierleben in ihrem Zusammenhang betrachtet.

sen, und er wird in demselben Masse eintreten, als unter den Forschern und dann allmählich auch in Laienkreisen sich die Erkenntnis Bahn brechen wird, dass die *Selektionstheorie und viele aus ihr gezogene Folgerungen unhaltbar geworden sind*» (str. 706).

Čovjek se čudi, kako se mogla tako dugo širiti i održati Darvinova teorija o slučaju i selekciji. I na to nam odgovara Hertwig: «Možda će poslužiti kao put k tumaču navod, da Darvinova nauka pruža nutrnjih dodirnih tačaka k mnogim pojavama modernog razvitka i modernog duševnog života Načelo korisnosti, uvjerenje o nuždi neograničene trgovačke i socijalne konkurencije, materijalistički pravci filosofije jesu sile, koje su imale veliku ulogu u novovjekom razvitku i bez Darvina. Ko je već stajao pod njihovim uplivom, rado je pozdravio darvinizam kao znanstvenu potvrdu ideja, koje su mu odavna poznate i mile» (str. 710).

Tako je i kod naših ljudi oko «Prirode». Boje se kršćanstva i klanjaju se slučaju kao svome božanstvu.

Što da radimo pred ovom pojavom?

Širimo pravu znanost. U tome naš časopis pruža mnogo gradiva, upravo i na prirodoslovnom polju. — «Priroda» piše: «Ne smije biti porodice, koja iole ljubi valjanu knjigu; a da ne bi imala u svojoj kući «Prirodu» (str. 2/39). Upravo porodice treba da istisnu ovaj po kršćanstvo pogibeljan časopis. Sveučenici u Zagrebu imadu upliva kod ljudi u Hrvatskom prirodoslovnom društvu, pak neka porade da jednom tu prestane preko «Prirode» protukršćanska rabota. Mi ćemo međutim i dalje pratiti pisanje ovog časopisa u svakom broju.

Nešto cvijeća iz bašće g. Davorina Trstenjaka.

U naučno-pedagoškoj smotri «Napredak» (g. 1916. svez. 8.) piše g. Davorin Trstenjak ovo: «Čovjek se u divljim i krvavim prilikama morao služiti lukavštinom, varkom, lažju, krađom, otimačinom, ubijanjem i t. d. To su bile *vrline*, potrebne u životnoj borbi. Tako se *čovjek uzgajao hiljadama godina*, pa je posve prirodno, što su se skupovi mozgovnih stanica *ustalili za te vrline*».

Sjetih se tu nekih riječi, koje sam čitao u jednoj kritici prof.

dra. Hisa o Häckelovim djelima: «Ja sam odgojen u uvjerenju, da su od svih vrlina, koje moraju resiti prirodoznanca, najpotrebitije ove: da bude u literarnom radu pošten, i da se bezuvjetno drži istine i činjenica... Neka dakle drugi štuju u Häckelu radinog i bezobzirnog vođu jedne naučne stranke, po mom sudu se je svojom metodom u znanstvenoj borbi sam odrekao prava, da se u krugu ozbiljnih prirodoznanaca broji kao ravnopravan član».

Što se tu traži od prirodoznanca, da bude pošten i da se bezuvjetno drži istine i činjenica to se mora dakako tražiti od svakoga učenjaka, a najviše od pedagoga i učitelja pedagogije. Trstenjak na gore navedenom mjestu iznosi neke tvrdnje Häckela i drugih darvinista. A gdje su one «činjenice», na kojima se osniva tvrdnja Trstenjaka, da se je rod ljudski «hiljadama godina uzgajao» tim «vrlinama»: «varkom, lažju, krađom, otimačinom, ubijanjem»? Zar nam valjda povijest pripovijeda o tom hiljadugodišnjem «uzgoju»? Hvala Bogu, premda nije sve utješljivo, što nam kaže povijest, ali o takovom «uzgoju» ona ipak ne zna ništa. Ali — kazat će Trstenjak — ne u historijsko, već u prethistorijsko doba se je tako «uzgajao» rod ljudski. Lijepo; no gdje su *činjenice*, koje to dokazuju? Znamo, da su Häckel i njegova naučna svojta *tvrdili* takav «uzgoj». No ako bi oni htjeli kazati istinu, morali bi priznati, da ne mogu nikakvim činjenicama dokazati tu tvrdnju. Je li dakle to pošteno? Znamo i to, da su najveći auktoriteti u tim pitanjima, kao Virchov i Ivan Ranke, taj najveći antropolog, koji je nedavno umro, bez prestanka opetovali, da su te tvrdnje Häckelove bez ikakvog solidnog temelja, da se sve dokazane činjenice protive tim tvrdnjama i t. d. (Hrvatska je Straža već često i opširno o tom govorila, te iznijela dotične citate. Glasoviti filozof Fridrik Paulsen rekao je dapače, da se je porumenio od stida, kad je čitao glavno djelo Häckelovo «Welträthsel», jer drži da je najveća sramota za njemački narod, što se je mogao takav izmet lažne «znanosti» toliko širiti. («Preussische Jahrbücher», 101. svez. I. broj, poslije otisnuto u Paulsenovoj «Filosophia militans».) — A jedan hrvatski pedagog iznosi resultate te «znanosti» u hrvatskoj pedagoškoj smotri kao gotov i zlatan groš!

Što više! Ne radi se tu samo o posve krivoj tvrdnji, nego o najpogubnijoj, koja se može s pedagoškog stanovišta i pomisliti. «Lukavština, varka, laž, krađa, otimačina, ubijanje», — to

su «vrline», «vrline potrebne u životnoj borbi»! «Tako se je čovjek uzgajao hiljadama godina»! I dakako, taj je «uzgoj» čovječanstvo vodio iz životinjskog stanja do kulturnog stanja. Sada razumijemo, zašto je Nietzsche-ov «nadčovjek», kulturni ideal modernih ljudi, «plavokosna beštija».

Samo naprijed tako po uputama toga pedagoškog «Napretka». Onda će se «ustaliti te vrline» kod hrvatskoga naroda.

Schmidt-Trstenjak o svrsi čovjeka.

U istoj naučno-pedagoškoj smotri «Napredak» čitamo iz pera istoga Trstenjaka jedan izvadak iz radnje M. Schmidta u «Neue Bahnen» pod naslovom: «*Misli modernog njemačkog pedagoga o pedagoškom vjerovanju*». Tu odmah naglasuje ovo: «U životu i radu treba čvrste vjere i izvrsnih vrednota, koje čine temelj za život i rad... Naš najveći neprijatelj je pedagoška skepsa, koja se teško savlada». Ali kako da izbjegne učiteljstvo toj skepsi? Kako da se dobije «čvrsta vjera»?

No ovo pitanje odgovara taj članak: «I ako ne znamo, kamo ide put; i ako se koješta čini tamno i sumnjivo: usprkos svemu! *Naša je svrha radljivost,* a kultura nije ništa drugo nego posljedica toga rada kroz beskrajna vremena». (Str. 340).

Nuzgredno budi rečeno: U ona «beskrajna vremena» padaju i one hiljade i hiljade godina, kroz koje se je rod ljudski po Trstenjaku «uzgajao varkom, lažju, krađom, otimačinom, ubijanjem i t. d.» A «kultura nije ništa drugo nego posljedica toga rada kroz beskrajna vremena». To je samo dosljedno. I tako nas evo Trstenjak nanovo uči preko svoga svjedoka Schmidta, kakovim «vrlinama» zahvaljujemo kulturu.

Nego tu učimo još koješta drugo. Prije svega je to lijepa filosofska misao: «Naša je svrha radljivost» Dosada smo mislili u svojoj prostoti, da rad i radljivost ne mogu *biti svrha,* nego *samo sredstvo,* kojim se dođe do svrhe. Svaki zanatlija, svaki seljak, ali i svaki učenjak će nam to kazati, jer svi rade ne zbog rada, nego zbog proizvoda rada.

No ako bi taj filosof i nešto logičnije kazao, da je naša svrha proizvod našega rada, — opet bi to bio do zdvojnosti žalostan odgovor na ono najveće pitanje roda ljudskoga: Koja je naša svrha? Zašto smo na svijetu? Sve, štogod može čovjek proizvoditi radom svojim, bila to materijalna ili duševna dobra, sve je to *ispod* njega, stoga sve to ne može biti svrha njegova. A ti moderni pedagozi, kao Schmidt i Trstenjak, koji sami priznaju, da «ne znaju, kamo ide put», usuđuju se usprkos tomu označiti učiteljstvu i mladeži taj put, govoreći im: «Naša je svrha radljivost!» Žalibože ovako umuje i službeni Matičin filosof A. Bazala u predgovoru Nazorove «Utva zlatokrila». Par nobile fratrum!

Naša sveta vjera kaže nam put, kaže nam svrhu, zašto smo na svijetu. Svi smo to učili već u pučkoj školi: Mi smo na svijetu, da Boga ljubimo, njemu da služimo, i da tako dođemo u nebo. Kako smo to rado slušali kao djeca, ali i sada u muževno doba nam je duh i srce zadovoljno pri tome odgovoru. Jedan stari sveučilišni profesor u Beču došao je poznatom Patru Abelu veleći: «Čitave biblioteke sam proučio, da nađem odgovor na pitanje: zašto smo na svijetu, a sada vidim, da ima samo jedan pametan i mudar odgovor na to pitanje, a to je ono, što sam kao dijete, u katekizmu učio. Da sam uvijek ostao kod toga odgovora živio bih mudrije i sretnije. No sad se hoću barem na svoje stare dane povratiti toj mudrosti. Molim, ispovjedite me!»

Evo to je i jedino mudro «pedagoško vjerovanje». Neka dakle g. Trstenjak pusti nas Hrvate na miru sa svojim «Mislima modernog njemačkog pedagoga o pedagoškom vjerovanju».

Ocjene i kat. časopisi

Katolički list

br. 2. V. Vučić, Kongregacija Oblata misionara Bezgr. Začeća bl. D. — M. Kučenjak, Nešto iz urbarija pavlinskog samostana u Lepoglavi. Dr. J. Lang, Mgr. dr. V. Čebušnik. — Listak. — Dopis. — Crkv. vijesti.

3 br. O. T. Harapin, Tko nam truje mladež? — Dr. I. Ruspini, Assistentia passiva in mitis matrimoniis. — J. Šafran, Mjesto odgovora. — Dr. J. Lang, Mgr. dr. V. Čebušnik. — Crkv. vijesti. — Književnost i umjetnost.

Sv. Cecilija

sv. 1. ira B. Sokol, Pučko crkv. pjevanje na otoku Krku. — F. Dugan, Dr. F. Mathias: Najnovija izdanja njegove pratnje korala — J. Barić, Pavlinska pjesmarica iz g. 1644. — F. Špoljar, Starohrv. crkv. pjesme u Ludbregu. — D. Andres, Dr. F. Kroyer: J. Rheinberger. — Iz hrv. glazb. prošlosti. — N. dopisi. — Glazbena literatura. — Razne vijesti.

Bogoslovska Smotra

br. 4. Dr. Ruspini, Kanonička vizita biskupa M. Vrhovca iz g. 1792.-94. (nast.). — O. M. Padovan, Cilj. domin. reda (nast.). — Dr. A. Sović, Jedna mala knjižica u svijetlu istine (nast.). — Bilješke iz bogosl. literature. — Recenzije. — Pregled časopisa.

„Hrvatska Prosvjeta".

Završila je III. godište. Mi je toplo preporučujemo. Neka joj se utre put u sve hrvatske porodice. Primili smo br. X.-XII s ovim sadržajem: F. R.: † Franjo Josip I. — Dr. Artur Schneider: Oprema opere. — Jovan Hranilović: I doći će novo doba. — Đuro Arnold: U skrušenju i molitvi: Daj mi ruku..., S križa gledaš...., Bogorodici. — Josip Milaković: U boljetici: Čija to je ruka...?, I dane i noći... — V. Đurin: U bolesti: Na pogled smrti, Majci. — Jovan Hranilović: Budućnost lijepe književnosti (Svršetak). — Đuro Vilović: Priča uvelih đurdica. — Antun Sasso: «Grobovi» Hipolita Pindemonti-a. — Antun Matasović: Shakespeare i Calderon. (Svršetak). — Tomislav Prpić: Soneti: Noćna bol, Vodoskok, Basin. — Don Marko Vežić: U dvoumici. — Ferdo Rožić: Moj psalam. — O. Bernardo Brixy: Röntgenove zrake s obzirom na najnovija otkrića. (Svršetak). — Milan Žetić: Uništena mladost. — Listak. — Slike. — Umjetnički prilozi Ljube Babića ml.: Tristan I. III., Carmen IV., IV. (Četiri litografije u bojama uz raspravu: Oprema opere). — Izlazi godišnje 12 brojeva. Cijena poštom ili dostavom u kuću 14 K, za inozemstvo 20 K. Pretplata se šalje g. M. Marakoviću, Zagreb, Palmotićeva ul. br. 31. Rukopisi na: Uredništvo, Kaptol br. 29. — Čudimo se, što nam ne će da dadu list u zamjenu.

Stimmen der Zeit.

1. Nov.: Bol svijeta u nebeskom svijetlu (Zimmermann).: Talij. zelena knjiga dec. 1870. o zauzeću Rima (v. Nostitz-Rieneck); Nužna prepostavka pučkog umnoženja (Krose); Leibniz († 14. nov. 1716.) (Jansen); Dva programa života (Lippert); Pregled.

2. Dec. Babilon i Betlehem (Lippert); Utemeljenje samostana sv. Dominika k 700 godišnjici propovijedalačkog reda (Kirch); Roditeljske dužnosti i prava (Damin-Borkovski); Resultati švicarskog popisa po vjeroispovijesti 1. dec. 1910. (Krose); E. v. Steinle kao romantičar (Kreitmaier); Kršćansko-narodni pokret u i iza svjetskog rata (Noppel); Platonizam u srednjem vijeku (Jansen); Novo istraživanje o Raym. Lullus (Reichmann); Cook na sjev. polu? (Gökel) itd.

Zeitschrift für kath. Theologie.

I. sv. 1917: † Car Franjo Josip; Vjerska psihologija i teologija (Kruš); Wolfovo nastojanje oko postignuća i priznanja pruske kralj. krune (Duhr); Tub. bolest cara Fridrika II. u aug. i sept. 1227. (Michael); Žrtve u St. Zavjetu (Eberharter); Pseudoci prijamski spis. De rebaptismate (Ranschen). Recenzije; Analekte; Manja saopćenja.

Soziale Kultur.

Nov.: Dr. C. Kaempf, O duhovnom životu u vojsci. — Dr. Heiss, Privatni ili državni monopol električne opskrbe. — Dr. O. Müller, Osobiti zadaci i poteškoće katoličko-socijalnog pokreta u bližoj budućnosti. - Pregled.

Čas

Svezak 1.: Dr. A. Ušeničnik, Austrija nova. — Dr. J. Srebrnič, Legenda o svobodi. — Dr. J. Gruden, Problem spreobrnjenja na gledališkem odru. — Dr. A. Pavlica, Nazaj k grudi. — Dr. P. Bren, Valentin Vodnik kot frančiškan. — Obzornik.

H. J. Rademacher, Militarismus und religiöses Leben im Weltkrieg,

dargestellt an der Seelsorge einer Heimatgarnison, M. Gladbach 1916, Erschienen im Volksvereins-Verlag. Cijena *M* 1.90 broš., *M* 2.40 vezano. — Str. 112.

Ovo je djelce prikazao kölnski kardinal v. Hartmann papi Benediktu XV., koji se je obveselio ovakome radu. Tu se zrcali, što može da učini revan svećenik izmed vojnika i ratnih zarobljenika: čitanje, sv. Misa, sv. sakramenti, večernja predavanja, zabave, duhovne vježbe. Čovjek se čudi, što se sve dade učiniti, gdje je organizatornog duha kod vojničkog svećenika, kakav je pisac u gradu Kölnu.

Djelo preporučam mladem svećenstvu kao uzor, osobito našim bogoslovima.

A. Steeger, Das Ende grosser Menschen.

Ovdje nam spisatelj iznosi iz 18. i 19. vijeka do sto smrti uvaženijih katolika. To su kršćanske smrti i potiču čitaoce na kršćansko življenje. Kritika je lijepo primila ovo djelo.

Dr. Franz Schmidt, Hermann v. Mallinckrodt.

Njemački je Volksverein u M. Gladbachu osnovao posebnu biblioteku pod naslovom «Führer des Volkes». Doslije je tu izišao životopis sv. Franje Asiškog, M. v. Diepenbrocha, L. Windthorsta, Petra Reichenspergera, A. Kolpinga, J. M. Sailera, J. v. Görresa, F. Spee, A. F. Lenniga, L. Kellnera, Katarine Sienske, F. Brandtsa, feldmaršala Radetzkog, M. v. Cochema, s. K. Hofbauera, A. Stolza, A. Hofera, P. v. Templin, Kl. Brentana, B. v. Schorlemer-Asta i evo Mabinckrodta. Kako se vidi iz popisa, cilj je tu, da predade njemačkim katolicima uzore kršć. života katoličke savremene akcije.

Ime je Mallinckrodtovo usko spojeno s poznatim kulturkampfom u Njemačkoj. On se je rodio 1821. u Mindenu u Vestfaliji. Gimnaziju je svršio u Aachenu, na berlinskom i bonskom sveučilištu pravo, te je zatim stupio u državnu upravu. Dr. Schmidt odulje prikazuje zanimive godine političkog rada (str. 13-46), te kao osobu (46-63). Zanimivo je, kolike su poteškoće morali svladati katolici i prije Bismarkove kulturne borbe. Preporučamo svakome ovo djelo, ko se bavi kat. pokretom u našim krajevima, jer je kratak put per exempla.

Max Valier: Sternbüchlein für jedermann.

Verlad Natur u. Kultur. München, 1917. Knjižica vrlo zgodna i praktična osobito u ovo tmurno doba. Kratko a prijegledno prikazuje pisac zvijezde, udaljenost od zemlje, izvanredne događaje u zvijezdanom sustavu, pojave repatica, meteora itd. Zgodne oblike olakšavaju orijentaciju u zvijezdanom sustavu. Knjižica je zgodna za vojnike, koji se u jednu mogu ravnati prema zvijezdama, da ne zabasaju, a u drugu ih potiče, da od ove krvave doline dižu oko i one k nebu. Ne bi škodilo, da ko priredi sličnu knjižicu i za hrvatske vojnike, a za sve one, koj se žele otkinuti od zemaljskoga gliba i promatrati nebo.

M. Vanino, Filibert Vrau.

F. Vrau je bio posjednik velike tvornice u Lillu (1829.-1905.) i umro je pred 11. godina. O. je Vānino zgodno izabrao ovog čovjeka, da bude uzor katoličkog života mladim Hrvatima. S najvećom smo napetošću pročitali ovaj životopis. Tu stupaju pred nas sva savremena pitanja, toli važna za katolika: konference sv. Vinka, patronaže, osnivanje župe i škole, crkve, organizacije radništva, uredenje kat. štampe itd. Cijela je Francuska osjetila blagoslovne učinke Vrauova rada. Stoga dovikujemo svakome: *Tolle, lege! i čini slično!*

„Anđeo Čuvar".

Taj je omiljeli mladenački listić bio prestao radi bolesti o. Barbarića. Sada je listić prešao u Zagreb i izdaju ga oo. franjevci. Cij. mu je 1.20 K za 10 brojeva. U br.1. ne svida nam se «Siva priča», jer je nebulozna. Tako ni ona ratna pošalica o pismu ruskog vojnika Gospodinu Bogu. I na interpunkciju valja bolje paziti pri korekturi. List je zgodan i kao nagrada djeci, osobito pučkih škola.

Dr. K. Meško, Dve sliki.

Tu poznati slovenski pripovijedač iznosi dvije slike. U jednoj se seljak krivo kune i dobiva badava tuđu sijanicu i napokon umire u ratu na Karpatima, moleći Boga za oprost. U drugoj starica osamljena promišlja na prošlost: muž joj bio učitelj, pomrlo troje djece i napokon i jedinica ode od njih lošim životom, te otac umire u žalosti, a konačno i ova se kćer vraća i umire pred majkom. Priče su obradene majstorski i nepesimistično ili po kakvoj šabloni. Psihologija je izvrsno obrādena.

Dr. M. Opeka, Rimski vjerci.

Dr. je Opeka pjesnik po narāvi. U ovoj zbirci iznosi nam svoje utiske iz Rima, gdje je u Germanikum sproveo 7 godina. To je kršćansko oduševljenje.

P. S. Škrabec, Jezikoslovni spisi.

Ovaj svešćić raspravlja o glāsu i naglasu uz neke pravopise opaske. O. Škrabec je poznat sa svojih jezikoslovnih spisa.

Dr. A. Ušeničnik, Knjiga o življenju.

«Leonovā družba» izdala je četiri spomenute knjige za g. 1916. Sve su zgodne i sretno izabrane, ali je ova dra. Ušeničnika nešto rijetka i u stranim književnostima. Izvrsno bi bilo, posebno za našu mladež viših škola, da neko ovo djelo prevede nā hrvatski.

Sadržaj je knjige ovaj: 1. *Dvoum življenja:* 1. Ali je življenje vredno življenja? 2. Dvoumi, 3. Vprašanja, 4. Moderna veda, 5. Materializam, 6. Idealizem, 7. Monizem, 8. Upi brez upā, 9. Ponesrečeni poskusi, 10. Nove prevare, 11. Brez odgovora? — II. Blagovest življenja: 1. Je odgovor!, 2. «Vse je mračno, duh nam seva», 3. «Božja beseda», 4. Človeštvo živi od vere, 5. Ali vera, ali propast!, 6. Tragika moderne duše, 7. Na božjih tleh. — III. *Zmisel življenja:* 1. Blaženo hrepenenje, 2. «Če bi stvari umolknile», 3. Najvišji cilj, 4. Dvomi ginejo, 5. Kršćanski misterij, 6. A veselje?, 7. Skrivnost veselja, 8. Za ideali, 9. Kot solnčni žarki, 10. Iz Luči večne, 11. Življenje našega življenja. — Solnčna pesem. — Dodatki: 1. Literatura, 2. Filosofični izrazi, 3. Opombi.

Nekoje je od ovih pitanja bio objelodanio g. spisatelj u «Času», te ih je sada preradio. Već su onda ti članci izrazivali udivljenje, kako znade dr. A. Ušeničnik raspravljati o tako važnim modernim pitanjima.

PREGLED

O budućoj kulturnoj borbi u Austriji.

Podpredsjednik je austrijskog parlamenta dr. Pernerstorfer objelodanio u «Berliner Tagblattu» o problemima, koji će se u Austriji razviti iza rata. Zagrebačke su naše «Novine» donijele ovaj izvadak:

— Prvo je pitanje *antisemitizma*. Kršćansko-socijalna stranka sprema se na borbu iza rata. Gospodarska će bijeda biti velika, a zakonodavstvo ne će tome moći dovoljno doskočiti. Stoga će trebati masu podražiti nekim drugim sredstvom, da se ne obrati protiv glavne stranke (kršćansko socijalna u Beču i donjoj Austriji). To sredstvo, koje će masu podražiti, jest — antisemitizam.

Na to je već u početku rata aludirao bečki nadbiskup. Tlo će u bečkomu parlamentu biti povoljno za borbu na kulturnom i školskom polju. Doduše glavnu riječ u njemačkom «Nationalverbandu» imaju kršćanski socijali, te su tako vezane ruke njemačkim nacijonalcima i liberalcima. Ipak će odlaskom Poljaka iz parlamenta slobodoumni Nijemci i Česi, potpomagani od liberalnih Talijana i Jugoslavena (?) imati dosta veliku većinu, koja će moći provesti liberalne reforme. Zaprjeka će biti gospodska kuća, ali nju će moći pobijediti jaka zastupnička kuća.

Dva su važna kulturna pitanja. Prvo je pitanje *ženidbe*. U Austriji vlada zakon o nerazrješivosti ženidbe, pa makar oba bračna člana ostavili katoličku crkvu. Budući da su u Ugarskoj ti zakoni liberalniji, stoga oni, koji se hoće rastaviti idu u Ugarsku. Tako se razvio veliki odvjetnički posao sa ugarskim ženidbama. To mogu učiniti bogati ljudi, dok siromašni žive u konkubinatu. Stoga će ovo pitanje morati parlamenat riješiti.

Drugo je pitanje *škola*. U Austriji moraju roditelji slati djecu u konfesijonalne škole, pa makar roditelji i ne htjeli. To dolazi u praksi dobro katoličkoj crkvi. Veliki je broj parnica i na vrhovnom sudištu zbog ovoga pitanja, jer bezvjerski roditelji ne će da šalju djecu u konfesijonalne škole. I to će pitanje doći pred parlamenat.

Također je nerješeno pitanje o vršenju *vjerskih* dužnosti u školi.

Ovo bi bili problemi izmedu mnogih ostalih političkih, narodnih, gospodarskih, kojm će se morāt baviti narodno zastupstvo «zemlje problema». —

Eto što vam nagovještа taj dobar poznavalac liberalizma i liberalnih krugova u austrijskom parlamentu. Nije ovaj čas ovdje mjesto, da pobijam neopravdanost istaknutih zahtjeva. Dovoljno je naglasiti, da navedeni predstavnik zastupa sigurno uvjerenje, po kome će biti vjerskā borba neizbježiva odmah iza rata. Ovo se podudara s onim, što sam iznio u zadnjoj svesci (VI svezak «Hrv. Straže», 1916.) i istodobno nas mora sve alarmirati, kako da budemo pred sudbonosnim časovima i dogadajima jedinstveni i spremni na borbu.

dr. Alfirević.

† Ranke.

Umro je J. Ranke 26. jula lani. On je otac njemačke antropologije. Između ostalog je porušio nauku o fizičnom i duševnom «gospodskom obliku» dugo lubanje ili uopće da o obliku ovisi čak vjera i politika; dokazao je posebno za Evropu, da dolikefalija i brahikefalija nije obilježje rase, nego da ovise o vanjskim i nutrnjim raznim uplivima. On vidi u čovječjem mozgu da upliviše svojim razvojem na tipično čovječji tjelesni razvitak i ljudsko pokoljenje na zemlji pokazuje na sebi izvornu jedinstvenost. Od učenjaka je tražio, neka ne iznose pred šire slojeve znanstvene hipoteze, jer ovi ne znaju procjeniti vrijednost od nevrijednosti. Glavno je njegovo djelo «Der Mensch». Od 1877 je uredivao «Beiträge zur Anthropologie u. Urgeschichte Bayerns», od 1883. i «Archiv für Anthropologie». 1902. je postao redovitim članom bavarske akademije znanosti. Od 1869. je poučavao na sveučilištu u Münchenu antropologiju. Veliki je niz njegovih radnja.

Hermann Bahr i „Die Stimme".

On je sada u 54. godini života. U mlādosti je mnogo čitao Kanta, zatim Lasalla i Marksa i očekivao je spas Austrije od socijalne demokracije, nu je kasnije postao praktičan katolik. Njegov je roman «Himmelfahrt» zanio najšire krugove: tu on tumači svoj preobrat. Prošle je godine napisao dramu «Die Stimme». Sadržaj je ove drame ovaj: Ule je učenik Ostwalda. Brzo mu je umrla mlada žena. Ova mu se neprestano pokazuje u snu. To on pripisuje živcima. U brzovlaku razgovara se s Lavinom i tu je prvi put zaboravio na žalost i zadrijemao. Opet mu se ukaže žena s poklikom: Istupi, odmah istupi». Iskoči van, doskora stiže vijest da se je vlak sukobio i ostalo 27 mrtvih. Učeni ljudi tumače to raznovrsno. On se razboli. Za nj se brine mati njegove pok. žene. Ova tumači, kako ga je pok. žena htjela navesti na vjeru, pak na koncu žrtvovala Bogu svoj život za nj. U drami stupa kanonik Zingerl kao predstavnik crkve. Ule ga dočeka nepouzdano, ali ipak reče: «Hoću da vjerujem, ali ne mogu... Nešto sam doživio, što je nemoguće po mome svjetskom nazoru. Zato mi preostaje samo dvoje, ili da sumnjam o istini svog doživljaja ili o istinitosti svog svjetskog nazora. Jer prvo nemogu učiniti, moram potražiti novi svjetski nazor, u kome bi bilo mjesta za moj doživljaj. Ali ne nalazim nijedan drugi nazor, nego katolički, s kojim se moj dogadaj podudara. Hoću, hoću da dodem napred». I Zingerl? Veli, da vjera nije svjetski nazor, nego i nadnaravna moć; ko hoće da vjeruje, taj već čini nužno sa svoje strane, taj vjeruje, jer Bog daje milost. «Vi hoćete da Vam vjeru donesem u kuću. To je pogrješno. Vjerovati znači milost, koja se je dotakla čovjeka, zagrabiti vlastitom rukom. Vi hoćete da bi Vas milost Božja zgrabila i samo potjerala napred. Molite, čovječje je najbolje djelo molitva. Molite Boga i on će pomoći Vašoj nevjeri». Ule iza kanonikova odlaska veli, da ga ne zadovoljava logika i da hlepi za kapijom ljubavi. I zamisli se u stare dane i za čas opet čuje ženin glas: «Moli, moli. Uči se vjerovati i vidjet češ... milost, milost». I Ule svršava u drami: «Vjerujem». Ova se je drama prikazivala u dvorskom kazalištu u Darmstadtu 18. okt. 1916., te je to na svjetskoj pozornici rijetki dogodaj. Kat. smotra «Hochland» (Karl Muth) dobro se je izrazila o djelu. U glavnome i mora se drama pohvaliti. Jedino s filosofskog (etičkog) stanovišta ne odobravamo

govor kanonikov o vjeri. Tu kanonik zanemaruje dokaz, kojim razum dolazi do vjerskog uvjerenja. Zato opravdano prigovara i časopis «Stimmen der Zeit» (dec. 1916.), da će ovaj komad «ojačati i onako rašireno uvjerenje, da se katolik odriče načelno dokaza za svoju vjeru i da se privija uz crkvu pri čuvstvu bespomoći s polu ili sasma zatvorenim očima». Za pojedinca je dakako indiferentno, je li došao do vjere pomoću vjere ili drukčije, ali nije to svejedno za načelo i redoviti put. Uz to je drugo živjeti tako, kao da je katolička nauka istinita, i drugo je držati tu nauku za istinitu. Bahrov kanonik stoga nije ni kršćanski filosof ni teolog. I nehotice se ovdje čovjek sjeti Zolinā romana «Paris». I ondje abbé Rose veli otpalom svećeniku Frommentu: «Ako vam dogme smetaju, držite se evandelja i spasite se pomoću ljubavi k iskrnjemu». Pravo se Zoli može reći: Sutor, ne ultra crepidam». Bahr doduše ima krive nazore o vjeri kao i Zola, nu je kod njega to nehotice; ako to čini, to je pomanjkanje temeljne filosofijske naobrazbe.

dr. Alf.

Pogrješke socijalne demokracije.

U 25 svesci (dec.) «Sozialistische Monatshefte» istražuje dr. H. Lindenmann o uzrocima «skroz nezadovoljnog razvitka» političkih odnošaja za vrijeme rata. O svojoj socij. demokraciji piše: «Ova stranka još nije u najdubljem temelju prešla oznaku *jedne sekte*. Dokazi su za ovu činjenicu strašno netrpljenje i neznatnog stvarnog odalečenja od vjerskog kodeksa (koga se tumači pomoću svih lukavosti ortodoksije i rabulistike), te tendencija za apsolutnim osamljenjem od društvenog i političkog života nesocijalnodemokratskog puka, kao i praznovjerni strah ispred političkih kompromisa. I ovaj sektarski duh leži duboko u glavama voda. Odavna nije čistije i nepatvorenije propovijedan sektarski nauk, nego li ga propovijeda zadnjih mjeseci radikalna ljevica». Radu socij. stranke prigovara: «Njezin je rad isključivo posvećen *materijalnom* dizanju radn. položaja. Doslije je daleko bilo od stranke da se bavi *etičkim* faktorima, te joj je dakako oduzeta snaga uslijed njezine zanemarenosti. *Nije dovoljno* poboljšati materijalni položaj radništva. Ako se ne dade radu stranke *ćudoredni sadržaj*, izvedena je samo polovica rada».

Leibnitz i Lessing.

14. nov. 1716. je umro Leibnitz. Du Bois Reymond divi se ovom učenjaku, kako je diferencijalno računanje uporabio u matematičkoj fisici. Harnack ističe, kako je Leibnitz zamišljao već u svoje doba suečki kanal i put u Kinu (sibirska željeznica). Neuman se na nj pozivlje, da je Njemačku nazivao središtem Evrope, koja da je svojom nejedinstvenošću učinila velikim svoje susjede. Leibnitz je stoga i tražio preinake u vojništvu i financijama, trgovini i industriji. Nada sve je isticao protiv Lockovā ćudoreda koristi njemački idealizam i vjeru u Boga. Engleska je filosofija po prvi put u povjesti evropejskog mišljenja isključila *sve vjerske probleme*, da postavi na oltar egoizam, koji rastavlja narode. Herder upozorava, kako je Leibnitz unaprijed prorekao evropejsku revoluciju kao plod novih filosofijskih teorija, koje su nikle na engleskom tlu. Materijalizam i moral egoizma dopro je do današnjeg svjetskog požara.

U Njemačkoj se javlja G. E. Lessing kao najbolji zagovornik materijalističke revolucije filosofije. On se je rodio u ortodoksnoj obitelji. Netom je stupio u Berlin, zahvatio ga je duh Voltirov. Ondje je akademija znanosti, koju je osnovao Leibnitz, bila pretvorena u francusku. Lessing je marljivo učio Bayla (rod. 1647.). A ovaj? Rušio je svaki auktoritet kršćanstva, izmislio je riječ «tolerancija», da uzmogne nesmetano pod tim plaštem širiti razvratnost. Leibnitz je njemački prevod djela Baylovih držao tako pogibeljnim, da im je posvetio veći dio svoje Teodicije. Baylov «Dictnonaire historique et critique» je preteča kasnijim enciklopedistima. Lessing tada poče pisati neke teološke spise, u kojima napada i Lutera i papinstvo, dočim je plemeniti Leibnitz pregovārao u Berlinu, Rimu, Petrogradu, Beču i dapače s biskup. Bossuetom, da se spoje katolici i protestanti. Lessing je kao i Leibnitz uvidao u njem. književ. ogledalo vjerske nejedinstvenosti, ali je Lessing u crkvi i viteštvu poput Voltaira gledao loše djelo papinstva. Jednako poživljujući njemačko kazalište segnuo za slobodoumnim ćudoredem engleskog pravca, kako se vidi u njegovim: Miss Sara Sampson, Emilia Galotti, Nathan itd. Goethe su i Schiller prvi uveli u dramu kršćansko-romantične elemente. U «Nathan» iznosi toleranciju, koja zapravo ruši vjeru. Tu se i vidi, kako racionalizam nije kadar ništa da protumači na vjerskom polju.

Prava i kriva civilizacija.

Presvj. L. Pappafava, biskup u Šibeniku, izdao je poslanicu svome kleru 15. pros. 1916. o pravoj i krivoj civilizaciji. Tu izmed ostalog kaže i ovo: «Nema druge. *Hoće li se preporoditi narode na život prave civilizacije*, treba poroditi u Krstu čovjeka, ljudsku zadrugu, školu, javnu upravu, razne države. Kako je kod nas u Dalmaciji u tom pogledu? Fakat je, da smo od nazad skoro dva desetljeća mnogo nazadovali u vjersko-moralnim osjećajima, jer je naša pseudodemokratska demagogija, vođena od ambicije za slavom i vlašću, posijala medu našim pukom pogansko barbarstvo, mjesto kršćanske civilizacije, znajući dobro da ona može jedino na ledima zavedenog puka, lako uspeti se i postići dobre položaje, časti i glasovitosti. Suviše imademo zlokobni izgled t. zv. inteligencije, koja, kada dopre dotle, da se može fino obući, već misli da može slobodno zapustiti i Crkvu i vjerske dužnosti, stideći se Boga, na sablazan našeg još vjernog puka. Zatim gledamo svojim očima skoro posvemašnju laicizaciju škola, osobito srednjih, gdje se ne odgaja mladost na temelju vjerskih načela. A ne može inače ni da bude, kada, oduzevši kleru svaki upliv na škole, smatralo se shodnim odijeliti znanost od vjere i tako počiniti ovu kobnu zabludu, koja više od ikoje druge nosi sobom propast i socijalnu demoralizaciju, štono ruši svaki mir».

Važna opomena i za kat. mladež u Hrvatskoj.

U jednoj se polemici o svome spisu «Deutsche Lebensirāgen» osvrće sveuč. prof. Dr. Martin Spahn na struje nekih katolika, koji hoće da se akomodiraju liberalnom duhu: «Zaključujem iznoseći opet tužbu, za koju sam mislio već pred četiri godine u posebnoj prigodi da je ne smijem zatomiti. Naši su katolički nasljednici u znanosti i praksi zadnji ljudski vijek sjedili gotovo sasma do nogu liberalnih učitelja, jednako bilo to da se tiče narodne

ekonomije, državnog prava ili novije povjesti. Sa spoznajom prisvojiše i širinu pogleda svojih učitelja. Radosni počeci neovisnog stvaranja umijenja od Görresa sve po prilici do Jörga i Kettelera zakržljaviše opet sasma. Siromašniji smo, nego li smo to bili na početku kulturkampfa». (Sor. Kultur, april 1916).

Važne su ove riječi. Katolik mora imati u svemu svoje «katoličko» uvjerenje i stanovište. Jao kat. pokretu, gdje katolici ovise od liberalnih učitelja ili gdje je vika liberalaca mjerilo ili direktiva u radu katolika! Samostalni moramo biti.

Izrođena književnost.

Tako zove o. Scheid u «Stimmen der Zeit» (aug. 1916.) Schönherrov «Weibsteufel», Schnitzlerovu «Komödie der Worte», Hardtov «König Salomon», Schillingovu «Mona Lisa», Sassmannov «Retter» itd. Ipak ima u Hrvatskoj ljudi, koji se klanjaju ovoj lošoj, odvratnoj književnosti, jer su izgubili načela kršćanske estetike.

Impresionizam i bezvjerje.

U knjizi Maksa Picarda «Das Ende des Impressionismus» čitamo: «Impresionizam je izraz dobe, koje ništa ne vjeruje, koje se ne pouzdava ni u svoje bezvjerje. Doba, koje ništa ne vjeruje, boji se od svega budućeg... Impresionizam je najbolje zahvatio žida. Pomičnost je impresionističkog svijeta zahvatila sobom žida onako, kakav je bo Ahasver, koji je odbio mir od svog praga, postade blažen, što nema više mira na svem (?) svijetu».

Schopenhauerova oholost.

On piše o sebi: «Dublje sam podigao zastor istine nego li ijedan smrtnik prije mene». Veli dapače, da je pisao paragrafe «koje bi se moglo smatrati da su dani od Duha svetog». Kako su mila bila njegova djela, napisao je nešto prije smrti: «Moje prokletstvo proti svakome, koji svjesno štogod promijeni pri budućem tiskanju moih djela, bila to perioda ili ma i jedna riječ, jedno slovo, jedan zarez» (Cfr. Fischer, Geschichte d. neuern Philosophie, str. 139, VIII). Opet se tuži, da ga fotografi prikazuju prestarim, slikari nespretno. U jednom pismu pripovijeda, da je Beckerova soba porušena uslijed eksplozije, «i sve su slike odletjele sa zidova, samo je moja ostala viseći cjelovita, à la Djevice Marije u ovim slučajevima» (Cfr. Studium u. Leben, 1907).

Uredio: Dr. Ante Alfirević - Split. Tisk. umj. zavod „Mirjam", Rijeka

Uredništvo je primilo:

Dr. F. Schmidt, Hermann v. Mallinckrodt. M. Gladbach, Volksverein 1916. Cijena Mk. 1.20.

Isti, Burghard von Schorlemer-Alst. M. Gladb. Volksv. 1916. Cij. 1.20 Mk.

Österreichische Monatschrift für den Orient. Herausgegeben vom k. k. österr. Handelsmuseum in Wien. 42 Jahrgang, N.ro 1—6.

M. Vanino, D. I., Filibert Vrau, katolički organizator. Cij. 2.30 Kr. Naručuje se kod Dr. St. Markulina, Zagreb, Kurelčeva ul. 3.

Knjige Leonove družbe za 1916: Dr. M. Opeka, Rimski verzi — K. Meško, Dve sliki — Dr. A. Ušeničnik, Knjiga o življenju — P. St. Škrabec, Jezikoslovni spisi, I. sv.

Kod „Kuće dobre štampe"

mogu se dobiti ova starija godišta

„Hrvatske Straže":

God.	II. (1904.)	cijena K	**10.—**
God.	VI. (1908.)	„ „	**10.—**
God.	VIII. (1910.)	„ „	**8.—**
God.	IX. (1911.)	„ „	**8.—**
God.	XI. (1913.)	„ „	**8.—**
God.	XII. (1914.)	„ „	**8.—**
God.	XIII. (1915.)	„ „	**10.—**
God.	XIV. (1916.)	„ „	**8.—**

Svako je godište lijepo uvezano!

Ostala godišta nijesu potpuna, pa se ne mogu dobiti.

Tko želi, može dobiti također **Sadržaj „Hrv. Straže"** (abecedno kazalo) **od god. 1903.-1912.**

SADRŽAJ

1. broja „Hrvatske Straže“.

† **Car i kralj Franjo Josip I.** . . . . . Str. 1
1917 (Uredništvo) . . . . . „ 3
Split 25. I. 1917 (Uredništvo) . . . . . „ 5
Struje u katoličkom taboru (Dr. Ante Mahnić, Krk) . „ 11
O uzroku života i smrti (Dr. Lazar Car, Zagreb) . . „ 24
Svjetski rat i žrtva svijeta (E. Springer, D. I., Sarajevo) „ 32
Jan Hus (Dr. Fran Binički, Senj) . . . . . „ 43
Walace contra Hume (Dr. A. Alfirević, Split) . . . . „ 51
Priroda (Dr. Andrija Živković, Djakovo) . . . . . „ 56
Upiti i odgovori . . . . . „ 63
Članak P. Rogulje u Luči „Pred zoru“ . . . . . „ 65
Fiat lux! . . . . . „ 73
Ocjene i kat. časopisi . . . . . „ 80
Pregled . . . . . „ 84

Rukopisi se šalju na urednika **Dra Antu Alfirevića,** Split (Dalmacija).

Pretplata, reklamacije i sve, što se tiče uprave lista, šalje se na **„Kuću dobre štampe“** - Rijeka.

Cijena je „Hrv. Straži“ na godinu: **8 K;** đaci, pučki učitelji i članovi „Leonova društva“ plaćaju: **4 krune.**